

کتاب معلم

رهنمای تدریس
تفسیر شریف
صنف ۱۰

رهنمای تدریس تفسیر شریف - صنف ۱۰

سال چاپ: ۱۳۹۹ هـ ش.

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هېواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

وزارت معارف

کتاب معلم

رهنمای تدریس تفسیر شریف

صنف دهم

سال چاپ: ۱۳۹۹ هـ. ش.

مشخصات کتاب

مضمون: رهنمای تدریس تفسیر شریف

مؤلفان: گروه مؤلفان کتاب‌های درسی بخش دیپارتمنت تعلیم و تربیهٔ اسلامی

ویراستاران: اعضای دیپارتمنت ویراستاری و ایدیت زبان دری

صنف: دهم

زبان: دری

انکشاف دهنده: ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

ناشر: ریاست ارتباط و آگاهی عامهٔ وزارت معارف

سال چاپ: ۱۳۹۹ هجری شمسی

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

پیام وزیر معارف

اقرأ باسم ربک

سپاس و حمد بیکران آفریدگار یکتایی را که بر ما هستی بخشید و ما را از نعمت بزرگ خواندن و نوشتن برخوردار ساخت، و درود بی‌پایان بر رسول خاتم- حضرت محمد مصطفی ﷺ که نخستین پیام الهی بر ایشان «خواندن» است.

چنانچه بر همه‌گان هویداست، سال ۱۳۹۷ خورشیدی، به نام سال معارف مسمی گردید. بدین ملحوظ نظام تعلیم و تربیت در کشور عزیز ما شاهد تحولات و تغییرات بنیادینی در عرصه‌های مختلف خواهد بود؛ معلم، متعلم، کتاب، مکتب، اداره و شوراهای والدین، از عناصر شش‌گانه و اساسی نظام معارف افغانستان به شمار می‌روند که در توسعه و انکشاف آموزش و پرورش کشور نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. در چنین برهه سرنوشت‌ساز، رهبری و خانوادۀ بزرگ معارف افغانستان، متعهد به ایجاد تحول بنیادی در روند رشد و توسعه نظام معاصر تعلیم و تربیت کشور می‌باشد.

از همین‌رو، اصلاح و انکشاف نصاب تعلیمی از اولویت‌های مهم وزارت معارف پنداشته می‌شود. در همین راستا، توجه به کیفیت، محتوا و فرایند توزیع کتاب‌های درسی و رهنمای تدریس در مکاتب، مدارس و سایر نهادهای تعلیمی دولتی و خصوصی در صدر برنامه‌های وزارت معارف قرار دارد. ما باور داریم، بدون داشتن کتاب درسی باکیفیت، به اهداف پایدار تعلیمی در کشور دست نخواهیم یافت.

برای دستیابی به اهداف ذکرشده و نیل به یک نظام آموزشی کارآمد، از آموزگاران و مدرسان دلسوز و مدیران فرهیخته به‌عنوان تربیت کننده‌گان نسل آینده، در سراسر کشور احترامانه تقاضا می‌گردد تا در روند آموزش این کتاب درسی و انتقال محتوای آن به فرزندان عزیز ما، با استفاده از این رهنما، از هیچ نوع تلاشی دریغ نورزیده و در تربیت و پرورش نسل فعال و آگاه با ارزش‌های دینی، ملی و تفکر انتقادی بکوشند. هر روز علاوه بر تجدید تعهد و حس مسؤولیت پذیری، با این نیت تدریس راآغاز کنند، که در آیندۀ نزدیک شاگردان عزیز، شهروندان مؤثر، متمدن و معماران افغانستان توسعه یافته و شکوفا خواهند شد.

همچنین از دانش آموزان خوب و دوست داشتنی به مثابه ارزشمندترین سرمایه‌های فردای کشور می‌خواهم تا از فرصت‌ها غافل نبوده و در کمال ادب، احترام و البته کنجکاوی علمی از درس معلمان گرامی استفادۀ بهتر کنند و خوشه چین دانش و علم استادان گرامی خود باشند.

در پایان، از تمام کارشناسان آموزشی، دانشمندان تعلیم و تربیت و همکاران فنی بخش نصاب تعلیمی کشور که در تهیه و تدوین این رهنمای تدریس مجدانه شبانه روز تلاش نمودند، ابراز قدردانی کرده و از بارگاه الهی برای آن‌ها در این راه مقدس و انسان‌ساز موفقیت استدعا دارم.

با آرزوی دستیابی به یک نظام معارف معیاری و توسعه یافته، و نیل به یک افغانستان آباد و مترقی دارای شهروندان آزاد، آگاه و مرفه.

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

فهرست

معلومات مختصری پیرامون تفسیر

قبل از آنکه وارد بحث درس و رهنمود میتودیک آن در رهنمای معلم تفسیر شریف شویم؛ لازم می‌دانیم تا مرور گذرایی، پیرامون موضوعات و اطلاعات مقدماتی به عمل آید تا از این طریق فراگیری علم تفسیر و پیشکش نمودن اهداف محتوایی درس‌ها برای طلاب عزیز معارف و مدرسان گرامی تسهیل گردد.

جمع آوری و نگهداری قرآن کریم در صدر اسلام

جمع و نگهداری قرآن مجید به دو طریقه صورت گرفته است:

۱. آیات قرآن مجید همان طوری که نازل می‌شد، صحابهٔ کرام رضوان الله علیهم آن را حفظ می‌کردند و به این طریق از فقدان و تغییر در آن جلوگیری می‌نمودند.

۲. طریقهٔ دوم نگهداری قرآن، کتابت بود. چون در جزیرة العرب نوشتن و وسایل نویسنده گی کم بود، بناءً صحابهٔ کرام رضی الله عنهم در کتابت قرآن از سنگ، چوب، پوست درخت خرما و دیگر موادی که در دسترس شان بوده استفاده می‌کردند، آیات قرآن کریم را روی آنها می‌نوشتند و نزد خود نگهداری می‌کردند.

حضرت محمدﷺ برای نوشتن قرآن کریم، تعدادی از صحابهٔ کرام را مأمور نموده بودند که مشهورترین آنان عبارت اند از:

۱. زید بن ثابت﷛ ۲. ابی بن کعب﷛ ۳. معاذ بن جبل﷛ ۴. معاویه بن ابی سفیان﷛.

کتابت قرآن مجید در ابتدای اسلام به شکل ساده بود، علامات، حرکات؛ یعنی زیر، زبر، پیش، تشدید و سکون نداشت. بعد از آنکه قلمرو اسلام وسعت یافت، اقوام و نژادهای مختلف به دین اسلام مشرف شدند، اکثر مسلمانانی که زبان شان عربی نبود، در خواندن قرآن کریم به مشکل روبرو گردیدند، علما علامت گذاری را در نسخه‌های قرآن کریم ضروری پنداشتند.

این کار اولین بار در زمان خلافت عبدالملک بن مروان خلیفهٔ اموی، انجام شد و خواندن قرآن کریم را برای مردم غیر عرب آسان گردانید.

آداب لمس و تلاوت قرآن کریم

قرآن مجید باید با داشتن وضوء در دست گرفته شود. الله تعالی فرموده است:﴿**لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ**﴾ [آیت۷۹ سورهٔ الواقعه].

«جز پاکیزه گان به آن دست نمی‌زنند».

قرآن کریم باید با احترام کامل گرفته شود و قسمی که چیزهای دیگر را عادتاً می‌گیریم گرفته نشود؛ زیرا در آن صورت به قرآن بی ادبی می‌شود.

علاوه بر آن، قرآن مجید را باید از خود پایین نگذاریم، پای و پشت خود را به طرف قرآن نگردانیم و همچنان تفسیر قرآن شریف، کتب احادیث، کتب فقه، سیرت و غیره متون دینی و اسلامی باید بی وضوء گرفته نشود و با احترام نگه داری شوند، زیرا این‌ها شرح و تفصیل قرآن کریم اند.

نکته: برای یاددهی و یادگیری، دادن قرآن کریم به دست شاگردان در حالی که اکثر شان بی وضو باشند به سبب ضرورت جواز دارد، زیرا منع آن باعث عدم حفظ و تعلیم قرآن می گردد، اگر قرآن کریم و کتب دیگر پوشی داشته باشند که از آن جدا باشد در این صورت گرفتن آن بدون وضوء جایز است. وقایه یی که با کتاب پیوسته است، جزء کتاب محسوب می گردد.

بهتر و نیکوتر آنست که معلم محترم تفسیر، همواره شاگردان را توصیه نماید تا در ساعات قرآن کریم و تفسیر و کتب دینی با وضوء باشند.

استعاذه: استعاذه در لغت به معنای پناه خواستن است و در اصطلاح، عبارت است از خواندن «**اعوذ بالله من الشیطان الرجیم**».

یعنی: پناه می‌برم به خداوند تعالی از شر شیطان رانده شده.

استعاذه در وقت شروع تلاوت قرآن کریم سنت است تا وسوسۀ شیطان دفع گردد و مانع تلاوت قرآن نشود.

خداوند تعالی در قرآن مجید فرموده است:﴿**فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**﴾آیت ۸۹ سورۀ نحل.

«هر گاه قرآن خواندی، پس از شر شیطان رانده شده به خدا پناه ببر.»

خواندن استعاذه در داخل نماز و خارج آن سنت است.

بسمله: برای تلاوت کنندۀ قرآن، گفتن بسمله یعنی«بسم الله الرحمن الرحیم» نیز سنت است؛ زیرا که پیامبر گرامی اسلامﷺ فرموده اند:«**كُلُّ أمرٍ ذِی بَالٍ لَم یبدأ فیه بِبِسمِ اللهِ فَهُوَ أبتَر**».

«هر کار بزرگی که به نام خداﷻ شروع نشود، آن کار بی خیر و برکت است».

آداب تلاوت قرآن کریم

قرآن کریم باید در جای پاک خوانده شود. در خواندن قرآن کریم ترتیل یعنی مراعات تجوید لازم است.

در جایی که مردم مشغول کار دیگری باشند و به قرآن کریم گوش ندهند، قرآن مجید باید آهسته خوانده شود و گر نه خواننده گنهکار می گردد.

از حضرت علی کرم الله وجهه پرسیده شد که معنای ترتیل در این قول خداوند تعالی ﴿**وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا**﴾ [آیت۴ سورۀ مزمل] چیست؟.

در جواب فرمودند: به تجوید خواندن قرآن کریم است.

سخنی چند با معلمان محترم

استادان گرانقدر!

السلام علیکم ورحمة الله و برکاته

واضح است که یک نهاد تعلیمی و تربیتی خوب باعث تشکیل یک جامعه خوب ومترقی می گردد.

جامعهٔ خوب ومترقی آن جامعه یی است که ارزشهای اسلامی و مزایای اخلاقی در آن رعایت گردیده باشد؛ زیرا با رعایت ارزشهای اخلاقی و هدایات الهی هویت اسلامی و ملی افراد جامعه محفوظ و مصون می‌ماند که این خود هدف اساسی و بنیادی وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان است.

استادان گرامی!

برای اینکه اولاد وطن اشخاص مسلمان و برومند و برخوردار از سجایای دینی و آگاه از مصلحت‌های اجتماعی، ملی و بین المللی و هم با روحیه وفرهنگ اصیل افغانی پرورش یابند و در رفتار، سلوک وذهنیت ایشان اثر مثبت پدید آید، امید است استادان محترم تدریس را مطابق شیوه‌ها و هدایات این رهنما که با زحمات دست اندر کاران ریاست انکشاف نصاب تعلیمی وتألیف کتب درسی ترتیب و به میان آمده است به پیش برند.

این کتاب (رهنمای معلم) برای مضمون تفسیر صنف دهم ترتیب یافته است.

ساختار رهنمای دروس طوری است که در آغاز عنوان درس با ذکر شماره و صفحه درس، تعیین وتقسیم (۴۵) دقیقه برای ساعت درسی با ذکر هدف و معانی بعضی کلمات قابل توضیح دربعضی دروس درج گردیده، سپس به بیان شیوه وروش تدریس، معرفی مواد ممد درسی و فعالیت‌های معلم که در بر گیرنده احوال پرسی، تنظیم صنف، گرفتن حاضری و فعالیت‌های مشترک میان معلم و شاگرد پرداخته شده است. در اخیر غرض به دست آوردن هدف، ارزیابی صورت گرفته و خلاصهٔ درس و سپردن کار خانه گی به شا گردان قرار دارد.

برای تدریس بهتر بعد از عنوان و مشخصات درس، دانش لازمی در راستای اعطای معلومات مزید پیرامون درس به معلم محترم ذکر گردیده است .

یک معلم خوب باید:

_ تقوی، دیانت واخلاق حمیده داشته باشد.

_ دارای آرزوهای عالی باشد.

_ اعتماد به نفس داشته باشد.

_ شخصیت عالی داشته تحت تأثیر خواسته‌های دیگران نباشد.

_ قادر به حفظ وآرامش حالت روانی و تنظیم وظایف خود باشد.

_ شکیبا بوده و از تحمل مشکلات هراس نداشته باشد.

_ با شا گردان روابط نیک و حسنه دا شته باشد.

_ با انگیزه و زحمت کش بوده وپابند به وظیفه باشد.

_ با علم و معرفت علا قمندی داشته باشد.

_ وقت را غنیمت بشمارد.

_ در تعلیم و تربیهٔ شاگردان کوشا بوده در مطالعه و مذاکره از روشی علمی استفاده نماید.
_ زمینه های تطبیق درس را در زنده گی پیگیری نماید؛ یعنی دروس را بازنده گی ارتباط دهد.
_ درجستجوی معلومات بیشتر باشد و از تجارب دیگران استفاده نماید.
_ رسیده گی آن منحصر به درس نبوده بلکه همه جانبه باشد .
_ در انجام وظیفه صادق باشد.
_ در همه زمینه‌ها برای شاگردان سر مشق والگوی نیک باشد.

صفات یک شاگرد خوب

۱_ به معلم احترام گذاشته و با علاقمندی فراوان به دروس معلم گوش فرا میدهد.
۲_ از پدر و مادر فرمانبرداری مینماید.
۳_ به وقت معین در مکتب وصنف حاضر میشود.
۴_ دروس خود را خوانده و وظایف خانگی را انجام می‌دهد.
۵_ در تمام امور نظافت وپاکیزه گی را رعایت می‌نماید.
۶_ نکات مهم درس را در هر ساعت درسی درکتابچهٔ یاد داشت خود مینویسد.
۷_ به دیگران احترام می‌کند و دوستان خوب انتخاب می‌نماید.
۸_ به ادای نمازهای پنجگانه در جماعت پابندی نشان می دهد.
۹_وسایل وضروریات درسی را برای خود آماده می‌سازد، ودر تهیهٔ مواد مناسب درسی از رهنمایی معلم خود استفاده می‌نماید.
۱۰_ از اسراف اجتناب می ورزد و اعتدال و میانه روی در همه امور را پیشه خود می‌سازد.
۱۱- از تقلیدهای بیجا و از تشابه نا مطلوب خود داری میکند.

پلان درسی

پلان در لغت تدبیر، سنجش وتصمیم گیری برای اجرای یک کار است و در اصطلاح پلان عبارت از طرح «نقشه» ذهنی است که برای انجام یک کار، فعالیت‌های آنرا تنظیم می‌نماید.
پلان درسی عبارت از طرح یا نقشه ذهنی بوده که از طرف معلم تمام فعالیت‌های معلم و شاگردان که در یک ساعت درسی انجام می‌دهند بخاطر اجرا در آن درج شده باشد.

فواید عمده و وظایف پلان درسی

۱_ ترتیب و تنظیم نمودن بهترین مواد و حل مطالب مغلق و پیچیده.
۲_ استفاده از روش‌های مختلف در تدریس.
۳_ سهیم گر دا نیدن شاگردان در فعالیت‌های درسی.
۴_ معلم محترم می‌تواند به اطمینان خاطر تدریس نماید تا برای شا گردان موثر واقع گردد.

۶_ پلان وتدریس خوب معلم محترم را به هدف می‌رساند.

توضیح محتویات رهنمای معلم

۱_ اصطلاحات

اصطلاحات جمع اصطلاح کلمه عربی بوده که از ریشه صلح گرفته شده و به مفهوم آشتی کردن و اصطلاح به معنی اتفاق هم آمده است ولغتی است که عده یی برای خود وضع می کنند.

اصطلاح اسم مطابق فرهنگ بر ترمینالوژی(Terminology) کاربرد اصطلاحات، حقایق و نظریه‌های خاص هر قوم، ملت، مذهب و فرا گیر همه ماهیت‌های علوم است که به اتفاق جمع کثیر بر یک مفهوم اساسی حوزۀ علمی، مهارتها و طرز فکر و ذهنیت خود وضع کرده اند.

مثلاً: اصطلاحات آیت، سوره، رکوع وغیره در قرآن کریم و یا اصطلاحات کلمه، نماز، زکات وحج کعبه شریفه در تعلیمات دینی وغیره.

۲_ اهداف

اهداف جمع هدف است در فرهنگ معین، هدف چنین تعریف شده است هر چیز بلند و بر افراشته، نشانه، تیر، آن چه آدمی برای رسیدن به آن بکوشد، مقصود وغایت.

اهداف یک واحد درسی بر اساس اهداف وآرمان ملی اهداف کلی نظام تعلیم وتربیه اهداف دوره‌های تعلیمی، اهداف مفردات، اهداف مضمون درسی در یک صنف در حیطۀ دانش، مهارت و ذهنیت محتوا طرح می گردد.

تعیین اهداف کلی و جزیی در یک مضمون و در یک واحد درسی به قصد ایجاد تغییرات در رفتار شاگردان وانکشاف ذهنی در معلومات ایشان اجرا می‌شود که این تغییرات همان هدف‌های بر نامۀ درسی میباشد.

قلمرو و منابع اهداف عبارت از طبیعت دانش آموزان، جامعه و دانش گرد آوری شده برای تربیت شاگردان است که با نیازها، نظر سنجی ها، تحقیق و مطالعه انتخاب می گردد.

رابطه هدف با برنامه درسی تا آن حد مهم و اساسی است که اگر ما هدف نداشته باشیم بر نامه هم نمی‌توانیم داشته باشیم؛ به عبارت دیگر، بر نامه ریزی(طرح وتهیه مواد آموزشی چون کتاب درسی، راهنمای معلم و....) تنها زمانی صورت علمی ومنطقی به خود می گیرد که هدف مشخص را دنبال کند.

در حقیقت محتوای یک درس را، اهداف دانشی که شاگردان چقدر می‌دانند؟ اهداف مهارتی که شاگردان چه سان عمل کرده می‌توانند؟ و اهداف ذهنی و یا طرز تلقی که چطور شاگردان منحیث افراد و اشخاص انکشاف می‌نمایند و در زنده گی اجتماعی سهم فعالانه می گیرند، تشکیل می‌دهد.

تعریف مواد درسی

مواد درسی عبارت از اشیا و وسایلی است که معلم و شاگردان را برای به دست آوردن هدف درس کمک می‌نماید و یا به عباره دیگر آن وسایل سمعی و بصری که معلم در تدریس از آن کار می گیرد.

۳_ مواد ممد درسی

مواد ممد درسی شامل مواد طبیعی ساده محیطی چون دانه‌های لوبیا، نخود، سنگریزه و غیره و مواد غیر محیطی چون چارت، فلش کارت مودلها چون(کره زمین، نقشه، تصویر)و غیره. از نگاه نوعیت و ماهیت مواد به دودسته تقسیم

می‌شود: مواد عمومی از قبیل کتاب درسی، تخته، تباشیر و غیره. مواد مثلاً مودلها، گرافها، سی دی، فلم، پرجکتور، لابراتوارها، کارت‌های مصور وساده، چارت مقوایی، فلب چارت، بکس هندسی، نقشه وغیره که توسط معلم و شاگردان تهیه و در یک درس از آن‌ها استفاده می‌شود.

مواد درسی شاگردان را از مرحله میخانیکی(که طوطی وار درس را به حافظه بسپارند) به مرحله عینیت وفهم عمیق میرساند.در را هنمای معلم هدف ما از مواد درسی مواد عمومی؛ مانند: کتاب، تخته و تباشیر و .. نیست، بلکه هدف آن مواد کمکی و موثری است که از منابع دیگر به شکل ساده و یا مدرن معلم آنرا تهیه میکند و یا تو سط فابریکه و یا کدام مرجع دیگر چون دفتر تکنالوژی آموزشی در اختیار مکاتب قرار می‌دهند.

٤_ فعالیت‌های آموزشی

هدف از آوردن فعالیت ها، اشتغال فراگیری شاگردان است به شکل مجموعی، انفرادی و گروپی در ایفای نقش، رونویسی، متن خوانی، مشاهده، بر قراری ارتباط، طبقه بندی و غیره که در فضای آموزشی انجام می‌یابد و یا بیرون از صنف در میدان مکتب، سیر علمی، اشتراک در جلسات و برنامه‌های فرهنگی، دینی و غیره.

برای فعالیتها در پلان درسی فرصت بیشتر اختصاص داده شده تا درس بصورت موثر در ذهن شاگردان بنشیند و شاگردان از دانش کسب شده، مهارت انجام شده و ذهنیت مثبت ایجاد شده در زنده گی روزمره استفاده کرده بتوانند و شاگردان به ارزش واهمیت درس که در رشد شخصیت و سلوک فردی و اجتماعی شا گردان نقش اساسی دارد پی ببرند.

٥_ارزیابی

یکی از ارکان برنامۀ درسی است که ارزیابی پایان یک درس و ارزیابی مستمر را احتوا دارد.

ارزیابی انعکاسگر تحلیل و تفسیر اطلاعاتی است که به شکل سیستماتیک در دانش آموز، هدفهای مورد نظر سیستم آموزشی (درسی)تحقق یافته اند ویا در حال تحقق یافتن هستند و ما را مطمئن می‌سازد که به چه اندازه به اهداف دانشی و نگرشی درس مورد نظر رسیده ایم که از طریق مشاهده، آموزش کتبی ویا جدول معیاری نمرات صورت می‌پذیرد.

٦_ اهمیت درس

در زنده گی روزمره شاگردان متن خوانی درس، مهارتها وتک مهارتها (مهارت‌های خورد و کوچک از یک روش تدریس) چقدر کار برد عینی و عملی دارد ورشد فردی و روابط اجتماعی شا گردان به کدام مقیاس پیشرفت به دست می‌آید مورد ارزیابی قرار می گیرد.

معلم محترم می‌تواند ارزش ونتیجه حاصل هر درس را از طریق مشاهده و تغییرات در رفتار، سلوک، طرز برخورد و ارتباط شاگرد با شاگرد کشف و سنجش نماید و خود را متیقن بسازد.

۷_ کار خانه گی

از اینکه شاگرد بیشتر اوقات خود را با فامیل و در میان اعضای خانواده می‌گذراند، بنا بر آن کار خانه گی که در حقیقت پیمایشگر اهداف درس و جزء لا ینفک یاد گیری و یاد دهی است مطابق با توانمندی شا گردان به شیوۀ بسیار ساده داده شود و شا گردان تشویق به اجرای آن در اوقات فراغت به کمک دوستان، اولیا و اعضای خانواده می‌شوند.

اصول یا روش‌های تدریس

حقیقت مسلم است که انسانها هر کاری راکه میکنند باید اصول آنرا بدانند، هر گاه اصول آنرا ندانند از اجرای آن نتیجه مثبت گرفته نمی‌توانند، اصول جمع اصل و به معنی اساس و بنیاد است و در تعلیم و تربیه عبارت از یک سلسله مقررات و روش‌های منظم است که استاد در تدریس یک موضوع از آن کار می‌گیرد و در نتیجه وی رابه هدف تدریس می‌رساند.

به هر اندازه که معلم به روش‌های بیشتر آشنا باشد محتوا و مواد دلخواه خویش را با در نظر داشت شرایط زمانی و مکانی در اختیار شاگردان قرار می‌دهد و هیچ شاگرد در جریان تدریس غیر فعال نبوده و تدریس استاد دلپذیر می‌شود.

تدریس: عبارت از آن سلسله فعالیت‌های منظم تعمیری است که معلم و شاگرد هر دو را به هدف تدریس می‌رساند و این اصول تدریس را میتود تدریس و یا روش تدریس نیز می گویند.

میتود یا روش تدریس

برای انجام یک کار طی نمودن مراحل لازم را میتود می‌گویند ویا روش یا میتود راه منظم و با قاعده و منطقی برای ارائهٔ درس است؛ پس معلوم شد که آن فعالیتهای لازم که معلم به کمک آن از طریق آسان در وقت کم مطلب را به شاگردان آموزش بدهد میتود است.

اصول تدریس اقسام زیاد دارد؛ مانند لکچر، خطابه، مشق وتمرین، سؤال وجواب، نمایش، مسابقه اجرای نقش، کار گروپی، سیر علمی، مناقشه ومذاکره، روش انفرادی، مطالعه وغیره. ما صرف آن روش‌های که در این رهنما از آن استفاده نموده ایم به شما معرفی مینماییم.

روش کارگروپی

شا گردان یک صنف به چند گروپ تقسیم شوند، هر گروپ بالای یک موضوع که از طرف معلم برایشان داده می‌شود بطور مشترک کار و فعالیت مینمایند، نظریات و افکار خود را باهم یکجا و شریک نموده بخاطر یاد گرفتن یک موضوع از یکدیگر می‌پرسند.

بحث و مناقشه صورت می گیرد، در این روش معلم حیثیت رهنما و مشاهد را داشته هر گاه درگروپ‌ها مشکل پیدا شود به سؤال‌های شان جواب می‌دهد (تجارب ثابت ساخته که آموزش گروپی نسبت به آموزش انفرادی موثر تر است)

نکات عمده که معلم باید در وقت اجرای کار گروپی در نظر داشته باشد:

۱_ بهتر است اعضای گروپ از ۳_۶ نفر باشد و گروپ‌ها نام گذاری گردند.

۲_ هدایت کار گروپی باید خوب و واضح باشد.

۳_ در صورت امکان در کار گروپی شا گردان بشکل دایروی تنظیم شوند.

۴_ در بین گروپ‌ها باید فاصله موجود باشد تا معلم بخوبی گشت و گذار کرده بتواند.

۵_ معلم گروپ‌ها را بررسی ونظارت نموده وسؤال‌های آنها را جواب می‌دهد.

۶_ در کار گروپی باید به شاگردان موضوعات طوری داده شود که قدرت اجرای آنرا داشته باشند.

۷_ در کارگروپی آینده باید شاگردان تغییر و تبدیل شوند.

۸_ در کار گروپی وقت تعیین شود.

۹_ در آخر کار گروپی نتیجهٔ آن اعلان می‌شود.

۲_ روش اجرای نقش: شا گردان سهم می‌گیرند و موضوع درس را که قابل تمثیل باشد به شکل صحنه حقیقی تمثیل می‌نمایند.

نکات عمده که در روش اجرای نقش باید در نظر گرفته شود.

۱_ از این روش وقتی استفاده گردد که مردم آنرا بد نبینند.

۲_ مواردی که برای اجرای نقش ضرورت است باید قبلاً تهیه شود.

۳_ معلم باید در مورد اجرای نقش شاگردان موقف تسهیل گر و یک رهنما را داشته باشد.

۴_ دروقت اجرای نقش، معلم باید کنترول صنف را مد نظر داشته باشد.

۵_ در روش اجرای نقش باید برای شاگردان هدایات واضح داده شود که کدام شاگرد در کدام نقش، چه کارها را، چه وقت انجام دهد.

۶_ در روش اجرای نقش باید شاگردانی انتخاب شوند که قدرت اجرای آنرا داشته باشند.

۷_ اجرای نقش در همان نقطه صنف اجرا شود که تمام شاگردان دیده بتوانند.

ترتیب روش سؤال وجواب

در این روش موضوع درس به قسمت‌های کوچک تقسیم گردیده و از هر قسمت آن سؤالات طرح می‌شود. نکات عمده یی که در این روش باید در نظر گرفته شود قرار ذیل است:

۱_ معلم باید طوری بپرسد که شاگرد مفهوم پرسش را بداند.

۲_ وقتیکه یک شاگرد سؤال مینماید معلم باید سؤال این شاگرد را به شاگرد دیگر راجع سازد تا او جواب بدهد.

۳_ به شا گردان موقع داده شود تا از یکدیگر سؤال نمایند.

۴_ در وقت سؤال و جواب باید معلم از موضوع خارج نشود.

۵_ در روش سؤال و جواب به اکثریت شا گردان سهم داده شود.

۶_ شا گردی که همیشه می‌خواهد سؤال را جواب بگوید و چانس جواب دادن شاگردان دیگر را از بین می‌برد باید کنترول شود.

۷_ باید وقت در نظر گرفته شود.

۸_ شاگردی که در سؤال و جواب سهم نمی‌گیرد در سؤال و جواب شامل ساخته شود.

۹_ معلم باید شاگرد را در صورت ادامه جواب غلط تهدید نکند.

۱۰_ معلم باید شاگرد را در صورت ارائهٔ جواب صحیح تشویق نماید.

٤_ ترتیب روش مسابقه

مسابقه یکی از روش‌های اصول تدریس میباشد، در این روش رقابت مثبت بین شاگردان ایجاد شده و یک گروپ از شاگردان کوشش می‌نمایند از گروپ دیگر مسابقه را ببرند، در این روش شاگردان بیشتر فعال بوده و مرکز فعالیت قرار میگیرند. در این اصول(روش) شاگردان به دو گروپ یا بیشتر ازآن نظر به لزوم دید تقسیم می‌شوند و از هر گروپ به سویه‌های مساوی به تعداد مساوی شا گردان انتخاب می‌شوند و از این روش در صنوف ابتدایی و ثانوی میتوان کار گرفت.

نکاتی که در روش مسابقه باید در نظر گرفته شود، قرار ذیل است:

۱_ هدایت مسابقه باید واضح باشد.

۲_ در وقت مسابقه صنف باید کنترول شود.

۳_ در توزیع نمرات عدالت مراعات شود.

۴_ سؤالات مسابقه باید متنوع بوده و آسان و مشکل ترتیب گردیده و از هر گروپ مساویانه پرسش صورت گیرد.

۵_ در روش مسابقه یک شا گرد از شاگرد دیگر سؤال می کند، و اگر شا گرد سؤال کرده نتواند معلم سؤال خواهد کرد.

۶_ در اخیر باید نتیجهٔ مسابقه اعلان شود.

۱_ روش مباحثه و گفتگو

درین نوع روش معلم سؤالات تفکر بر انگیز را ارائه می‌نماید و فرصت مناقشه را برای شاگردان می‌دهد، بعد جوابات صحیح را انتخاب نموده و آنرا در روی تخته می‌نویسد، تا که همه عناصر موضوع به پایه اکمال رسد و در اخیر جمع بندی می‌نماید و ارتباط بین افکاری که همراه شاگردان به توافق رسیده باشد با استدلال از آیات، احادیث، سیرت و دلایل فقهی و اقوال و اعمال سلف صالح مبتنی بر سهم گیری شاگردان، برای اینکه منابع شریعت سر چشمه‌های اساسی برای اندیشیدن و استدلال باشد استفاده می گردد.

۲_ شیوهٔ حل مسأله

درین شیوه از طرح یک مشکل و یا یک پرسشی که مربوط به زنده گی روزمره است کار گرفته می‌شود تا توجه شاگردان را جلب نموده و آنان را به کاوش وا دارد تا راه رسیدن به حل مشکل و یا پرسشی را در یابند.

با به کارگیری این شیوه توا نایی شا گردان در اندیشیدن و جستجو نمودن افزایش یافته، مهارت بکار گیری منابع و تنظیم معلومات پدید می‌آید؛ زیرا احکام و دساتیر اسلامی رابطه تنگاتنگی با زنده گی روزمره شاگردان داشته و به قضایای زنده گی و مشکلات آنان ارتباط دارد، و درست بکار گیری این اسلوب که شا گردان توانایی سهم گیری فعال در درس را ب دست می‌آورند و شاگردان را به درک حکمت شریعت کمک می‌نماید، درک شریعتی که روابط انسان‌ها را نظم بخشیده و مصلحت‌های آنان را بهتر بر آورده می‌سازد ورابطه شاگرد را با خداوند بزرگ محکم وعمیق ترمی سازد.

۳_ شیوهٔ تحلیل(تجزیه)مفاهیم

در این روش محدود ساختن درس که دارای مفاهیم باشد و استوار با مثالها را ارائه نماید واین کار با بکار گیری یکی یا بیشتر از استراتیژی‌های این اسلوب تدریس انجام می‌پذیرد مثلاً:

_ مثالهای مثبت و منفی، تعریف، فشرده خصایص.

_ تعریف مفهوم، مثالهای مثبت و مثالهای منفی.

_ مثالهای مثبت و منفی، تعریف مفهوم.

استخدام چنین روش در تدریس تربیهٔ اسلامی کمک نموده و برای شناختن بیشتر و ترسیخ آن در ذهن شا گردان صورت می گیرد و شا گردان را به فهمیدن حقایق اسلامی به صورت واضح دور از شبهه و فهم نادرست قادر می‌سازد.

٤_شیوهٔ قصه و حکایت

معلم جهت تدریس تاریخ و واقعیات از اسلوب قصه استفاده می‌نماید، اساسات قصه را مراعات نموده تا مورد د لچسپی و علا قمندی شا گردان قرار گیرد و چیزهایی که شیوهٔ قصه در پی دارد مثل تحلیل و نتیجه گیری از حکمت‌های که در آن نهفته است مراعات گردد. کوتاه ساختن قصه، واضح نمودن اندرزهایی که در آن موجود می‌باشد؛ چنین روش هم برای خورد سالان و هم برای بزرگ سالان بکار برده می‌شود و همچنان از روش قصه جهت تدریس سیرهٔالنبی صلی الله علیه وسلم بیشتر استفاده شود.

در اسلوب قصه نکات ذیل باید در نظر گرفته شود:

_ قصه باید کوتاه باشد وقبل ازختم ساعت درسی تمام شود.

_ در قصهٔ انتخاب شده فهم شاگردان مد نظر گرفته شود.

_ قصه مورد علاقه و دلچسپی شا گردان قرار گیرد.

٥_ شیوهٔ نمایش

در ین شیوه معلم موقف برخی از موضوعات درس رابه نوعی تحریر در میآورد، بعد برای هر شاگرد نقشی را ایفا می‌نماید و آنرا به طور فعال و موثر بازی نموده تاکه تأثیر آن در ذهن شا گردان باقی بماند.

برای بر آوردن این هدف می توانیم از نمایش‌های شنیدنی ویا دیدنی مثل رادیو و ویدیو استفاده نماییم.

لازم است تا در شیوهٔ تمثیل از انبیاء کرام علیهم السلام وکبار صحابه(رضی الله عنهم) جداً خود داری نمود تا خدای نخواسته به شخصیت آنها صدمه وارد نشود.

٦_ شیوه لکچر

معلم زمانی این شیوه را بکار می‌برد که قبلاً برای شاگردان مفاهیم مهم را ارائه کرده باشد و خود را مطمئن سازد تاچه حد معلومات و مفاهیم در اذهان شاگردان جاگزین گردیده است. قابل تذکر میباشد که در این شیوه معلم از اطالت ودراز ساختن بیش ازحد موضوع پرهیز نماید تا سبب خستگی و پراگنده گی اذهان شاگردان نگردیده و همچنان سخن‌های استاد در بر گیرندهٔ سؤالاتی باشد تا باعث جلب توجه شاگردان گردد و همزمان ایشان بتوانند سهم فعال در آموزش بگیرند، تا اسلوب سخنرانی و خطابه نیز در آن تحقق یابد.

٧_ شیوهٔ مشق وتمرین(تکرار)

از این شیوه در تدریس قرآن کریم، احادیث نبوی و متن‌هایی که از شا گردان خواندن دقیق و درست آن مطالبه و مقصود می‌باشد کارگرفته می‌شود، شا گرد قرائت و نطق کلمات و متن‌ها را با تطبیق احکام تجوید می‌شنواند.

در آموزش تلاوت برای صنوف ابتدایی به خصوص برا ی حفظ سوره‌ها و احادیث توسط شا گردان، معلم نا گزیر از بکار گیری این شیوه می باشد.

به گونه ای که استاد یک آیه و یا جزء آن را می‌خواند و شاگردان در گروه‌ها و دسته‌ها با آن تکرار می‌نمایند، چنانکه کلمات دشوار و عباراتی که به توضیح بیشتر نیاز دارد جدا گانه تکرار می‌نمایند.

تمرین عملی

تمرین عملی در به دست آمدن مهارت‌های عملی در موضوعاتی که به عمل نیازمند است آشکار می گردد، مانند نماز، وضو، تیمم و مهارت کامل تلاوت، و مهارت‌های تحقیق و به کار گیری مراجع ورسم نقشه‌ها و خواندن آنها. درین شیوه شاگردان آنچه را قابل تطبیق است در داخل و یا خارج از صنف زیر نظر معلم وبه رهنمایی که از فهم خود شا گرد با شد عملی می‌نماید.

۸_ شیوهٔ جستجو و کشف

درین شیوه شاگرد مکلف به مراجعه و مصادر و منابع علمی، منابع مضمون درسی و موظف به دریافت معلومات ضروری و تعمق در آیات قرآن کریم، کتب تفسیر، باز دید از اماکن و مراکز تخصصی و استفاده از نشریات و رو نامه‌ها می گردد.

درین شیوه نقش شاگردان بحث، اکتشاف و جمع آوری معلومات است؛ سپس منظم نمودن آن‌ها و تقدیم نمودن و مناقشه آنها با شاگردان و تهیه خلاصه آنچه مناقشه شده برروی تخته می باشد، تا خلاصه کار شاگرد برای دیگر شاگردان سرمشق قرار گیرد. برای معلم که شیوه‌های یاد شده را بکار می‌بندد مناسب است تا موارد آتی را مد نظر داشته باشد:

_ مقدمهٔ درس را آماده نموده و اذهان شا گردان را به وسیلهٔ یکی از شیوه‌های یاد شده آماده سازد، مانند بر انگیختن به اشکال، و یا طرح سؤال، خوانش قصهٔ جالب، نمایش تصویر یا تکرار درس گذشته و یاچیزهای دیگری که در اسلوب مقدمه و وسایل آن توضیح داده شده است.

_ عقیدهٔ اسلامی مبدأ و سر چشمه همه موضوعات مربوط به تعلیمات اسلامی باشد.

_ شاگردان را تشویق به سهم گیری فعال در جریان استفاده از شیوه‌های یاد شده نماید تا آنجا که ممکن است خود آموزی را در آنان تقویت کند.

_ در هنگام استفاده از شیوه‌های تدریس تنوع را به کار برده تا اهداف مد نظر بر آورده شده و تفاوت‌های فردی را که در میان افراد صنف است در نظر داشته باشد، بنا برین، تدریس خود را با بکار گیری شیوهٔ گفت و گو، داستان، تمثیل، جستجو، تحلیل مفاهیم، و تمرین عملی متنوع نماید تا کفایت خوبی در تدریس از خود بروز داده و مشارکت وسیع شاگردان را جذب نماید؛ بدیهی است که باید از تدریس ملالت آور واستفاده از یک روش تدریس دراز مدت اجتناب گردد.

_ معلم باید بیشتر کوشش نماید تا شواهد را از قرآن کریم با توجه به سطح دانش و توانایی‌های عقلی و علمی شاگردان انتخاب نماید.

در اخیر توجه استادان گرامی را روی چند اصل آتی خواهانیم تا باشد که با رعایت آن اثر بیشتر در سلوک و ذهنیت شاگردان هویدا گردد:

۱_ معلم محترم به رعایت هدایات و رهنمایی‌های این کتاب مکلف است و در عین حال از هر آنچه که در تدریس مفید واقع می گردد استفاده کند.

۲_ از و جایب معلمین ماست که رهنما را قبلاً مطالعه نموده و برای ارائهٔ درس آماده گی لازم بگیرند.

۳_ دا نش‌های لازمی را عمیقاً مطالعه نموده محتویات آن را در صورت امکان به زبان ساده به شاگردان انتقال دهند.

۴_ معلم محترم حین ورود به صنف بعد از ادای سلام به تدریس آغاز نماید و با گفتن نام خدا و طهارت و در نظر داشت کسب ثواب، تعالی و ترقی وطن و اولاد وطن درس را به پیش ببرد.

۵_ از اظهار سخنان اضافی خود داری نموده، حقایق علمی و شرعی را از شاگردان نپوشاند.

۶_ در صورت مواجه شدن به اغلاط طباعتی کتاب درسی ورهنمای معلم در تصحیح آن بکوشند.

در اخیر از خداوند بزرگ برای همه معلمان محترم و فرزندان وطن خویش توفیق مزید را خواهانیم.

درس اول

عنوان: **مفهوم و اهمیت علم تفسیر**.

صفحه: ۱-٤

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- مفهوم لغوی و اصطلاحی تفسیر را درست بدانند.
- ویژه گی‌ها و اقسام تفسیر را تشخیص نمایند.
- نقش علمای افغانستان را در علم تفسیر با مفسرین آن بیان کنند.
- با کیفیت نزول قرآن کریم به شکل درست آشنایی حاصل نمایند.

دانش لازمی: تفسیر در لغت از کلمهٔ(فَسَّرَ) گرفته شده و بمعنی ظهور، کشف و بیان است طوریکه الله تعالی می‌فرماید:﴿**وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا**﴾ [آیت ۳۳ سورهٔ فرقان].

تعریف اصطلاحی تفسیر: عبارت از علم دارای قواعد و اصول است که بوسیلهٔ آن معانی کلام الله تعالی حسب طاقت بشری شناخته می‌شود.

علامه سعدالدین تفتازانی می‌فرماید: «تفسیر عبارت از علمی است که از اصول کلام الله تعالی از حیث دلالت بر مراد بحث می کند».

موضوع علم تفسیر: آیات قرآن مجید است از جهت فهم معانی آن و برخی گفته اند موضوع علم تفسیر، کتاب الله العزیز(قرآن) است.

غرض علم تفسیر: فوز دارین(دنیا و آخرت) با انجام دادن اوامر و اجتناب از نواهی است.

هدف علم تفسیر: معرفت معانی کلام الله تعالی بطریقهٔ کمال است.

واضع علم تفسیر: آن ذواتی اند که الله تعالی آنان را به نام﴿**وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ**﴾ یاد نموده، از عهد فرخندهٔ رسول گرامی اسلامﷺ تا امروز همه مفسرین را شامل می شود، مانند سید المفسرین حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما.

مراتب تفسیر قرآن کریم:

۱. تفسیر قرآن به قرآن که بر تمام مراتب و درجات تفسیری قرآن کریم مقدم است؛ مانند : تفسیر آیت مبارکه﴿**اهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ**﴾ به آیت بعدی آن ﴿**صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ غَيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ**﴾.

۲. تفسیر قرآن به حدیث شریف: پیامبر اکرمﷺ صاحب قرآن بود، پس تفسیر آنحضرتﷺ صحیح ترین و بلند مرتبه ترین تفسیر است.

۳. تفسیر قرآن به اقوال صحابه رضی الله عنهم: صحابهٔ کرام با رسول اکرمﷺ صحبت می‌نمودند و بیشتر اوقات شان در حضور آنحضرتﷺ می گذشت و آموزش‌های پیام و حیانی را فرا می گرفتند؛ پس اقوال صحابه رضی الله عنهم در مسایل غیر قیاسی بمثابهٔ اقوال پیامبرﷺ است و علی الخصوص اقوال فقهای صحابه و خلفای راشدین در شریعت اسلامی در مقام بلندی قرار دارد.

۴. تفسیر قرآن به اقوال تابعین و تبع تابعین: پیامبر اکرمﷺ در حق آنان ارشاد فرموده اند:«خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم»[1].

یعنی: بهترین قرنها، قرن من است و سپس کسانیکه بعد از این قرن می‌باشند و سپس کسانیکه متصل به قرن آنها اند.

معنای کلمات

نص قرآنی: متن قرآنی.

تدریجی: به مرور زمان، مرحله به مرحله.

تتبع: جستجو.

روش تدریس: مباحثه، گروپی و سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتاب‌های تفسیر و...

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	معلم محترم بعد از ورود به صنف به شاگردان سلام می‌دهد و با گفتن حمد و ثنای الله تعالی با آنها صمیمانه احوال پرسی نموده و ارتقای شاگردان را به صنف دهم تبریک گفته و مضمون جدید تفسیر را برای شان معرفی می‌نماید؛ سپس به ارتباط فضایل قرآن کریم و اهمیت تلاوت و رعایت قواعد تجوید صحبت می‌نماید. ـ معلم محترم عنوان درس را بخط زیبا روی تخته می‌نویسد.
۲۵ دقیقه	بعداً از یک شاگرد تقاضا می‌کند تا متن درس را از سطر(۱ـ۱۴) به آواز بلند بخواند و سپس از شاگرد دیگر می‌خواهد تا از سطر(۱۵) الی سطر(۲۴) بخواند. - معلم محترم کلمات مشکل درس را روی تخته سیاه می‌نویسد و در حل معانی کلمات با شاگردان همکاری می‌کند. ـ معلم محترم اهمیت و جایگاه علم تفسیر و نقش علمای افغانستان را در علم تفسیر برای شاگردان افاده کرده و پیرامون موضوع با شاگردان مناقشه می‌نماید. ـ معلم محترم در جریان درس به سؤال‌های شاگردان پاسخ ارائه می‌کند. ـ معلم محترم شاگردان را به دو گروپ تقسیم نموده و به آنان وظیفه می‌دهد تا گروپ اولی در مورد تاریخ علم تفسیر و مفسرین مشهور با هم بحث و گفتگو نمایند و گروپ دومی در مورد انواع و اقسام تفسیر با هم مباحثه نمایند و در پایان فعالیت، نماینده‌های هر دو گروپ نتیجهٔ کار گروپی خود را به همصنفیان ابلاغ نمایند. **خلاصهٔ درس** درس امروز در نکات ذیل خلاصه می‌گردد: - تفسیر در لغت ظاهر کردن و در اصطلاح علمی را گویند که به واسطهٔ آن معنای الفاظ قرآن دانسته میشود.

[1] ـ شرح صحیح البخاري.

۵ دقیقه ۱۰دقیقه	- علم تفسیر از صدر اسلام آغاز شده و رسول اکرمﷺ اولین مفسر قرآن کریم می‌باشد. - تفسیر به اساس محتوا و مضمون به دو نوع می‌باشد: تفسیر بالمأثور و تفسیر بالرأی. - تفسیر از نظر اسلوب و روش به چهار نوع می‌باشد: ۱: تفسیر تحلیلی. ۲: تفسیر موضوعی. ۳: تفسیر اجمالی. ۴: تفسیر مقایسوی. - مهمترین کتب تفسیر عبارتند از: تفسیر بیضاوی، مدارک، کشف الاسرار، کشاف زمخشری، تفسیر کبیر، روح المعانی، ابن کثیر، جلالین، فی ظلال القرآن، معارف القرآن، تفسیر کابلی و غیره. - بارزترین اهمیت علم تفسیر در آنست که ما را در تفسیر درست قرآن کریم و درک مراد اوامر و نواهی خداﷻ کمک می کند. **ارزیابی :** معلم محترم با استفاده از سؤال‌های کتاب درسی شاگردان را ارزیابی می کند. **کارخانه گی:** شاگردان در بارۀ علم تفسیر قرآن کریم و مفسرین مشهور بکمک یک عالم دینی معلومات جمع آوری نموده در کتابچه‌های شان بنویسند.

درس دوم

عنوان: تفسیر سورهٔ فاتحه

صفحه: ۵-۹

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- مفهوم اجمالی سورهٔ فاتحه را بدانند.
- معنا و مفهوم هدایت را درک کرده بتوانند.
- فواید سورهٔ فاتحه را خوبتر بیان نمایند.

معنای کلمات:

الرَّحْمنِ: بخشاینده و مهربان.

الرَّحِيمِ: مهربان و بخشایشگر.

أَنعَمتَ: انعام نمودی، نعمت دادی.

معنای کلمات:

ابانت: آشکار ساختن.

منحصر: محدود، خاص.

تثنیه: دوتایی.

دانش لازمی: معرفت آیات و سُور مکی و مدنی:

علما و مفسرین کرام در بارهٔ شناخت آیات و سوره‌های مکی و مدنی سه گونه نظر دارند:

۱. آیات و سوره‌های مکی آنست که در مکه نازل شده باشند، و آیات و سوره‌های مدنی آنست که در مدینه نازل شده باشند.

۲. آیات و سور مکی عموما به ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾ آغاز شده و آیات و سوره‌های مدنی به﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ﴾ خطاب نموده اند، یعنی خطاب سور مکی به کفار و مشرکان بوده و در آیات و سور مدنی مؤمنان مخاطب می باشند.

۳. نظر سوم که راجحترین و مورد پذیرش عموم است اینکه: آیات و سور مکی آنست که قبل از هجرت پیامبرﷺ از مکه مکرمه به مدینه منوره نازل شده باشند اگر چه در مدینه هم نازل گردیده باشند، و آیات و سور مدنی آنست که بعد از هجرت آنحضرتﷺ نازل شده باشند اگر چه در غیر از مدینهٔ منوره نیز نازل شده باشند.

مفهوم سوره و آیت: سوره بمعنی ابانت، جدایی و ارتفاع است ووجه تسمیهٔ سوره‌های قرآن بدان مناسبت است که قاری توسط آن از یک مرحله(منزله) به مرحلهٔ دیگر انتقال می کند و برخی می گویند از جهت شرف و علو مقام آنها سوره نامیده می‌شود.

بعضی می گویند سوره از جهتی گفته می‌شود که قطعه و یا جزئی از قرآن است و از جهت کمال و تمامیت آن سوره نامیده می‌شود؛ زیرا تمام قرآن کریم را احاطه نموده است و مشتق از(سور البلد) یعنی دیوار شهر می‌باشد.

آیت در لغت بمعنی علامت و نشانه است بر انقطاع کلام قبلی از ما بعد، و بعضی می گویند آیت از آن جهت گفته می‌شود که شگفت آفرین است و بشر را از تکلم کردن بمثل آن عاجز می گرداند و جمع آیت آی، آیات و آیای است[1].

سورۀ فاتحه هفت آیت و یک رکوع می‌باشد و در مکۀ مکرمه نازل شده، شماره نزول آن پنجم بعد از سورۀ(المدثر) و در مصحف شریف اولین سوره است که قرآن کریم به آن آغاز شده است.

سورۀ فاتحه بنام‌های حمد، شفا، رقیه، **صلاة** وغیره نیز نامیده شده است.

در حدیث ترمذی که راوی آن حضرت ابوهریره‌ﷺ است گفت: رسول اکرمﷺ فرمود: (الحمدلله مادر قرآن، اساس کتاب و هفت آیت مکرر است).

این سوره بنام **صلاة** نیز مسمی شده؛ طوریکه در حدیث قدسی آمده است: « نماز را بین خود و بندۀ خود به دو نصف تقسیم نمودم، پس وقتیکه بنده بگوید﴿**الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ**﴾ **الله تعالی** می‌فرماید:(حمدنی عبدی) بندۀ من ثنا و صفت مرا گفت. الی اخیر سوره.

از این جهت سورۀ فاتحه بنام **صلاة** نامیده شده که خواندن سورۀ فاتحه شرط وجوبی در نماز است.

دارمی از ابی سعیدﷺ روایت می کند که پیامبرﷺ فرمودند **(فاتحة الکتاب شفاء من کل سم)** یعنی: سورۀ فاتحه برای هر زهر و آسیبی شفا بخش است.

برخی برین نظر اند که این سورۀ مبارکه دو بار نازل شده، یکبار در مکه و بار دیگر در مدینۀ منوره.

امام الجلیل حافظ عمادالدین ابی الفداء اسماعیل بن کثیر القرشی الدمشقی در تفسیر خود می‌نویسد: سورۀ فاتحه مبتنی بر حمد، تمجید و ثناء الله تعالی و اسماء حُسنی که مستلزم صفات علیای او تعالی است و مشتمل بر ذکر معاد(روز جزاء) و ارشاد بنده گان به طلب استعانت از ذات کبریایی به عجز و تضرع و یک سو شدن از نیروها و خواهشات فریبنده نفسانی و بشری و رهنمودی بنده گان به عبادت خالص و توحید الوهیت او تعالی و پاکی آن از شریک و نظیر و ضدّوند و مماثل و اینکه از حق تعالی درخواست هدایت به راه راست را التماس نمایند تا راه را به صوب بهشت‌های برین دریابند و در جوار پیامبران عظام و اولیای کرام و شهداء و صالحان قرار گیرند. در سورۀ مبارکه ترغیب و برانگیختن برای انجام اعمال صالحه و هشدار از راه‌های باطل و گرایش به رهروان باطل داده شده تا در روز قیامت از زمرۀ آنها محسوب و محشور نشوند که آنها یهودیان و نصرانیان اند.

در آخر این سوره پس از جملۀ ﴿**وَلاَ الضَّالِّينَ**﴾ آمین گفتن سنت است و دلیل سنت بودن آن روایت امام احمد و ابو داوود و ترمذی از وائل بن حجر است که گفت: از نبی علیه السلام شنیدم که پس از خواندن ﴿**وَلاَ الضَّالِّينَ**﴾ (آمین) گفتند و صوت مبارک خود را امتداد دادند.

روش تدریس: سؤال و جواب، مباحثه، گروپی و تشریحی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر، پوستر توضیحی سورۀ فاتحه.

---

[1] صفحه۹۴ـ۹۵ تفسیر ابن کثیر.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	معلم محترم بعد از سلام و احوال پرسی درس گذشته را به طرح چند سؤال از شاگردان می‌پرسد؛ سپس کارخانه گی شانرا طور مختصر ملاحظه می‌نماید. ـ معلم محترم سورهٔ فاتحه را بالای دو شاگرد تلاوت می‌نماید و اشتباهات تجویدی شانرا اصلاح می‌کند.
۲۵ دقیقه	معلم محترم شاگردان را وظیفه می‌دهد تا درس را خاموشانه مطالعه نمایند؛ سپس معلم محترم درس را تشریح داده و به سؤال‌های شاگردان جواب می‌دهد. ـ شاگردان را به گروه‌های مناسب تقسیم نموده و درس را به سه بخش تقسیم می‌نماید و به گروه اول وظیفه می‌دهد تا بخش اول درس را با هم کار کنند، و به گروه دوم هدایت داده میشود تا در مورد بخش دوم درس با هم بحث و گفتگو نمایند. و به همین ترتیب برای گروه سوم وظیفه می‌دهد تا به ارتباط بخش سوم درس با هم بحث و گفتگو نمایند. بعد از وقت دادن کافی برای شان؛ نمایندهٔ هر گروپ را پیش روی صنف خواسته و از آنها میخواهد تا در مورد موضوع گروه مربوط خود اظهار نظر نمایند؛ البته تشویق هم صورت می گیرد. **خلاصه** - سورهٔ فاتحه مکی است، و بخاطری که قرآن کریم با این سوره آغاز شده سورهٔ فاتحه نامیده شده است. این سوره در احادیث زیاد فاتحه نامیده شده، از جمله این حدیث شریف:(**لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب**). - مفسرین برای این سوره نامهای متعددی ذکر نموده اند که از آن جمله میتوان نام‌های زیر را ذکر کرد: الفاتحه، أم القرآن، السبع المثانی، الکنز، الوافیه، الکافیه، سورة الدعاء. - درسها و عبرت‌های زیر را میتوان از سورهٔ فاتحه آموخت: ۱_ حمد و ستایش تنها به خداوندﷻ لایق و سزاوار است. تنها خداوند یکتا و بی همتا را عبادت نماییم و از او مدد بخواهیم. ۲- تشویق به کردار نیک و تحذیر و هشدار از گفتار و کردار زشت.
۱۰ دقیقه	**ارزیابی** معلم با استفاده از سؤال‌های موجود در کتاب درسی شاگردان را ارزیابی می‌نماید. **کارخانه گی:** معلم به شاگردان هدایت می‌دهد تا دو فایده از فواید سورهٔ فاتحه را که برای مسلمانان آموزنده است در کتابچه‌های خود بنویسند.

درس سوم

عنوان: آغاز وحی با علم و قلم

صفحه: ۱۰-۱۴

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- مفهوم(۵) آیت سورۀ مبارک(علق) را درست بیاموزند.
- به شأن نزول سورۀ (علق) و کیفیت آغاز وحی بر پیامبرﷺ آگاهی بهتر حاصل نمایند.
- به ارزش مهارتهای اساسی خواندن و نوشتن و جایگاه آن در تعلیم و تربیه اسلامی گرایش پیدا کنند.

دانش لازمی: (سورۀ علق)

اولین پیام وحی الهی جلّت عظمته که توسط جبرئیل امین بالای فخر موجودات رسول اکرمﷺ نازل شد پنج آیت اول سورۀ علق بود و محل نزول آن غار حرا می‌باشد که فشردۀ واقعه از این قرار است:

حضرت محمدﷺ در چهل سالگی به پیغمبری مبعوث شدند، قبل از این که به پیغمبری مبعوث شوند، به غار حرا که در قلۀ کوه نور واقع است، می‌رفتند و در آنجا به عبادت خدای یکتا و بی همتا مشغول می‌شدند.

یک روز هنگامی که مشغول عبادت خداوند متعال بودند، ناگهان جبرئیل علیه السلام وحی آورد و گفت:﴿اقْرَأْ﴾ یعنی بخوان. آنحضرتﷺ گفتند: من خواننده نیستم؛ جبرئیل علیه السلام سه بار آنحضرتﷺ را در آغوش فشرد و سپس گفت:﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾[سورۀ علق آیت شماره(۱-۵)]

حضرت محمدﷺ این آیات را تکرار نمود و در حالی که با شنیدن این آیات از هیبت دیدن و فشار فرشتۀ وحی و نزول وحی الهی می‌لرزید، به خانه آمد و به همسر خود حضرت خدیجۀ کبری رضی الله عنها فرمود: (زَمِّلُونِی ـ زَمِّلُونِی).

یعنی: بپوشانید مرا، بپوشانید مرا. همسرشان، آنحضرتﷺ را در جامه یی پیچانید، تا اینکه بیم و شگفتی اش برطرف شد و قصه را برای خدیجه رضی الله عنها بیان کردند.

حضرت بی بی خدیجه رضی الله عنها آنحضرتﷺ را دلداری و اطمینان داد که سوگند به خدا که الله تعالی هیچگاهی شما را رسوا نمی‌سازد؛ زیرا، شما صلۀ رحم می کنید، محرومان و بینوایان را دستگیری می کنید، مهمان را گرامی می‌دارید و در حوادث و رخدادها با خیر و نیکی یاری می‌رسانید.

حضرت خدیجه رضی الله عنها آنحضرتﷺ را همراهی نمود و هر دو نزد ورقه بن نوفل پسر کاکای خدیجه رضی الله عنها که عالم انجیل بود، رفتند. خدیجه رضی الله عنها به ورقه گفت: از برادر زاده ات بشنو که چه دیده است! ورقه واقعه را از حضرت محمدﷺ پرسید، حضرت محمدﷺ قصه را برایش بیان کرد، ورقه گفت: این همان ملکی است که به موسی علیه السلام آمده بود، ورقه گفت: مژده می‌دهم که تو پیغمبر خدا هستی، کاش من جوان و قوی بودم، تا تو را یاری می کردم، وقتیکه قومت ترا از مکه خارج می کنند، آنحضرتﷺ پرسیدند آیا قومم مرا اخراج خواهند کرد؟ ورقه گفت: بلی، هر پیغمبری که مبعوث گردیده است، قومش با وی دشمنی کرده اند، اگر من در آن وقت زنده بودم تو را نصرت خواهم کرد.(متأسفانه ورقه بن نوفل چندی بعد وفات کرد).

سورهٔ علق در مکه مکرمه نازل گردیده مشتمل بر(۱۹) آیت و (۱) رکوع بوده در ترتیب نـزول اول و در ترتیـب مـصحف سورهٔ نود و ششم(۹۶) می‌باشد، حضرت عبدالله بن عباس و مجاهد رضی الله عنهما میفرمایند: «اولین سـورهٔ نـازل شـده از قرآن همین سوره و بعد از آن سورهٔ (ن و القلم) بعد از آن سورهٔ(المزمل) و بعد از آن سورهٔ(المدثر)[۱] می باشند.
آغاز این سورهٔ مبارکه دلالت بر توصیف و ارجگزاری علم و آخر سوره دلالت به مذمت مال می کند، چنانچه سیاق ایـن سوره ترغیب و گرایش به دین و علم و نفرت و انزجار از دنیا و مال می‌باشد.[۲]

معنای کلمات:

فحوا: مفهوم سخن، مضمون.

دستور: فرمان، امر.

قوام: نظام، استحکام، پایداری.

روش تدریس: سؤال و جواب، توضیحی، فعالیت فردی و گروپی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب درسی تفسیر، چارت و پوستر کلمات قرآنی سورهٔ علق.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام، احوالپرسی، تنظیم صـنف و دیـدن کارخانـه گـی بـا طـرح چنـد سـؤال درس گذشته را ارزیابی می‌نماید مثلاً: حکمت آغـاز یـافتن سـورهٔ فاتحـه بـا(بـسم الله الـرحمن الـرحیم) چیست؟ و یا: معنا و مفهوم هدایت را مختصراً توضیح بدهید؟ بعد از گرفتن جواب صحیح موضـوع را بـه تحلیـل و تبیین عام فهم ارایه نماید.
۲۵ دقیقه	ـ معلم محترم چارت و پوستر را در پیش روی شاگردان قرار می‌دهد. معلم محترم از شاگردان می خواهد تا آیات سورهٔ علق و متن درس را با خواندن استعاذه و تـسمیه(اعـوذ بالله و بسم الله...) خاموشانه بخوانند. ـ سپس از یک شاگردی که در قرائت قرآن کریم شایستگی و مهارت داشته باشـد تقاضـا مـی‌نمایـد تـا آیات مبارکه را تلاوت کند و بقیه شاگردان با کمال ادب و آرامش استماع نمایند. ـ معلم محترم شاگردان را به دو گروپ الف و بـا دسـته بنـدی مـی‌نمایـد و گـروپ اول کلمـات قرآنـی درس را مفهوم یابی می کنند و گروپ دوم در بارهٔ ارزش خوانـدن و نوشـتن کـه اهمیـت بـه سـزایی در کسب علم و معرفت دارد با هم مباحثه می کنند. در پایان فعالیت نماینده‌های هر دو گروپ نتیجهٔ کار گروپی شان را ارائـه مـی‌نماینـد و معلـم محتـرم بـا صمیمیت وافر در تشویق و تحسین شاگردان آنها را راهنمایی بیشتر می کند. ـ معلم محتـرم بـالای نکـات مهـم و توضـیح فوایـد و آمـوختنی‌هـای حکمـت آفـرینش انـسان و ارزش فراگیری علم و دانش و آموزش به وسیلهٔقلم توضیحات لازم ارائه می کند.

[۱] تفسیر خازن.
[۲] تفسیر کبیر.

خلاصۀ درس - ذات واجب الوجود، کتاب عزیز (قرآن حکیم) را با اولین پیام وحی به خواندن و علم و دانـش و آموختن معرفت به وسیلۀ قلم آغاز فرموده است. - با فرود آمدن پنج آیت مبارکه سورۀ علق در غار حراء رسالت سرور کائنـاتﷺ بجهانیـان اعـلام می‌گردد و با نداء ملکوتی قرآن دروازه‌هـای علـم و معرفـت و آمـوختن بـا قلـم بـرای بـشریت گشوده شد. - سورۀ (علق) اولین سوره ای است که امر به خواندن و تعلیم و تعلم در آن مشهود است. - سورۀ علق در مکۀ مکرمه نازل گردیده (۱۹) آیت و یک رکوع دارد. در ترتیـب نـزول اول و در ترتیب مصحف سورۀ نود و ششم(۹۶) قرآن کریم می‌باشد.	۵ دقیقه
ارزیابی معلم محترم با استفاده از سؤالهای کتاب درسی شاگردان را ارزیابی می‌نماید.	۱۰ دقیقه
کارخانه گی معلم محترم کارخانه گی را مطابق کتاب درسی به شاگردان توصیه می‌دارد.	

درس چهارم

عنوان: تفسیر سورهٔ اخلاص

صفحه: ۱۵-۱۷

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- به مفهوم توحید الوهیت بهتر آشنا شوند.
- افعال شرکی را از عبادات توحیدی تفکیك و تشخیص نمایند.

دانش لازمی: سورهٔ مبارکهٔ اخلاص درمکه مکرمه نازل گردیده و دارای چهار آیت است.

ترتیب آن در قرآن کریم (۱۱۲) و ترتیب نزول آن (۲۲) بوده و بعد از سورهٔ (النّاس) نازل گردیده است.

سبب نزول این سورهٔ مبارکه در حدیث شریف اینطور روایت گردیده که مشرکان به پیامبر ﷺ گفتند که نسب پروردگارت را برای ما بیان کن. الله تعالی درمقابل سؤال آنها این سوره را نازل فرمود:

« **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (١) اللَّهُ الصَّمَدُ (٢) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (٣) وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ (٤)** »

ترجمه: بگو(ای مُحمّد) برای ایشان، الله تعالی یکی است. الله نیازها وحاجات همگان را پوره میکند و خود به هیچ چیزو هیچکس نیاز واحتیاج ندارد، نزاد(پدرکس نیست) و نه از کسی زاده شده (فرزندکسی نیست) ونیست او را هیچ سیال وهمتایی.

الله تعالی آن ذاتی است که حیّ وقیوم است نمی‌میرد و همیشه زندهٔ جاوید بوده وهست ومی باشد؛ امّا دیگر مخلوقات و انسانها که پیدامی شوند سپس می‌میرند و از خود میراث بجا میگذارند و الله تعالی از این همه پاك و منّزه است.

الله متعال در این سورهٔ مبارك عقاید مشرکان و یهود را ردّ کرده و پندار واهی و باطل شان را که یهود حضرت عزیر علیه السلام ونصارا حضرت عیسی علیه السلام را پسران خدا ومشرکان پلید، ملائکه را دختران خدا می گفتند و به آن ذات پاك وعظیم الشان نسبت گستاخانه می‌دادند مردود و باطل اعلام نموده است.

«وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ (۴) » ونیست اورا هیچ سیال وهمتایی.

درآیت دیگری آمده " **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ** " نیست مانند او هیچ چیز، مخلوق چگونه مانند خالق شده میتواند.

(**الصَّمَدُ**) معانی زیاد دارد امام طبرانی (رحمه الله تعالی) میفرماید: الله تبارك وتعالی آن ذات بزرگ است که هر نوع نیازمندیها واحتیاجات بشر به او پیشکش می گردد و هرچیز به او محتاج ونیاز دارد واز او تعالی هرقسم کمک ومدد التماس می‌شود و او تعالی به هیچکس نیاز وضرورت ندارد ومقصود همه در حل مشکلات او می‌باشد.

درفضایل تلاوت این سورهٔ کریمه آمده است پیغمبر ﷺ فرموده اند: کسیکه این سوره را بخواند مثلیکه سوم حصهٔ قرآن کریم را خوانده باشد. درحدیث دیگرآمده: یکنفر نزد رسول اکرم ﷺ آمد وگفت: من با این سوره(اخلاص) بسیار محبت و علاقه دارم آنحضرت ﷺ فرمودند: دوستی ومحبت شما با این سوره شما را واردجنت می‌سازد.

همچنان درحدیث دیگر نبی کریم ﷺ فرموه اند: آیا شما نمیتوانید که این سوره«**قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ**» را سه بار در شب بخوانید زیراکه این سوره برابر با سوم حصهٔ از قرآن کریم است. و از این قبیل در فضایل وخواص این سوره مبارکه، احادیث زیاد آمده است که در اینجا به این قدر اکتفا به عمل آمد.

معنای کلمات

لَمْ یَلِدْ: نزاد.

وَلَمْ یُولَدْ: نه از کسی زاده شده. یعنی الله نه پدر کسی و نه پسر کسی است.

روش تدریس: تشریحی، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتاب‌های تفسیر، پوستر توضیحی سورهٔ اخلاص.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از حمد و ثنا و تقدیم سلام به شاگردان، معاینهٔ نظافت و گرفتن حاضری در فضا سازی صنف و تنظیم شاگردان دقت می‌نماید و با یک مرور مختصر کارخانه گی شاگردان را می‌بینند و رهنمایی‌های لازم ارایه کند.
۲۵دقیقه	ـ معلم محترم از یک شاگرد می‌خواهد تا در بارهٔ ترجمهٔ اجمالی پنج آیت سورهٔ(علق) معلومات خود را بیان کند و سپس از سه شاگرد می‌خواهد تا در جاهای شان مؤدبانه ایستاده شده؛ شاگرد اولی با خواندن استعاذه و تسمیه دو آیت سورهٔ اخلاص را به قرائت زیبا تلاوت نماید شاگرد دومی آیات (۳و۴) را و شاگرد سومی ترجمه آیات تلاوت شده را به همصنفیان خود تشریح بدهد. معلم محترم در بارهٔ سورهٔ اخلاص و شأن نزول آن به شاگردان معلومات بدهد و از شاگردان بخواهد تا در فرایند بحث سؤالهایی هر گاه به ذهن شان آید یادداشت نمایند و در پایان جلسه تدریس مطرح سازند و معلم محترم در روشنی آیات قرآنی و فواید و آموختنی‌های سورهٔ اخلاص با شاگردان بحث تفسیری می‌نماید. ـ معلم محترم به سؤال‌های شاگردان پاسخ می‌دهد.
۱۰دقیقه	**خلاصهٔ درس** قبل از ظهور اسلام، مردم جهان در مجموع و بخصوص جامعهٔ شرک زدهٔ حجاز بت ها، سنگهای جامد و بی جان، آفتاب، مهتاب، ستاره گان و غیره چیزها را پرستش می کردند با نزول قرآن کریم و دعوت توحید، پیامبر گرامی اسلام مردم را به دین توحید و یکتا پرستی دعوت فرمودند و بسا از رنج‌ها و مشکلات را درین راه متحمل گردیدند که سرانجام رسوم شرکی و خرافاتی از جامعهٔ جاهلیت عرب زدوده شد و همه مردم بسوی اسلام و پرستش خدای متعال راه هدایت را بگزیدند و با فرود آمدن سورهٔ اخلاص بر تمام انواع و اقسام کفر و شرک خط بطلان کشیده شد و این سورهٔ مبارک در ردّ اقوال و عقاید مشرکان مکه نازل گردید. **ارزیابی** معلم محترم جهت اطمینان خویش از یادگیری شاگردان، با استفاده از سوال‌های کتاب درسی آنان را ارزیابی می کند.
۵ دقیقه	**کارخانه گی** معلم محترم مطابق کتاب درسی برای شاگردان وظیفهٔ خانگی تعیین می‌نماید.

درس پنجم

عنوان: وحدانیت خداوند تعالی در مُلک و آفرینش

صحفه: ۱۸-۲۲

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- به مفاهیم آیات مبارکهٔ (۱-۳) سورهٔ فرقان آشنا شوند.
- به دلایل منصوص آیات سورهٔ فرقان مشعر بر توحید ذات و صفات الله تعالی پی ببرند.
- با ارایهٔ دلایل عقلی و منطقی وحدانیت الله تعالی را به دیگران به شکل درست ابراز کرده بتوانند.

دانش لازمی: سورهٔ (الفرقان) در مکه مکرمه نازل شده و دارای (۷۷) آیت می‌باشد از نظر تلاوت در قرآن مجید (۲۵) وترتیب نزول این سورهٔ مبارکه (۴۲) است.

الله تعالی در این سورهٔ مبارک بیان توحید را نموده زیرا که توحیداصل و اساس همه عبادات ورکن بنیادی همه اصول شرعی شمرده می‌شود ومتعاقب آن از نبوت و رسالت یاد فرموده وسپس ازمعاد وآخرت که خاتمه و فرجام همه به آن مربوط است یاد گردیده است.

در اصل کلمه (تبارک) بمعنی برکت است که زیادت و برتری هر عمل نیک را افاده می‌کند همچنان (تبارک) به معنی عطا وهبه آمده است، یعنی عطایای بیکران الهی.

مقصداز واژهٔ (الفرقان) قرآن کریم است. بدینجهت آنرا فرقان می‌گویند که فارق وجدا کننده بین حق و باطل می‌باشد، و مراد از (عبده) محمدﷺ است.

(لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا) از فحوای این آیت حکمت و علت نزول قرآن کریم فهمیده می‌شود که همانا (إنذار) است، وهدف از انزال قرآن کریم(ترسانیدن و هشدار دادن) برای کافه بشریت بوده ومطلب از (نَذِيرًا) حضرت محمدﷺ ویا خود (فرقان) است ومعتبر قول اول است؛ به هر دو طبقه انس وجن که به نام ثقلین یاد می‌شود، فرستاده شده که دیگر پیامبران الهی از این ویژه گی برخوردار نبودند و نبوت و رسالت شان صرف برای قوم وجماعت محدود متحقق گردیده وبس.

سپس الله متعال در این سوره چهار نوع صفات خود را بیان فرموده است:

۱- « لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» او تعالی مالك وصاحب همه موجودات ومالك آسمانها و زمین است.

۲- «وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا» الله تعالی فرزندی نگرفته و نه به فرزند نیازی دارد؛ در این آیت مبارکه پندارهای باطل وسخنان واهی یهودو نصاری رد گردیده است.

۳- « وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ »الله سبحانه وتعالی هیچ شریک و همتایی درپادشاهی و فرمانروایی خود نداشته و در ذات و صفات خود به صفت احدیت متصف است و در این آیت رد اقوال وافعال شرکی مشرکان و بت پرستان است که عبادت غیر الله را به زعم باطل انجام میدهند.

۴- «وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ» الله تبارک و تعالی همه موجودات را آفریده و به مقتضای رحمت بالغه اش هرچیز را تقدیر و اندازه نموده مانند رزق، اجل، کار، عمل وکردار هر شی را همراه با علت بقا و فنا آن را تعیین نموده است.

در آیات مبارکه درس حال مشرکان بیان گردیده که غیر از خدای واحدو لاشریک، خدایان باطل را می‌پرستند که چیزی را آفریده نمیتوانند و خود آنها آفریده شده اند وخالق وآفریننده همه الله مقتدر است؛ طوریکه مشرکان عزیر، عیسی وملائکه را پرستش میکنند ویادیگر جمادات و نباتات وغیره را که آنها را خدای یکتاو بی همتا آفریده است.
معبودان آنها خود به آفریننده احتیاج دارند و کوچکترین قدرت، توانایی و اختیار ندارند که برای خود و دیگران نفع ویا ضرری برسانند؛ نه توانایی میراندن و زنده نمودن را دارند، بلکه تنها وتنها این اقتدار واختیار ازآن الله متعال است و بس.

معنای کلمات

وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا: و هرگز فرزندی نگرفته

وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ: و نیست مر او(الله تعالی) را شریکی در پادشاهی.

روش تدریس: توضیح و تمثیل، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی و کتاب‌های تفسیر.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از تقدیم سلام و احوالپرسی، ترتیب و تنظیم صنف و گرفتن حاضری به ارتباط درس گذشته می‌پرسد و کارخانه گی شاگردان را طور نمونه از چند شاگرد ملاحظه می‌کند و سپس از یک شاگرد دیگر می‌خواهد تا آیات مبارکه شماره(۱ـ۳) سورهٔ فرقان را با گفتن استعاذه و بسمله تلاوت کند و همه شاگردان در فضای گرم آموزشی تلاوت آیات مبارکه را استماع نمایند.
۲۵دقیقه	معلم محترم مفاهیم کلمات درس را می‌خواند و در مورد هر کلمه توضیحات لازم می‌دهد و به ترجمهٔ آیات مبارکه می‌پردازد. معلم محترم از شاگردان می‌خواهد تا وجه مناسبت درس جدید را با درس گذشته که همانا تفسیر سورهٔ اخلاص بود در کتابچه‌های شان بنویسند و سپس از یک دو شاگرد می‌خواهد تا یادداشت‌های خود را با دیگران شریک ساخته به خوانش بگیرند و در صورتیکه مشکل وجود داشته باشد معلم محترم فوراً به حل آن اقدام می‌کند. ـ معلم محترم با ارایهٔ مثالهای زنده، وحدانیت خداوند متعال را به تحلیل می‌گیرد و از چند شاگرد می‌خواهد تا در این رابطه نیز ابراز نظر نمایند. ـ معلم محترم: فواید و آموختنی‌های درس را توضیح می‌دهد و به سؤال‌های شاگردان پاسخ می‌گوید.
۵ دقیقه	**خلاصهٔ درس** سورهٔ فرقان مکی است و مشتمل بر(۷۷) آیت و(۶) رکوع بوده در ترتیب نزول چهل و دوم و در ترتیب مصحفی بیست و پنجم سوره می‌باشد. فرقان یکی از نامهای قرآن است. بیشترین آیات و سُور قرآن کریم که دال بر توحید الله تعالی در ذات و صفات و اسماء و افعال است در

	مکۀ مکرمه شرف نزول یافته است. - برکت عبارت است از نمو و زیادت حسی، معنوی و کثرت خیر و دوام آن. - خداوند مالک و صاحب ملک و هستی است، و متصرف هر چیزی در آسمانها و زمین می‌باشد. - او تعالی بی نیاز است و به کمک و همکاری در تدبیر و ادارۀ مخلوقاتش نیاز ندارد. - خدایان و معبودان باطل قدرت و توانایی چیزی را ندارند که برای آن نفع و ضرر رسانند، زیرا زمام همه امور تنها به قدرت خداوند متعال است. **ارزیابی**
۱۰ دقیقه	معلم محترم بمنظور اقناع خاطر با استفاده از سؤالهای مرتبط به درس که در کتاب درسی تذکار گردیده، شاگردان را ارزیابی می‌کند، در صورت وجود کاستی‌ها و مشکلات نکات مهم درس را بار دیگر تکرار می‌کند. **کار خانه گی** معلم محترم مطابق رهنمود کتاب درسی به شاگردان کار خانه گی می‌دهد.

درس ششم

عنوان: نام‌های نیکوی خداوند تعالی

صفحه: ۲۳

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- سه آیت اخیر سورهٔ حشر را بصورت درست تلاوت کرده بتوانند.
- مفاهیم اجمالی آیات و اسمای نیکوی باری تعالی را درک نمایند.
- تأثیر نام‌های نیکوی خداوند تعالی را در زنده گی انسان و حفظ و یادگیری آن را پاداش دخول جنت بشمارند.

دانش لازمی: الله سبحانه وتعالی درآیات اخیر سورهٔ مبارکه حشر قدرت، عظمت، ربوبیت وکبریایی اش را بالترتیب بیان فرموده است:

«**هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ**» دراین آیت به اظهار توحید و دفع شرک اشاره گردیده؛ یعنی تمام مخلوقات باید توحید الله تعالی را قبول نموده و به آن اقرارنمایند و از شرک خود داری کنند.

«**عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ**» الله تعالی به همه اشیا که از نظر پنهان است و برهمه اشیایکه حاضرباشند و ماآنها را دیده بتوانیم وهمچنان به کلیه آن اموری که بوقوع پیوسته و یابه وقوع می‌پیوندد و برتمام امور وموضوعات دنیا و آخرت عالم و با خبر است.

کلمه غَیب بر کلمه (**الشَّهَادَةِ**) مقدم ذکر گردیده؛ زیرا غَیب بر شهود مقدم می‌باشد.

«**هُوَ اللَّهُ الَّذِي**» تکرار این جملهٔ مبارکه برای تأکید است که مردم باید وحدانیت الله تعالی را قبول کنند وبه یگانگی او تعالی باور ویقین داشته و ازشرک جداً بپرهیزند. «**الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ**» الله تعالی پاک ومنزه است ازتمام عیوب ونواقص و او ذاتی است که مخلوق خود را از ظلم سلامتی بخشیده؛ یعنی بالای شان ظلم روا نمیدارد، و سلامتی می‌بخشد بنده گان خود را دربهشت

«**الْمُؤْمِنُ**» آن ذاتی است که بر همه عملکردهای بنده گان خود واقف، باخبر و نگهبان آنها میباشد.

«**الْعَزِيزُ**»آن ذاتی بی همتاست که قوی و غالب است وهیچ مانند ندارد.

«**الْمُتَكَبِّرُ**»آن ذات مقتدر است که صاحب عظمت و کبریایی بوده واز هرنقص و ازهر آنچه که لائق شان اونیست پاک، منزه وبلند مرتبه است. کبردرصفات الله تعالی مدح ودر صفات مخلوق ذم شمرده می‌شود.

آیات مبارکه یاد شده آخرین آیات سورهٔ حشر است که دربارهٔ فضیلت این آیات احادیث زیادی از نبی علیه الصلوة والسلام نقل گردیده که برخی از آنها را ارائه می‌نماییم:

از حضرت انس رضی الله عنه روایت است که پیامبر اسلام ﷺ به یک شخص دستور دادند وقتی که بخواب می‌رفتی، آخرین آیات سورهٔ حشر را بخوان و به او گفت: هرگاه بمیری مرگ تو درجهٔ مرگ شهید است.

در حدیث دیگری حضرت ابوامامه رضی الله عنه روایت کرده می گوید: نبی علیه السلام فرموده اند: کسی که (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم) را سه بار بخواند وبعد از آن آیات اخیر سورهٔ حشر را بخواند، الله تعالی بر او هفتاد(۷۰) ملک را

فرودمی آورد که شیاطین(انس و جن) را از او برانند، اگر شب باشدتاسحر گاه واگر روز باشد تا شامگاه از شیاطین در امان خواهد بود.

همچنین در حدیث دیگری آمده که حضرت معقل بن یسارﷺ روایت نموده که پیامبر اکرم ﷺ فرموده اند: کسی که صبحگاهان سه بار(**أعوذ بالله من الشیطـان الرجیم)** را بخواند وسپس سه آیت اخیر سورۀ حشر را تلاوت نماید، الله تعالی هفتادهزار فرشته رامکلف می‌سازد تا بروی درود بگویند(طلب مغفرت نمایند) تا وقت شامگاهان وهرگاه در این روز بمیرد، مرگ او مرگ شهادت می‌باشد، و اگر کسی شامگاهان و درشب بخواند او نیز همینطور می‌باشد.(ازعین پاداش برخوردارمی گردد).

درحدیث دیگری آمده است که حضرت ابوامامه ﷺ روایت نموده می‌فرماید که پیامبرﷺ فرمودند:

کسی که درشب یا روز آیات اخیر سورۀ حشر را بخواند وبعد درهمین شب و روز بمیرد، الله تعالی بهشت را برای او لازم می گرداند.

معنای کلمات

عَالِمُ: داننده

الرَّحْمَنُ:بسیار بخشنده

الرَّحِيمُ: نهایت با رحم

السَّلَامُ: پاک و منزّه از هر عیب و نقص

الْعَزِيزُ: غالب در قدرت خود

الْحَكِيمُ: با حکمت در علم خود

روش تدریس: مباحثوی، گروپی و توضیحی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتاب‌های تفسیر، پوستر توضیحی اسماء الله الحسنی.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی، نظم و نسق صنف، حاضری شاگردان را گرفته و کار خانه گی شاگردان را ملاحظه می کند. ـ معلم محترم با طرح سؤال‌هایی راجع به مفهوم آیات سورۀ فرقان و نتایج و فواید درس گذشته، شاگردان را، ارزیابی می کند و وجه ارتباط آیات قرآنی را یک بار دیگر واضح می‌سازد.
۲۵دقیقه	ـ معلم محترم در صورتیکه پوستر اسماء الحسنی را در دسترس داشته باشد در پیش روی شاگردان می‌آویزد. معلم محترم شاگردان را به سه گروپ تقسیم نموده، و به هر گروپ وظیفه می‌دهد تا یک یک آیت سورۀ حشر را انتخاب و باهم در گروپ‌های خود طوری قرائت نمایند که سبب اخلال دیگران نشود و سپس از یکنفر شاگرد که دسترسی به قرائت ترتیل قرآن داشته باشد می‌خواهد در پیشروی صنف ایستاده شده و هر سه آیت مبارکه را به صدای زیبا تلاوت کند.

ـ معلم محترم شاگردان را به دو گروپ تقسیم می کند و از آنها می‌طلبد تا اسماء الحسنی الله تبارک و تعالی را به این طرز بنویسند: گروپ اول(۱۰) اسم و گروپ دوم(۲۰) اسم الله تعالی را بنویسند در پایان فعالیت، شاگردان را مورد تشویق و نوازش قرار داده و اشتباهات شانرا صمیمانه اصلاح نماید. ـ معلم محترم پیرامون خواص و فواید نام‌های نیکوی الله تعالی توضیح مختصر به شاگردان ارائه بدارد. **خلاصۀ درس** - سورۀ حشر در پارۀ(۲۸) قرآن کریم به ترتیب مصحفی(۵۹) و ترتیب نزول آن(۱۰۱) و دارای(۲۴) آیت و (۳) رکوع بوده و در مدینۀ منوره نازل گردیده است. - در این سورۀ مبارکه بعد از تسبیح و تقدیس ذات پروردگار در مورد اخراج اهل کتاب(یهودیان) از دیارشان و تخریب کردن خانه‌های شان به دست خودشان و به دست مسلمانان خبر می‌دهد. - مفهوم این آیات کریمه این سخن را افاده می کند که الله تعالی بر آنها (یهود) خروج شان را با اهل و فامیل از محل زیست بحیث تعزیر و مجازات مقرر کرد و سپس مسایل غنیمت، فـئ و تقسیم آن بر مستحقین و مسایل هجرت و جهاد آمده است. - رکوع سوم سورۀ حشر بر تقوا و خود اندیشی و ملازمت بر یاد خدای واحد و لا شریک مشتمل است و در سه آیت اخیر این سوره تعریف و تمجید ذات و صفات و اسماء و افعال او تعالی است که از ﴿**هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ**﴾ آغاز و تا اخیر سورت ارایه شده است. - هرگاه کسی سه آیت اخیر سورۀ حشر را صبحگاهان و شامگاهان بخواند اگر در همان روز و یا شب بمیرد درجۀ شهادت را می‌برد به این ارتباط به احادیث شریف مراجعه شود.	۵ دقیقه
ارزیابی معلم محترم جهت اطمینان از آموزش دانشها، مهارتها و ارزشهای درس که چقدر شاگردان یاد گرفته اند، آنها را با طرح سوال‌هایی از کتاب درسی مرتبط به درس ارزیابی می کند. **کارخانه گی** معلم محترم با استفاده از کتاب درسی به شاگردان وظیفۀ خانه گی توصیه می‌نماید.	۱۰ دقیقه

درس هفتم

عنوان: انسان بیهوده آفریده نشده

صفحه: ۲۸_۳۱

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- آیات مبارکه را درست تلاوت کرده بتوانند.
- ترجمه آیات را یاد بگیرند.
- آیات شفا را شناخته و آن را حفظ کنند.

دانش لازمی: حرف همزه در (**أَفَحَسِبْتُمْ**) برای توبیخ(سرزنش) و تقریر است و عقیدهٔ پوچ کفار و مشرکان را رد می‌کند که می‌گویند انسان پس از مرگ باز زنده نمی‌شود. و الله تعالی این فکر بی بنیاد و عقیدهٔ باطل را به اسلوب توبیخ و هشدار رد می‌کند که اینطور نیست و انسان عبث و بیهوده آفریده نشده، بلکه پس از مرگ زنده می‌شود و به سوی الله تعالی برمی گردد و با وی از اعمال نیک و بدش محاسبه صورت می‌گیرد.

عبث: بی فایده، بیهوده و مهمل که معنی آیت اینطور می‌شود: آیا شما گمان می‌برید که ما شما را بی فایده، مهمل و بیهوده آفریده ایم وشما به سوی ما بازگشت نخواهید کرد؟ و بعد ازمرگ با شما محاسبه اعمال نیک و بد نمی‌شود؟ نه! این طور نیست، حتماً شما باز زنده می‌شوید و از عملکردهای شما پرسش صورت می‌گیرد. بعداً الله تعالی تنزیه و پاکی ذات خود را بیان می‌کند و می‌فرماید: «**فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ**» پس پاک و برتر است الله تعالی پادشاه برحق از شریکان و فرزندان واز اینکه چیزی را عبث بیافریند. او تعالی مالك هرشی و پروردگار عرش بزرگ است.

صفت عرش دراین آیت مبارکه به(کریم) از آنجهت است که نزول رحمت و خیر از آن به همه مخلوق می‌رسد؛ سپس حال کسانی را بیان می‌فرماید که عبادت و پرستش غیر الله را می‌کنند و بخدا شریک قایل می‌شوند و برای این عمل مشرکانهٔ شان هیچ دلیل و برهان(دستاویز) ندارند، و جملهٔ «**وَمن يَّدعُ مَعَ الله**» شرطیه است و جواب شرط این قول الله متعال می‌باشد«**فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ**» کیفر این عمل زشت شان را، الله تعالی محاسبه کرده و جزا می‌دهد و آنها راه نجات و کامیابی رابرای همیشه نخواهند یافت. در اخیر این آیات الله تعالی پیامبر محبوب خود را به طلب مغفرت و رحمت از پروردگار امر می‌کند و این تعلیم در حق پیامبرﷺ است که امت آنحضرتﷺ نیز از الله تعالی طلب مغفرت و رحمت کنند، و برخی می‌گویند که الله تعالی پیغمبرﷺ را امر کرد که برای امت خود استغفار نماید.

در فضیلت این آیات مبارکه آمده است که حضرت عبدالله بن مسعودؓ این آیات را در گوش یک مریض خواند و شفا یافت، پیغمبر ﷺ از وی پرسید که در گوش او چی را خواندی؟ گفت: «**أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ**..» نبی کریمﷺ فرمود: قسم به آن ذاتی که جان من در اختیار اوست کسیکه با اعتماد و ایمان کامل این آیت‌ها را برکوه بخواند، کوه زایل(محو) می‌شود.

روش تدریس: مطالعهٔ خاموشانه، سؤال و جواب، مباحثه و توضیح و تشریح.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان، ملاحظه کارخانه گی، درس گذشته را ارزیابی میکند.
۲۵دقیقه	– معلم عنوان درس جدید را با خط درشت روی تخته نوشته و آیات درس را با رعایت تجوید به شکل نمونه قرائت میکند، سپس از دو شاگرد می‌خواهد تا آیات را قرائت کنند بعد از آن از شاگردان می خواهد تا متن درس را به شکل خاموشانه بخوانند و معلم در جریان خواندن آنها، واژه‌های مشکل و نکات کلیدی درس را روی تخته می‌نویسد. ـ معلم محترم کلمات و واژه‌های مشکل را معنا نموده نکات مهم درس را به شکل فشرده به شاگردان بیان می کند بعد از آن از دو شاگرد میخواهد تا به نوبت پیش روی صنف آمده و درس را به اسلوب و زبان خود تشریح کنند. – معلم شاگردان را به دو گروه تقسیم می‌نماید و به هر گروه وظیفه می‌دهد تا در مورد قسمتی از درس با هم مباحثه نمایند، بعد از ختم مباحثه نمایندۀ هر گروه را پیش روی صنف خواسته و از هر کدام آنها میخواهد تا به نوبت نتیجۀ بحث خود را بیان نمایند، همکاری و تشویق توسط معلم صورت می گیرد. ـ معلم محترم به سؤال‌های شاگردان پاسخ می‌دهد. **خلاصۀ درس** ♣آیات شریف تاکید بر کامیابی و رستگاری مؤمنان کرده و آنرا تضمین نموده است. ♣طلب بخشش و آمرزش باید تنها از خداوندﷻ صورت گیرد. ♣خداوندﷻ انسان را بیهوده و عبث نیافریده است. ♣کسانیکه به خداوندﷻ شریک قایل اند عذاب دردناک در دنیا و آخرت داده می‌شوند. **ارزیابی** • کی می‌تواند دعایی را که در متن درس ذکر گردیده از بر بخواند؟ • کی می‌تواند بگوید که انسان برای چه خلق شده؟ و به کدام دلیل؟ • کی می‌تواند یک فایده از فواید درس را بگوید؟ **کارخانه گی** معلم محترم کارخانه گی داده شده در کتاب درسی را برای شاگردان وظیفه می‌دهد

درس هشتم

عنوان: انسان در سایۀنعمت‌های الهی

صفحه: ۳۲ـ۳۴

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- مفهوم و ترجمۀ آیات درس را درست یاد بگیرند.
- نشانۀ قدرت و نعمت خداوند متعال در کایات را بدانند.
- فواید تغییر و تبدیل شب و روز را بیان کنند.

دانش لازمی: الله تعالی در آیات کریمه سورۀابراهیم قدرت و عظمت خود در آفرینش مخلوقات و اعطای نعمت‌های بی شمارش را برای بنده گان خود بیان می کند و می‌فرماید که: پروردگار شما آن ذات است که به قدرت خود آسمانها و زمین را آفریده و همچنان تمام چیزهایی که در فراز و فرود(بالاو پایین) قرار دارند؛ مانند سیارات نظام شمسی و غیره همه را بی نظیر و بطور شاهکار آفریده است تا انسانها از آن نفع بگیرند، و همین طور الله تعالی آب را که عنصر حیات برای همه اشیا و وسیلۀ زنده گی انسانها و همه مخلوقات است؛پیدا کرد.

مراد از سما در این آیت بلندی و علو است؛ یعنی فرود آورد آب را از بالا که شامل ابرها می باشد.

و مقصد از(مَآء) آب باران است که الله تعالی بواسطۀ این آب برای انسانها، انواع گوناگون میوه‌ها را آفریده که از آن در زنده گی مستفید شوند و لذت ببرند و شکر خدا را بجا آرند.

همچنان الله تعالی آب‌های بحرها، دریاها و جوی‌ها را آفریده و برای انسانها مسخر گردانیده تا از آن استفاده نمایند، مانند سوار شدن بر کشتی‌ها که از یک محل تا محل دیگر آنها را انتقال دهند و منافع خویش را به دست آرند که این همه به دستور و ارادۀ الله تبارك و تعالی انجام می گردد و برین قیاس از آب، جهت آشامیدن، آبیاری زراعت و کشتزارها استفادۀ اعظمی می کنید. و پروردگارﷻ خورشید و ماه را آفریده تا از روشنایی و حرارت آنها نفع بگیرید و حساب ماه وسال و اوقات را توسط مهتاب تعیین نمایید و ماه و خورشید تا روز قیامت مطابق حکم خدای توانا درحرکت اند و مسیر خود را غلط نمی کنند و متوقف نمی‌شوند.

مفهوم«**دَآئِبَیۡنِ**»حرکت دوامدار مطابق عادت و منقاد شدن برای الله تعالی است و از طرف شب آفتاب نیست تا انسان‌ها در سکون و آرامش به سربرند و به انسانها چیزهایی عنایت فرموده از نعمات مادی و معنوی که هرگز در شمار نمی‌آید، هرگاه انسان نعمت‌های یک اندام خود را بشمارد نمی‌تواند بشمرد و از تمام بدن را بطور قطع شمار نتواند«**إِنَّ الۡإِنسَانَ لَظَلُومٞ كَفَّارٞ**» محققاً انسان بیحد ناسپاس و ستمگار است، و مراد از انسان همه آنها و بقول برخی مقصد از انسان در این جا کافر است، طوری که در سورۀ عصر« إِنَّ الۡإِنسَانَ لَفِي خُسۡرٍ» مقصد همان انسان کافر می‌باشد.

امام بیهقی رحمه الله در کتاب خود از ابو داوود نقل می کند: کسیکه ارزش نعمت‌های الهی را نمی‌شناسد مگر در وقت خوردن غذا و آب، عمل آن کم می‌شود و عذاب داده می‌شود، یعنی اعمال نیک او کم می‌شود و در عذاب او افزود می‌شود.

همچنان امام بیهقی رحمه الله از ابـو ایـوب قرشـی رحمة الله علیـه نقـل مـی کنـد کـه حـضرت داوود علیـه الـسلام گفـت: ای پرودگار! از کوچکترین نعمت‌های خود مرا آگاه کن. پس برایش گفتـه شـد ای داوود تـنفس کـن، چـون تـنفس کـرد، بَوَی گفته شد که این ادنی ترین نعمت من بالای تو است.

معنای کلمات

مشیتّ: خواست و اراده

احجام: جمع حجم به معنای اندازه و مقدار

مسخّر: رام شده، مطیع

روش تدریس: مطالعهٔ خاموشانه، کار گروپی، تشریحی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی تفسیر شریف، کتب تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسـی، ملاحظـهٔ کـار خانـه گـی، درس گذشـته را ارزیـابی می کند. ♣ کی می‌تواند یک آیت شفا را از حفظ بخواند؟ ♣ یک فایده از فواید درس گذشته را کی گفته می‌تواند؟
۲۵د قیقه	معلم محترم عنـوان درس جدیـد را بـه خـط درشـت روی تختـه مـی‌نویـسد و درس جدیـد را بـا نـام خداوندﷻ آغاز می کند. نخست آیات شریف درس را به شکل درسـت و رعایـت تجویـد قرائـت مـی‌نمایـد؛ سـپس بـه شـاگردان هـدایت می‌دهد تا متن درس را خاموشانه بخوانند و خودش عناوین جانبی درس را به شکل زیر روی تخته می‌نویسد: ♣ مظاهر نعمت‌های خداوندﷻ ♣ دوران ماه و خورشید ♣ نعمت‌های بی پایان و ناسپاسی انسان. بعد از آن معلم از سه شاگرد میخواهد تا هر کدام به نوبت پیش روی صـنف آمـده و در مـورد یکـی از عناوین جانبی مطابق برداشت که از مطالعهٔ خاموشانه نموده اند به زبان ساده ابراز نظر نمایند. معلم محترم به تشریح درس پرداخته و نکات مهم و کلیدی درس را برای شاگردان بیان میکنـد و نیـز به سؤال‌های شاگردان پاسخ گفته و مشکلات آنها را حل می‌نماید، سپس شاگردان را بـه دو گـروپ تقسیم نموده و از آنها می‌خواهد تا در مورد مه و خورشید مناقشه و مباحثه کنند. **خلاصهٔ درس** ♣ خداوندﷻ شب و روز و خورشید و ماه را به منفعت انسان‌ها خلق کرده است. ♣ خداوندﷻ برخی از نعمت‌های خود بر بنده گانش را در این آیات بیان کرده است.

- ♣ نعمت‌های خداوند ﷻ بی شمار است و انسان توانایی شمارش آنرا ندارد.
- ♣ انسان‌ها نباید در برابر نعمت‌های خداوند ناسپاسی کنند.

ارزیابی

- کی گفته می‌تواند که تغییر شب و روز چه فایده دارد؟
- کی می‌تواند که دو فایده از فایده‌های درس را بگوید؟
- کی می‌تواند آیت را که در مورد گردش خورشید و ماه آمده است از بر بخواند؟

کارخانه گی

معلم محترم به شاگردان هدایت می‌دهد تا فواید درس را بصورت فشرده در کتابچه‌های خود درج نمایند.

درس نهم

عنوان: دعوت به سوی خدا ﷻ

صفحه: ۳۵-۳۸

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- نص آیات متبرکه را درست تلاوت نمایند.
- فرق بین نیکی و بدی را بدانند.
- مفهوم آیات شریف را درک نمایند.
- روش مقابله با بدی را از دیدگاه اسلام یاد بگیرند.

دانش لازمی: الله تعالی در آیات مبارك سورهٔ (**فُصِّلَتْ**) که بنام سورهٔ «**حم السجدة**» نیز گفته می‌شود صفات آن مؤمنان نیک کردار را بیان می کند که مردم را به سوی خدا دعوت می کنند و عمل شایسته انجام می‌دهند و این بهترین صفات مؤمن است که هم خود به اوامر الهی عمل می‌کند و هم دیگران را به راه خدا و تعمیل احکام دین او فرا می‌خواند که از این طریقه و راه هیچ راه و روش دیگر بهتر نیست.

« **وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ**».

مجاهد و عکرمه رضی الله عنهما می گویند که این آیت در حق مؤذنان نازل شده، ولی دیگر علما گفته اند که این آیت در مکه مکرمه نازل گردیده و آذان در مدینه منوره آغاز گردیده که بدین ترتیب بهتر آنست که مفهوم آیت بنابر عموم حمل گردد و تقاضای نص آیت نیز برعموم متکی است و در محتوای آن مؤذنان و همه کسانی که مردم را به خدا دعوت می کنند شامل می باشند.

هدف از دعوت، همانا دعوت به توحید و اطاعت از دساتیر الهی است و کسانی که این فراخوان را به عهده گرفتند باید مردم رابه راه خدا و شریعت اسلام تشویق و ترغیب نمایند و اعمال صالحه را انجام دهند.

سپس الله تعالی می‌فرماید: نیکی و بدی برابر نیست زیرا در نیکی رضای کردگار است و بر آن اجر و ثواب مرتب می گردد و در بدی غضب الله تعالی است و کیفر دارد.

همچنان الله تعالی امر می کند که بدی را به نیکی دفع کنید؛ به این روش که در مقابل بدی عمل نیك را انجام دهید و با کسیکه به شما بدی رسانده به نیکی پاسخ بدهید و این صفات و ممیزات انسان‌های مسلمان است.

بنا بر این ما به این مطلب متقاعد می‌شویم که دین مقدس اسلام چقدر دین ممتاز و دین رحمت و مُودّت، عاطفه، شفقت و همزیستی مسالمت آمیز بوده هیچگاهی ظلم، ضرر، بدسلوکی و بدکرداری وکُنش منفی را نمی‌پسندد و همواره مردم و بخصوص پیروان خودرا از حقد، کینه، بغض ،تعصب، عداوت، خصومت و اعمال خشونت بار بازمی دارد که الله تعالی درین مورد میفرماید:

«وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ» یعنی این خصایل حمیده را که در برابر بدی و زشتی نیکی و خوبی کردن و بدی را به نیکی زدودن و اظهار تواضع با مردم، عمل آن گروهی است که دارای صبر و استقامت در دین اند و کسانی این کار شایسته را انجام می‌دهند که صاحب طالع بزرگ می‌باشند و پاداش عظیم را نصیب می‌شوند.

حضرت قتاده رحمه الله تعالی که از جملهٔ تابعین مشهور در روایت احادیث رسول گرامی اسلام و تفسیر قرآن است میگوید: هدف از «ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ» جنت است یعنی این کارهای ارزشمند و ستوده از قبیل دعوت بسوی خدا، انجام اعمال شایسته، اظهار ایمان، بدی را با نیکی دفع کردن، خصلت دعوتگران راستین و صالحین پاک طنیت است که با قبول وتحمل مشقت‌ها برالتزام نیکی و فراخوانی مردم به راه خدا و اطاعت اوامر او تعالی التزام می‌ورزند، و چه راه و روش بهتر از این می‌باشد.

مجاهد و عطا رحمهما الله تعالی می‌فرمایند که مراد از «بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» القای سلام است؛ بدین معنی که حین ملاقات به کسیکه با شما عداوت و دشمنی دارد به او سلام تقدیم بدارید، و القای سلام از دیدگاه اسلام این است که با طرف مقابل از در صلح و آشتی پیش می آیید و به وی امن و امان می دهید برخی می گویند مراد آن است که با کسانیکه با شما عداوت دارند مصافحه و احوالپرسی کنید که در فرجام، این عداوت به محبت ودوستی عوض می گردد و موجب رضای حق و سبب وصلت با همی در زنده گی انسانها می‌شود.

معنای کلمات

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ: و برابر نیست نیکویی با بدی

كَأَنَّهُ: مانند آنکه او

روش تدریس: تلاوت نص، مباحثه، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر، پوستر آیت شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان و دیدن کارخانه گی، درس گذشته را با استفاده از سؤال‌های کتاب درسی ارزیابی می‌نماید.
۲۵دقیقه	معلم عنوان درس جدید را با خط درشت به روی تخته نوشته و آیات شریف را با آواز مناسب و رعایت قواعد تجوید به شکل نمونه یی تلاوت نماید. سپس همین آیات را توسط دو شاگرد تلاوت کند. ـ معلم محترم متن درس را بخش بخش به نوبت بالای سه شاگرد خوانده و کلمات مشکل را در جریان خواندن آنها روی تخته نوشته و معنا کند. ـ معلم نکات کلیدی درس را طور فشرده به شاگردان تشریح نماید. ـ معلم محترم سؤالهای بنیادی سلسله آغاز دعوت اسلامی را از چند شاگرد بپرسد و پس از گرفتن جواب صحیح آنرا بطور مباحثوی با شاگردان شریک سازد. ـ معلم محترم مطابق فعالیت کتاب درسی شاگردان را به دو گروپ تقسیم نماید و هر نوع تسهیلات لازم را برای شاگردان فراهم کند.

۵ دقیقه ۱۰ دقیقه	**خلاصهٔ درس** از این درس آموختیم که دعوتگری و رساندن دین اسلام به دیگران وظیفهٔ هر فرد مسلمان است. - دعوت به سوی خدا با نرمی، اخلاق نیک و طریقه خوب انجام شود. ـ کردار و گفتار نیک و بد برابر نیستند. ـ خداوند ﷻ از گفتار و کردار نیک راضی بوده و صاحبان آنرا پاداش می‌دهد. ـ خداوند ﷻ صاحبان گفتار و کردار بد را مجازات میکند. ـ انسان‌ها باید در حالات خشم و غضب از صبر و شکیبایی کار بگیرند. **ارزیابی** معلم محترم جهت حصول اطمینان از یادگیری مؤثر، با استفاده از سؤال‌های داده شده در کتاب درسی شاگردان را ارزیابی کند. **کارخانه گی** معلم محترم حسب لزوم دید به شاگردان کارخانه گی بسپارد.

درس دهم

عنوان: ایمان و عمل صالح

صفحه: ۳۹_۴۱

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ♣ معنای«العصر» را بدانند.
- ♣ ترجمه و موضوعات سورۀ «العصر» را طور دقیق بیاموزند.
- ♣ اهمیت و ارزش وقت در زنده گی روزمره را در روشنایی این سوره درک نمایند.

دانش لازمی: سورۀ(العصر) درمکه مکرمه نازل گردیده و شامل سه آیت می‌باشد، از نظر تلاوت در مصحف شریف(۱۰۳) و از نقطه نظر ترتیب نزولی مقام(۱۳) را دارد که پس از سورۀ (انشراح) شرف نزول یافته.

امام طبرانی و بیهقی رحمهماالله تعالی روایتی را نقل نموده اند که اصحاب رسول علیه السلام دو نفر شان که باهم روبرو می‌شدند تا وقتی از همدیگر جدا نمی‌شدند که سورۀ عصر را یکی از آنان برای دیگر نمی‌خواند و سپس یکی به دیگر سلام می گفتند.

الله تعالی درسورۀ عصر به زمان قسم یاد نموده، زیرا زمان دربرگیرندۀ عبرت‌ها و درسهای فراوان است؛ واقعات و حوادث شگفت انگیز در گذشت زمان رخ داده و می‌دهد؛ مانند پدیدار شدن شب و روز، روشنی و تاریکی که همه مظهر عظمت و قدرت خالق جهان و پرودگار انس و جان می‌باشد و همه دال بر توحید و وجود ذات واحد و لاشریک او تعالی دلالت دارند.

هر گیاهی که برزمین روید + وحده لا شریک له گوید

برگ درختان سبز در نظر هوشیار+ هر ورقش دفتریست معرفت کردگار

مفسرین کرام عصر را چندین معنی کرده اند. بعضی را نظر بر اینست که عصر ساعت آخر روز است، و برخی می گویند مقصد از عصر، نماز دیگر (**صلاة الوسطی**) است یعنی نماز ما بین و میانه از جهت آنکه در بین نمازهای شب و روز قرار دارد؛ اما قول راجح همان قول اول است که مطلق زمان مُقسَم بِهِ او تعالی است. «**إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ**»جواب قسم است هر آیینه انسان درزیان است و مراد از انسان همه انسانها بوده بعداً مؤمنان صالح استثنا گردیده اند. و برخی میگویند: هدف، انسانهای کافر اند؛ مانند: ولید بن المغیره، و دیگران و نظریۀ نخست درست تر است؛ زیرا لفظ انسان به عموم افراد دلالت می کند.

(خُسْرٍ)بمعنی زیان، نقصان و تاوان طوریکه یک تاجر درسرمایه اش خساره کند؛ همچنان انسان که عمر گرانبهای خود را بدون موجب درگمراهی و فساد بگذراند و از اطاعت الله تعالی و راه حق و حقیقت انحراف بورزد این همانند آن تاجری است که در تجارت خود در اصل سرمایه خساره مند شده باشد و این آخرین درجۀ نقصان و خسران پنداشته می‌شود.

«**إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ**» مگر آنانیکه ایمان آوردند و کردار نیک کردند در زیان و خسران نیستند و اینها همیشه در کامیابی و رستگاری اند.

«وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ»و یکدیگر را به حق وصیت کردند و به صبر توصیه کردند. وصیت به حق، ایمان داشتن به الله تعالی و توحید و به شریعت آراسته شدن، و از کارهای بد و منکرات خود داری کردن است و توصیه به صبر آنست که انسان در مقابل شداید و تکالیف و ادای فرایض صبر و شکیبایی کند و از ارتکاب معاصی و گناهان صبر ورزد تا آنرا انجام نداده مستوجب مجازات نگردد که صبر در همچو حالات بسیار اجر وثواب دارد، طوریکه الله تعالی در آیت شماره (۱۰)سورهٔ الزمر میفرماید: «إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ» یقیناً صابران به طور کامل و بدون حساب پاداش داده خواهند شد.

خلاصهٔ مطلب اینکه آنانیکه به الله تعالی و به آنچه حضرت پیامبر اسلامﷺ از دین و شریعت از جانب الله تعالی آورده است ایمان دارند و عمل نیک انجام میدهند و یکدیگر را به حق و صبر توصیه مینمایند در زیان و تاوان نیستند و کسانی که از این صفات عاری اند در نقصان، خسران و زیان اند.

معنای کلمات

تمسک: چنگ زدن.

التزام: عهده دار شدن کاری، ملزم شدن به امری.

روش تدریس: مباحثه، کار گروپی، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان، تنظیم صنف، درس گذشته را ارزیابی کند. پیش از شروع درس جدید سؤالهای ذیل را از شاگردان میپرسد: ـ کی میتواند بگوید که چرا نیکی با بدی برابر نیست؟ ـ دعوت به سوی خداوندﷻ باید به چه شکل صورت گیرد؟ ـ معلم محترم«سورهٔ عصر» را بالای دو شاگرد تلاوت نموده و اشتباهات تجویدی شانرا اصلاح مینماید و شاگردان را هدایت میدهد تا درس را خاموشانه مطالعه نمایند.
۲۵ دقیقه	ــ معلم محترم سورهٔ«عصر» را ترجمه و تفسیر نموده و شاگردان را هدایت میدهد تا در مورد«سوگند خداوندﷻ به زمان» با هم مباحثه نمایند، سپس سه نفر را به نماینده گی از صنف وظیفه میدهد تا به نوبت پیش روی صنف آمده و نتیجهٔ بحث شانرا بازگو کنند. همکاری و تشویق توسط معلم صورت میگیرد. ـ معلم محترم شاگردان را به چهار گروه تقسیم نموده و برای هر گروه به ترتیب هدایت میدهد تا گروه اول در موردمعنای دیگر «عصر» باهم گفتگو نمایند؛ همچنان به گروه دوم وظیفه میدهد تا آیت آخر سورهٔ عصر را با مشورهٔ هم ترجمه نمایند. معلم به گروه سوم نیز وظیفه دهد تا در مورد مقام و منزلت سورهٔ عصر با هم بحث و گتفگو نمایند؛ سپس به گروه چهارم هدایت میدهد تا در مورد فواید و آموختنیهای این درس باهم مشوره نمایند و در پایان فعالیت نمایندهٔ هر گروه به

	نوبت پیش روی صنف آمده و نتیجهٔ بحث شانرا بیان کنند. **خلاصهٔ درس** درس امروز در نکات ذیل خلاصه می گردد: ♣ خداوندﷻ به زمان سوگند یاد کرده و تاکید نموده که به انسان ارزش وقت را بفهماند. ♣برخی مفسران می گویند مراد از عصر نماز عصر است و یا وقت نماز عصر است. ♣کسانی که در خسران و زیان نیستند چهار صفت دارند و این صفات عبارتند از: ایمان، عمل صالح، توصیه به حق و توصیه به صبر. ♣سورهٔ عصر سه آیت دارد که برنامهٔ کامل زنده گی بشریت را در کلمات و جملات کوتاه بیان نموده است.
۵دقیقه	
	ارزیابی
۱۰ دقیقه	• کی می‌تواند فواید این درس را بیان کند؟ • کی می‌تواند مقام و منزلت سورهٔ عصر را بگوید؟ • کی می‌تواند بگوید که چرا خداوندﷻ به زمان سوگند یاد نموده است؟ • کی می‌تواند بگوید که امام شافعی رحمه الله در مورد اهمیت سورهٔ عصر چه گفته است؟ **کارخانه گی** شاگردان فواید و آموختنی‌های درس را در کتابچه‌های خود نوشته و حفظ نمایند.

درس یازدهم

عنوان: امانت داری و اهمیت آن در اسلام

صفحه: ۴۲-۴۵

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ارزش امانت داری را خوبتر درک کنند.
- در مورد اطاعت و فرمانبرداری از خدا و پیامبر خدا و از اولی الامر آگاهی پیدا نمایند.
- بدانند که امانت به مفهوم شرعی آن شامل چه چیزها می‌شود.

دانش لازمی: (**الأَمَانَاتِ**) جمع امانت است. امانت عبارت از سپردن یک شی جهت نگهداری برای کسی است و نگهداشتن امانت به هدف واپس سپردن آن به صاحبش بوده تا ضایع نگردد و ضایع کردن امانت خیانت ویکی از صفات منافقان است و گناه بزرگ شمرده می‌شود و ضیاع امانت سبب تباهی جامعه می گردد.

الله تعالی در بارهٔ امانت داری در آیت شماره(۵۸) سورهٔ نساء ارشاد فرموده است:« **إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن– تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا**» الآية .وجه مناسبت این آیت کریمه با آیات درس گذشته در این است که الله تعالی سرنوشت یهود را که از سبب عناد، حسد، دشمنی با مسلمانان و پیامبراسلام ﷺ و بخاطر تمرد و انکار شان از اوامر و نواهی دین اسلام و مخالفت شان با احکام قرآنی و شریعت محمدﷺ به عذ اب درد ناک در آخرت گرفتار می کند و در دنیا نیز به ذلت و زبونی مواجه می‌باشند درین آیات مبارکه مؤمنان را راه نیک و ثواب را رهنمونی می‌نماید که راه نجات است و از جمله یکی هم سپردن امانت به اهل وصاحب آن است و فیصلهٔ عادلانه در بین مردم «بِمَا أَنزَلَ اللّـهُ» یعنی مطابق فرمان و حکم خدای احکم الحاکمین در روی زمین درحل مسایل و قضایای مردم حکمیت و داوری کند و قانون خدا را در زمین خدا نافذ سازد و این وظیفهٔ مسئوولین امور به تنهایی اش نسیت بلکه وجیبهٔ ایمانی و اسلامی هر فرد مؤمن و مسلمان اعم از زن و مرد است تا در احیای سنت و امحای بدعت و امر به معروف و نهی از منکر حتی الوسع تلاش و مجاهدت کند و جامعهٔ اسلامی را از جراثیم فتنه و فساد و تعامل جاهلی و عنعنات و فرهنگ غیر انسانی و غیر اسلامی پاکسازی نماید.

خطاب در آیت شریف عام است متوجه سایر افراد انسانی می گردد تا به اسلوب حکیمانهٔ قرآن کریم و اسوهٔ حسنه رسول گرامی اسلام در اصلاح سلوک و رفتار خود، خانواده، جامعه و ملت اسلامی تلاش بخرج بدهد و به پیروی از روش و خط مشی رسول اللهﷺ زنده گی خود و همنوعان خود را در همه ساحات حقوقی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی عیار سازد.

علامه محمد بن اسماعیل ابن کثیر رحمه الله تعالی میفرماید: الله سبحانه و تعالی فرمان داده است که امانت را به صاحب آن برگردانید و این حکم الهی جلت عظمته شامل کلیه اماناتی می‌شود که بر انسان واجب است چون حقوق الله بر بنده گان از قبیل عبادت الله تعالی به وحدانیت و اخلاص و بدون شرک و الحاد، اقامت نماز، روزه، زکات، حج خانه کعبه شریفه، جهاد در راه خدا بخاطر اقامهٔ نظام اسلامی و غیره و آن حقوقی که بنده گان یکی بردیگر دارند که از جمله یکی آن سپاریدن امانت است.

به روایت حضرت عبدالله بن عباس﷜ که رسول اللهﷺ در روز فتح مکه مکرمه کلید بیت الله شریف را از نزد عثمان بن مظعون که خانواده آن کلید دار کعبه معظمه بودند خواستند؛ سپس الله تعالی این آیت را فرستاد که واپس کلید کعبه شریف را به عثمان بسپارید.

دین مبین اسلام در زمرۀ سایر راهکارها و رهنمودهایش در حفظ امانت و امانتداری در امور مادی و معنوی و یا حفظ اسرار و اقوال و جلسات و غیره زیاد تأکید می کند .

درین باره احادیث زیاد آمده و اینجا به یک حدیث شریف اشاره می کنیم که رسول کریم ﷺ فرموده اند: «**لَا إِيمَانَ لِمَن لَا أَمَانَةَ لَهُ وَلاَ دِيْنَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ**» یعنی کسی که در امانت و امانتداری اهتمام و توجه درست نمیکند ایمان ندارد و کسی که در عهد و وعده اش خلاف می‌ورزد اصلاً دین ندارد.

دین خدا نیز یک امانت است، الله تعالی در آیت شماره (۷۲) سورۀ احزاب می‌فرماید: « **إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ** » **الآية**. مفهوم آیت مبارکه اینست: امانت(قرآن و احکام شریعت اسلامی) را بر آسمانها و زمین و کوهها پیشکش نمودیم و آنها از پذیرفتن آن اباء نمودند و از قبول این امانت بزرگ هراسیدند و انسان آنرا قبول کرد و بدون شک انسان بسیار ظالم و ناسپاس است.

همچنان الله تعالی به اطاعت خود و رسول الله ﷺ و مسئوولین امور مسلمانان، بزرگان، متنفذان، فرماندهان جهاد و اهل علم امر فرموده و اطاعت از فرامین قرآنی و متابعت ازسنت رسول اکرمﷺ را به مسلمانان دستور داده است. اطاعت اولی الامر تا وقتی واجب است که مخالف کتاب الله و سنت رسول اللهﷺ نباشد، درحدیث شریف «**لَاطَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ**» فرمانبری از مخلوق در معصیت خالق مردود شمرده شده است و اطاعت از مخلوق تا وقتی جواز دارد که بانصوص شرعی و احکام الهی و احادیث متبرک سرورکائناتﷺ در مغایرت نباشد و اجرا کردن کارهایی که مخالفت صریح با روحیۀ دین و اعتقادات و ارزش‌های دینی و اسلامی داشته باشد اساساً مردود و قابل تعمیل نیست.

معنای کلمات

اجتناب: دوری کردن، پرهیز کردن.

اسرار: رازها.

منجر: باعث، سبب، کشیده شده به جایی یا به سویی.

معصیت: گناه، نافرمانی.

روش تدریس: سؤال و جواب، تشریحی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان وملاحظۀ کارخانه گی، درس گذشته را با طرح چند سؤال ارزیابی می کند.
۲۵دقیقه	ـ معلم محترم نخست آیات ۵۸-۵۹ سورۀ نساء را تلاوت می‌نماید و سپس دو شاگرد را هدایت می‌دهد تا آیات شریف را تلاوت نمایند. در جریان تلاوت اشتباهات شانرا از نگاه تلفظ حروف و رعایت احکام تجوید اصلاح نماید. ـ معلم متن درس را بالای چهار شاگرد به نوبت خوانده و در جریان خواندن آنها نکات مهم درس را یادداشت می‌نماید. ـ بعد از ترجمه و تفسیر طور فشرده به تشریح درس به زبان عام فهم می‌پردازد؛ سپس به شاگردان وظیفه می‌دهد تا بخاطر تشریح درس آماده گی بگیرند بعد از آن به نوبت بالای چند شاگرد درس را تشریح می‌نماید و در جریان تشریح نمودن با آنان همکاری می کند. ـ معلم از شاگردان میخواهد تا در بارۀ نکات مهمی که خودش در تخته یادداشت کرده ابراز نظر نمایند؛ البته به شکل داوطلبانه اگر شاگردان جواب دادند تشویق شـــان می‌نماید و در غیر آن خودش مطابق به سویۀ شاگردان طور مختصر به شرح نکات مهم درس بپردازد.
۵دقیقه	**خلاصۀ درس** این درس در نکات ذیل چنین خلاصه میگردد: ♣ ادای امانت و قضاوت درمیان مردم به عدل و حق. ♣ رجوع به کتاب خدا و سنت پیامبر خداﷺ در حالت نزاع بین مسلمانان. ♣ امانت عبارت از هر آن چیزیست که انسان برای نگهداری آن مورد اعتماد قرار گیرد، برابر است آن امانت مادی باشد یا معنوی. ♣ خداوندﷻ به مسلمانان امر نموده است تا امانت‌ها را به صاحبانش باز گردانند. ♣ همچنان پیامبرﷺ در احادیث زیادی برای حفظ امانت و باز گردانیدن آن تاکید کرده است.
۱۰دقیقه	**ارزیابی** • چرا خداوند متعال مردم را به عدل امر نموده است؟ • امانت به مفهوم شرعی آن شامل چه چیزها می‌شود؟ • در کدام حالت اطاعت اولی الامر برای مسلمان لازم نیست؟ **کارخانه گی** شاگردان فواید و آموختنی‌های درس را در کتابچه‌های شان نوشته و حفظ نمایند.

درس دوازدهم

عنوان: امر به معروف و نهی از منکر

صفحه: ۴۶-۴۹

وقت: سه ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- حکم امر به معروف و نهی از منکر را بدانند.
- ترجمهٔ آیات درس را درست بیاموزند.
- استعانت به صبر و نماز را آموخته و به آن عمل کنند.

دانش لازمی: الله ربُّ العزت در آیت کریمه شماره(۴۲) سورهٔ بقره می‌فرماید: «**وَلاَ تَلْبِسُواْ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ**» الآیـة.درین جا خطاب به یهود است که شما حق را مپوشانید و حق را به باطل نیامیزید (مراد صفات نبی کـریم ﷺ اسـت) کـه در تـورات بیان گردیده و بشارت مبعوث شدن آنحضرتﷺ و اینکه آنحـضرتﷺ آخـرین پیـامبران و محبـوبترین پیـامبران الهـی در آخرالزمان است.

مگر یهودیها و بخصوص احبار و پیشوایان یهود با وجود اینکه حق را می‌دانـستند کـه حـضرت محمـدﷺ پیغمبـر آخرالزمـان است و علامات و صفات عالیهٔ ایشان در تورا ت و انجیل مذکور بوده مگر از روی عناد و عداوت کتمان حـق را مـی کردنـد و در تورات تحریف و تغییر وارد می‌ساختند و هرجایی که نام و صفات رسـول اللهﷺ بـود آنـرا از تـوارات مـی‌برداشـتند کـه یقیناً کیفر این عمل شانرا در دنیا و آخرت دیدند و خواهند دید و جزای سنگین این کار برای شان داده خواهد شد.

سپس الله تعالی میفرماید: «نماز را برپادارید و زکات مال تان را بدهید و نماز را در جماعت با نبـی علیـه الـسلام ادا کنیـد» در این آیت از نماز به رکوع تعبیر شده به سببی که یهودیان آن نمازی را که رکـوع نداشـت تـرک کننـد و بـا مـسلمانان یکجا نماز با رکوع و سجده را ادا نمایند (قبلاً نماز بنی اسرائیل رکوع نداشت). و مقصد از زکات، زکات فرضی اسـت، و زکات پیوسته با **صلاة** آمده بخاطریکه هردو از جملهٔ عبادات مقصودی و ارکان اساسی اسلام و در تزکیـهٔ نفـس، نقـش تأثیر گذار خود را دارند.

سپس حال آنانی را بیان می کند که مردم را به نیکی و نیکویی کردن دعوت می کنند و خود به آن عمل نمی کنند.

«**أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ**» **الآية**.از حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه روایت است که ایـن آیـت در بـارهٔ یهـود مدینـهٔ منوره نازل گردیده و برخی میگویند در حق عموم بنی اسرائیل نازل شده که مردم را به نیکویی امر می کردنـد و خـود بـه آن عمل نمیکردند، و یا اینکه علما و رهبانان(پیشوایان) اهل کتاب امر به نیکی می کردند و خودشـان نیکـی نمـی کردنـد، چنانچه یهود مدینه منوره قبل از بعثت مردم را به ایمان آوردن به محمدﷺ امر می کردند، امـا وقتـی کـه پیـامبرﷺ مبعـوث گردید، آنها خود ایمان نیاوردند. به هر صورت اگر چه مورد خطاب آیت اهل کتاب است مگر حکـم آن عـام و متوجـه عموم بوده و شامل علما و روحانیون اُمّت اسلامی نیز می گردد تـا نخـست خـود از منکـرات دوری جوینـد و بـه نیکـی‌هـا قولاً، عملاً و اعتقاداً روآورند و بعد دیگران رابه آن فراخوانند، نظـر بـه قاعـدهٔ کلـی (**العبـــرة** بعمـوم اللفـظ **لا** بخـصوص السّبب) عموم لفظ معتبر است نه خصوص سبب.

معنای کلمات

معروف: همه کارهای نیک و پسندیده(مشروع).

منکر: سایر کارهای بد، زشت و نا پسند و نا مشروع.

روش تدریس: مطالعهٔ خاموشانه، سؤال و جواب و مباحثه.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان، تنظیم صنف و بررسی کارخانه گی، درس گذشته را با طرح چند سؤال ارزیابی می کند. مثلاً: ـ کی گفته می‌تواند که امانت به مفهوم شرعی آن شامل چه چیزها می‌شود؟ ـ کی گفته می‌تواند که در کدام حالت اطاعت اولی الامر بر مسلمانان لازم نیست؟ معلم محترم عنوان درس جدید را که امر به معروف و نهی از منکر است با خط درشت روی تخته نوشته و درس جدید را به نام خداوندﷻ آغاز کند.
۲۵ دقیقه	معلم محترم نخست آیات درس را به شکل نمونه ای برای شاگردان می‌خواند؛ سپس از آنها می‌خواهد تا متن درس را به شکل خاموشانه مطالعه کنند. معلم محترم در جریان مطالعهٔ خاموشانه شاگردان، عناوین جانبی درس را روی تخته می‌نویسد بعد از ختم مطالعه خاموشانه از یک شاگرد میخواهد تا متن درس را به آواز مناسب بخواند؛ سپس درس را به شکل فشرده با استفاده از عناوین جانبی تشریح می‌نماید. معلم به دو شاگرد هدایت می‌دهد تا هر کدام به نوبت پیش روی صنف آمده و درس را به شکل خلاصه به همصنفان شان بیان کنند. معلم سؤال‌های شاگردان را یادداشت نموده و از شاگردان دیگر می‌خواهد تا به سؤال‌های همصنفان شان پاسخ بگویند و اگر آنها به سؤال‌ها پاسخ داده نتوانستند خودش پاسخ سؤال‌ها را می گوید. معلم محترم فعالیت را که در کتاب درسی داده شده بالای شاگردان عملاً کار می‌نماید.
۵ دقیقه	**خلاصهٔ درس** این درس در نکات ذیل خلاصه می گردد: ♣ در این آیات خداوندﷻ به همه امت‌های روی زمین دستور داده تا حق را نپوشانند و به حق عمل کنند. ♣ در این درس دو رکن اساسی اسلام که عبارت از نمـــاز و زکات می‌باشند بیان گردیده است. ♣ گفتار و کردار مسلمان باید مطابقت داشته باشند. ♣ انسان باید در همه اوقات از صبر و نماز استعانت بجوید. ♣ نماز روشنایی چشم است.
۱۰دقیقه	**ارزیابی** • کی گفته می‌تواند که معنای صبر چیست؟ • کی می‌تواند آیات درس را که مسلمانان را به نماز و زکات امر نموده از بر بخواند؟ • کی می‌تواند که دو فایده از فواید این درس را بیان کند؟ **کارخانه گی** معلم محترم به شاگردان هدایت می‌دهد تا فواید و آموختنی‌های درس را در کتابچه‌های خود نوشته و آنرا حفظ کنند.

درس سیزدهم

عنوان: فرجام سرپیچی از ذکر خداوند ﷻ

صفحه: ۵۰-۵۲

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ♣ بدانند که پیروی از قرآن و سنت سبب سربلندی و عزّت انسان در دنیا و آخرت است.
- ♣ فرجام همنشینی با بدان را به صورت درست درک کنند.
- ♣ بفهمند که هدایت از جانب خدا است.

دانش لازمی: الله تعالی در آیات مبارکه این درس حال کسی را بیان می‌کند که از یاد خدای متعال، قرآن و ایمان سرپیچی می‌کند و راه شیطان را در پیش گرفته و با شیطان همراهی می‌نماید.

«**وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ**» الآیة .در بارهٔ نزول این آیت مبارک گفته شده: مردم بزرگان قریش در میان خود فیصله نمودند که برای هریک از اصحاب پیامبر اسلام یک شخص را توظیف کنند که او را به راه و کیش شرک و بت پرستی فراخواند در این راستا برای حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه طلحه بن عبیدالله را موظف ساختند؛ زمانی که طلحه نزد حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه رفت وی از طلحه پرسید: به چه چیزی مرا می‌خوانی و دعوت می‌کنی؟ طلحه در پاسخ گفت: تو را به پرستش لات و عُزّا فرامی خوانم. حضرت ابوبکر رضی الله عنه گفت: لات کیست؟ او گفت لات پسر خداست(نعوذ بالله من ذلک) سپس ابوبکر صدیق به وی گفت عزا کیست؟ گفت: دختر خدا است، حضرت ابوبکر رضی الله عنه فرمود: مادر اینها کیست؟ طلحه خاموش ماند و به همراهانش گفت: جواب بگویید، وقتیکه همراهان طلحه نیز از ارائهٔ پاسخ ساکت ماندند، طلحه گفت: ای ابوبکر رضی الله عنه صبر کنید، و آنگاه طلحه کلمهٔ شهادت«أشهد أن لا إله الا الله وأشهد أن محمداً رسول الله» را خواند و بعد از این واقعه آیات مبارکه شماره(۳۶-۴۰) سوره(الزخرف) نازل شد. معنی آیت اینطور است: کسیکه از قرآن مجید رو گردانید و راه باطل و گمراهی را اختیار کرد، پس بالای چنین شخص الله تعالی شیطان را مسلط می‌کند تا او را گمراه سازد و از راه نجات و هدایت باز دارد و سر انجام همین شیطان او را محکوم و ملامت می‌کند؛ و باشیطانی که به وی است یکجا مجازات می‌شوند، وکلمه قرین در آیت مبارکه بمعنی نزدیک، یکجا و انفصال ناپذیر است.

(**حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ**) تا آنکه بیایند پیش ما(این شخص کافر و شیطانانش که با وی همراه اند) و بعضی می‌گویند مقصد تنها همین شخص کافر است و یا یکی از آنها(کافر یا شیطان) سپس این شخص با اظهار ندامت به شیطان می‌گوید: ای کاش میان من و تو به مسافهٔ بین مشرق و مغرب می‌بود و از هم دور می‌بودیم که در این وقت این سخنانش هیچ نفعی به وی ندارد و هر دو باهم یکجا در عذاب گرفتار آیند.

سپس الله تعالی پیامبرش ﷺ را تسلی می‌دهد که کسانیکه ایمان نمی‌آورند و قرآن را نمی‌پذیرند برآنها غمگین و اندوهبار نباشند.

معنای کلمات:

اعراض: رو گردانیدن.

فرجام: پایان، انجام.

مستولی: مسلط، چیره شونده.

براهین: جمع برهان به معنی دلیل و حجت.

اصرار: پافشاری کردن.

روش تدریس: مسابقه، مباحثه، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی و کتب تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی و ملاحظۀ کارخانه گی درس گذشته را ارزیابی می کند. ـ کی گفته می‌تواند که«صبر» چه معنا دارد؟ ـ کی می‌تواند آیات مبارکۀ درس گذشته را که مسلمانان را به نماز و زکات امر نموده از حفظ بخواند. ـ معلم محترم آیات مبارکۀ سورۀ «الزخرف» را که در اول درس سیزدهم آمده است با رعایت قواعد تجوید تلاوت می‌نماید. سپس دو شاگرد را هدایت می‌دهد تا به نوبت آیات شریف را تلاوت نمایند.
۲۵ دقیقه	ـ معلم متن درس را بالای چهار شاگرد خوانده و خودش در مورد ترجمه و تفسیر این درس مختصراً توضیحاتی ارایه می‌نماید. معلم جهت تشویق، شاگردان را به دو گروپ تقسیم نموده و به گروپ اول وظیفه می‌دهد تا در مورد عنوان جانبی (هدایت از جانب خداست) بحث و گفتگو نمایند؛ گروپ دوم را هدایت می‌دهد تا در مورد فواید و آموختنی‌های درس با هم بحث و گفتگو نمایند، بعداً سر گروپ‌ها را پیش روی صنف خواسته و از آنها میخواهد تا به نوبت یکی از دیگری راجع به موضوع مربوط گروپ شان پرسیده و شخص مقابل جواب بدهد؛ سپس شخص جواب دهنده خودش از نفر مقابل موضوع تعیین شده را می‌پرسد. و در نتیجه معلم عادلانه، گروپ برنده را اعلان کند. **خلاصۀ درس** ♣ کسی از ذکر خداﷻ سرپیچی نماید. خداوندﷻ او را همنشین و قرین شیطان می گرداند. ♣ هدایت از جانب خداست. ♣ کافران در گمراهی می‌روند، در حالیکه چنین می‌پندارند که راه یافته اند. ♣ پیروی قرآن در دنیا و آخرت سبب عزت و سربلندی انسان می گردد.

۵ دقیقه ۱۰ دقیقه	**ارزیابی** ● کی می‌تواند بگوید که شیاطین با پیروان و دوستان خود چه می کنند؟ ● کی می‌تواند بگوید که قرآن کریم چه چیزی را از قدرت و صلاحیت پیامبرﷺ دور دانسته است؟ ● کی می‌تواند فواید و آموختنی‌های درس را مختصراً بیان نماید؟ **کارخانه گی** شاگردان فواید و آموختنی‌های این درس را در کتابچه‌های خود نوشته و فشردۀ آنرا حفظ نمایند.

درس چهاردهم

عنوان: نیکویی چیست؟

صفحه: ۵۳-۵۶

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- انواع و شیوه‌های نیکویی را درست بدانند.
- اعمال نیکو را در زنده گی سرمشق خود سازند.
- مبانی ایمان را درک کرده و به دیگران بگویند.

دانش لازمی: آیت مبارک (۱۷۷) سورۀ بقره «لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ» در رد شایعات و سخنان یهودیان و نصرانیان است که در باره تحویل قبله از بیت المقدس به مسجد الحرام(کعبه شریفه) به غرض طعنه زدن به حضرت رسول اکرم ﷺ و مسلمانان می‌پرداختند نازل گردید.

« قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ» مراد از مشرق قبلۀ نصارا که محل طلوع آفتاب است و از مغرب، قبلۀ یهود است که بیت المقدس می‌باشد.

الله تعالی در این آیت مبارکه افواهات بی بنیاد و سخنان کینه توزانه یهود ونصارا رد می کند که در بارۀ قبله می گفتند که چرا پیامبرﷺ از بیت المقدس به جهت کعبه شریف روی گردانیدند. الله سبحانه و تعالی فرمودند: این کدام عمل نیک و مطلوب نیست که شما(یهود و نصارا) روهای تان را به طرف مشرق و مغرب بگردانید، بلکه نیکی و کردار شایسته اینست که به الله و روز آخرت، به ملائکه، به کتابهای منزّل او تعالی و به پیامبران ایمان بیاورید، و همچنان نیکی و نیکویی صدقه کردن و دادن مال دوست داشتنی به نزدیکان، یتیمان، مسکینان، مسافران، برده گان و سوالگران و اقامۀ نماز باهمه ارکان و رعایت اوقات آن، دادن زکات فرضی است و وفا نمودن به وعده‌های تان و صبر و شکیبایی کردن است در وقت فقر و تنگدستی و مرض و در وقت کار زار باکفار که این صفات در جملۀ بِرّ و نیکی بوده و از خصایل مؤمنان است که اجر و ثواب برآن مرتب می گردد و سبب حصول رضای پروردگارعالم است.

«أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا» کسانیکه همچو اعمال و سلوک شایسته یاد شده را انجام دهند ایشان راستکارانند و برحق اند و در راه حق صادق و استوار روانند که تمام آنها از اصل ایمان بوده و حقیقت عمل نیز در همین کارها است.

معنای کلمات

ماسوا: به جز، جز آن.

اکاذیب: دروغ ها.

مبانی: اساسات.

التزام: عهده دار شدن.

مکارم: فضایل اخلاق.

روش تدریس: سؤال و جواب، مباحثه، تشریح.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف.

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی و ملاحظهٔ کارخانه گی درس گذشته را با استفاده از سؤال‌های کتاب درسی ارزیابی می‌نماید، مانند این سوال: ـ کی می‌تواند بگوید که قرآن کریم چه چیزی را از قدرت و صلاحیت پیامبرﷺ نمی‌داند؟ ـ معلم محترم آیات مبارکهٔ سورهٔ «بقره» را که در ابتدای درس چهاردهم آمده است با رعایت تجوید تلاوت نماید.
۲۵ دقیقه	سپس دو شاگرد را هدایت می‌دهد تا به نوبت آیات شریف را تلاوت نمایند بعداً بالای شاگردان به نوبت متن درس را ترجمه و تفسیر کرده و آنرا مختصراً توضیح می‌دهد. معلم سه شاگرد را وظیفه می‌دهد تا هر یک شان به نوبت پیش روی تخته آمده و دو کلمه از کلماتی را که معنا شده است به روی تخته بنویسد. ـ معلم محترم شاگردان را وظیفه می‌دهد تا در مورد عنوان جانبی(اعمال نیکو) با هم مباحثه نمایند؛ سپس به نماینده گی از آنها سه شاگرد را به نوبت پیش روی صنف خواسته و از آنها نتیجهٔ مباحثه را میپرسد. **خلاصه** ♣ اعمال و کردار نیکو ثمره و نمایانگر ایمان راستین است. ♣ جامعهٔ با فضیلت و پر امن آن است که افراد آن از اصول و اخلاق پیامبر اسلامﷺ پیروی نمایند.
۵ دقیقه	♣ جامعهٔ امن جامعه یی است که همکاری و الفت و دوستی و ترحم میان افراد حاکم باشد چنین جامعه مانند یک جسم واحد است که با درد و رنج یک عضوش، همه اعضای آن بیقرار می گردد. **ارزیابی** • مقصد از برپایی نماز چیست؟ • قرآن کریم صبر و شکیبایی را در سه حالت خاص گردانیده، این سه حالت کدامها اند.
۱۰ دقیقه	• مقصد از«البّر» چیست؟ بیان نمایید. **کارخانه گی** معلم کارخانه گی را که در کتاب درسی داده شده به شاگردان وظیفه می‌دهد.

درس پانزدهم

عنوان: صلح و اهمیت آن در اسلام

صفحه: ۵۷-۶۰

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- اهمیت صلح در اسلام را بدانند.
- سه خصلت بدی را که در اسلام ممنوع گردیده، در این درس بشناسند.
- بیاموزند که اسلام مسلمانان را بر محور«ایمان» جمع می‌نماید.

دانش لازمی: الله تعالی در آیت مبارکه شماره(۱۱) سورهٔ حجرات ارشاد فرموده است: «مسلمانان باهم برادرند و لازم است در بین برادران خود صلح و آشتی کنید و ریشه‌های جنگ، اختلاف و منازعات را که سبب فروپاشی شیرازهٔ وحدت میان مسلمین می‌شود قلع و قمع نمایید.»

«**إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ** » براساس این اصل قرآنی که مسلمانان را در بین خود برادر قرار داده و بنیاد این اخوت و برادری بر محور ایمان استوار گردیده و همه مسلمانان زیر چتر دین اسلام و کلمهٔ توحید متفق اند لهذا این برادری ایمانی و اسلامی قویتر از برادر نسبی می‌باشد.

زمانی که گروهی از مؤمنان علیه گروه دیگر بغاوت ظالمانه نماید به دستورالهی با گروه متجاوز نبرد و پیکار کنید تا بحکم خدا باز گردند و از شرارت بغاوتگرانه دست بردارند؛ هکذا مسلمانان وظیفه دارند تا در بین برادران مسلمان خویش و به سطح امت اسلامی درهمه اطراف و اکناف جهان داعیهٔ صلح و سازگاری، دوستی و محبت را توسعه و تحکیم بخشند تا قوام امت اسلامی تضعیف نگردیده و در برابر کفار و مشرکان یک صف پولادین را تشکیل بدهند. سپس الله تعالی به مسلمانان حکم می‌دهد که از تمسخر، استهزا و توهین کردن به القاب زشت و خدشه دار کردن عزت، آبرو و شخصیت هرمسلمان جداً خود داری کنند و عیوب مردم را به رخ شان نکشند و بویژه مسلمان عیب برادر مسلمان خود را عریان و فاش نسازد و از تمسخر و تحقیر هر مسلمان و هرانسان بپرهیزند تا سبب رستگاری شان شود.

مفسرین کرام راجع به القاب زشت می‌گویند: برای یک مسلمان کلمات (ای کافر)، (ای یهود)، منافق، فاسق و غیر اینها چون خر، خنزیر و امثال آن استعمال کردن که همچو کلمات رکیک و توهین آمیز از صفات مسلمان شایسته نیست و منافی ایمان و مغایر اسلام می‌باشد.

از مؤمنان واقعی صدور همچو القاب زشت و تمسخر کردن به اشخاص و افراد و بالخصوص از جانب مسلمان به مسلمان دیگر شایسته نیست و ظلم پنداشته می‌شود و مرتکبین این اعمال ظالم اند و سزای ظالم آتش سوزان جهنم است که حق تعالی برای شان مهّیا نموده است.

معنای کلمات:

حامی: پشتیبان.

منافی: ضد، مخالف.

مکدر: تیره، تاریک.

برحذر: به دور داشتن، مانع شدن.

اصلاح ذات البین: اصلاح آوردن در بین خود.

روش تدریس: توضیحی، مباحثه، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی تفسیر شریف، کتب معتبر تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی و ملاحظهٔ کارخانه گی درس گذشته را ارزیابی می کند مانند طرح این سوال: ـ کی می‌تواند بگوید که مقصد از«البّر» چیست؟ ـ معلم محترم آیات مبارکهٔ سورهٔ«حجرات» را که در اول درس آمده است با رعایت تجوید تلاوت می‌نماید. ـ سپس دو شاگرد را هدایت می‌دهد تا به نوبت آیات متبرکه را تلاوت نمایند.
۲۵ دقیقه	ـ متن درس را بالای چند شاگرد به نوبت خوانده و ترجمه و تفسیر آیات متبرکه را توضیح داده و نکات مهم درس را در تخته می‌نویسد. بعداً از شاگردان نکات مهم درس را می‌پرسد، البته به شکل داوطلبانه، اگر شاگردان جواب دادند چه بهتر، در غیر آن استاد خودش در مورد نکات مهم و کلیدی درس توضیح می‌دهد. ـ شاگردان را وظیفه می‌دهد تا در مورد عنوان‌های جانبی (تمسخر) و (منع استعمال القاب زشت) با هم گفتگو نمایند. ـ سپس از چهار شاگرد به نوبت میخواهد تا در مورد موضوعاتی که بحث کردند نتایج بحث خود را به زبان ساده پیش روی صنف بیان نمایند همکاری و تشویق صورت می گیرد. **خلاصه** این درس در نکات ذیل خلاصه می گردد: آیهٔ نخستین این درس برای ما یک قاعده بزرگ را تثبیت می کند که آن عبارت است از اخوت و برادری ایمانی میان مسلمانان و اینکه برادری ایمانی بهتر و برتر از برادری نسبی است. ♣ صلح و آشتی میان برادران ایمانی، نظر به دستور خداوندﷻ وجیبهٔ هر مسلمان است. ♣ خداوندﷻ تمسخر نمودن بر یکدیگر را حرام گردانیده،چنانچه یاد نمودن یکدیگر به القابی که مردم آنرا بد می‌بینند از نظر قرآن کریم حرام می‌باشد. ♣ خداوندﷻ در سورهٔ حجرات آیت«۱۱» سه چیز را حرام قرار داده که عبارت از تحقیر و تمسخر، اشاره نمودن به قصد عیب جویی و طعنه زدن و به القاب بد یاد کردن است.
۵ دقیقه	**ارزیابی** ● مؤمنان را چه چیزی جمع می‌نماید؟ ● اسلام چرا به ما امر نموده تا مسلمانان را به القاب زشت یاد نکنیم؟ ● در مورد صلح از نظر اسلام چه می‌دانید بیان نمایید.
۱۰ دقیقه	**کارخانه گی** شاگردان باید فواید و آموختنی‌های این درس را در کتابچه‌های خود نوشته و حفظ نمایند.

درس شانزدهم

عنوان: نصایح لقمان حکیم به فرزندش(قسمت ۱)

صفحه: ۶۱-۶۵

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ترجمه آیات درس را به شکل درست بیاموزند.
- لقمان حکیم را بشناسند و اندرزهای او را خوبتر یاد بگیرند.
- با نصایح لقمان حکیم در زنده گی خود عمل نمایند.

دانش لازمی: علامه ابن کثیر رحمه الله تعالی مفسر گرامی قرآن کریم می‌فرماید: به اتفاق جمهور علمای سلف، لقمان حکیم، نبی نبود و تنها حضرت عکرمه‌ﷺ بر نبوت لقمان قایل است؛ سند این روایت ضعیف است.

امام ابومحمدالحسین بن مسعود البغوی رحمه الله تعالی می‌فرماید: لقمان نبی نبود، بلکه فقیه و حکیم بود.

ابن کثیر(رح) از حضرت قتاده‌ﷺ در بارهٔ لقمان حکیم حکایت عجیبی را روایت نموده که الله تعالی لقمان را مخیر گردانید که نبوت را می گزیند و یا حکمت را. لقمان حکمت را برگزید.

«**أَنِ شْكُرْ لِي**» حکم توسط الهام نیز می‌شود و الهام خاصهٔ اولیای کرام می‌باشد.

این منصب و مقام ارزشمند از دو جهت به لقمان حکیم عنایت شده بود. یکی اینکه لقمان حکیم بسیار راستگو و راستکار بود و دیگر اینکه از سخنان واهی و بیهوده و عبث پرهیز می کرد.

لقمان حکیم می‌فرماید: این درجه و مقام روی چند انگیزه برای من عطا گردیده اگر شما هم به این صفات و کردار متصف شوید برای شما نیز حاصل می‌شود:

نظر خود را بطرف پایین انداختن، نگهداری زبان، به روزی حلال قناعت کردن، نگهداشتن شرمگاه، راستی در گفتار، به عهد و وعده وفا نمودن، عزت و گرامیداشت مهمان، حقوق همسایه را بجاکردن و از سخنان پوچ و بیهوده خود داری کردن.

برازنده ترین مشخصهٔ حکمت تصحیح عقیده است که به توحید الوهیت(یگانگی و یکتاپرستی ذات واجب الوجود) و توحید ربوبیت که الله تعالی خالق و مالك و پرورنده تمام اشیا و مخلوقات است و او روزی دهندهٔ تمام موجودات و انتظام کنندهٔ کائنات است و در ذات، صفات، اسما و افعال او تعالی شریك و همتایی نیست او همه را تنظیم و کار سازی می کند و حفاظت می‌دارد و عبادت خاص شایسته او می‌باشد و از حقوق الله تعالی بربنده گانش اینست که او را به اخلاص بپرستند و تنها از او طلب کمک نمایند و هیچ چیز و هیچکس را با الله تعالی همسان، همانند و شریک نسازند و او تعالی از تمام انواع شرک پاک و منزه است.

الله تعالی متعاقب حقوق خود و عبادت خود، حقوق والدین(پدر و مادر) را یاد فرموده و سپاس گزاری و ابراز شکرانگی خود را بر بنده گان واجب گردانیده سپاسگزاری از نعمت‌های خداﷻ سبب از دیاد نعمت‌های بیکران الهی می گردد، کفران نعمت و ناشکری سبب زوال نعمت می گردد بدینجهت در آیت مبارکه به این نکته اشاره شده.

«إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ» هرآیینه شرک ظلم بزرگ است. اگرپدر و مادر مشرک، فرزندش را به شرک مجبور گرداند و به عبادت غیر الله فراخواند، نباید به قول شان عمل گردد و با چنین پدر و مادر تنها در امور دنیوی نیکی و همراهی شود و بس. در حدیث شریف که امام ترمذی رحمه الله تعالی از حضرت عمران بن حصین روایت نموده پیامبر خدا فرموده است: «لَا طَاعَةَ لِمخلُوْقٍ فِيْ مَعْصَيْةِالْخَالِقِ» یعنی در نافرمانی خالق امر و فرمان هیچ مخلوق قابل اجراء نیست)

ذکر حقوق پدر و مادر در آیت مبارک بخاطری است که نخست مادر چقدر رنج و تکلیف را در دوران حاملگی، شیرخوارگی و طفولیت اولاد می‌بیند و شب‌ها آرام نخفته و روزها همواره در تربیت و رسیده گی به خدمت نوزادش تلاش و اهتمام ورزیده پس حقوق مادر بر فرزند به قدری است که اگر در تمام عمر فرزند در خدمت مادر باشد حق وی را انجام نداده است. هکذا پدر مسلمان در پرورش، تربیت و تهیه نفقه، لباس و سایر نیازهای فرزند تلاش و زحمت فراوان را متقبل شده تا از روزی حلال طفل خود را تغذیه نماید و همه وسایل رفاه ونشو و نمویش را برآورده سازد.

علم الله تعالی محیط بر اشیاء و ذره ذرۀ کائنات است و صاحب قدرت کامله، علم شامل اراده تامه و فرمانروای آسمانها و زمین و آنچه در میان هردو وجود دارند هست و می‌باشد.

آیات شماره۱۲ – الی ۱۹ سورۀ لقمان ضمن دو درس در کتاب درسی و کتاب رهنمای معلم مضمون تفسیر شریف صنف دهم اختصاص گردیده که در جهت اصلاح عقیده و عمل و شایستگی درگفتار، کردار و رفتار نیک، ارزشمند ترین نقش آموزشی و ترتیبی را برای انسانها پیشکش می‌نماید.

معنای کلمات

رسوخ: پایداری و استواری.

طاقت فرسا: آنچه که تاب و توان را از دست ببرد، کار سخت و پر مشقت.

صخره: سنگ بزرگ و سخت.

روش تدریس: مطالعه خاموشانه، تشریحی و سوال و جواب.

مواد ممد درسی:

جریان درس:

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان کارخانه گی آنها را بررسی نموده و درس گذشته را با ارایه سوال‌های زیر ارزیابی می کند. ـ کی می‌تواند بگوید که صلح برای ما چه اهمیت دارد؟ ـ کی گفته می‌تواند که تمسخر چیست؟
۲۵ دقیقه	معلم عنوان درس جدید را با خط درشت روی تختۀ صنف نوشته و درس جدید را با نام خداوند ﷻ آغاز می کند. نخست آیات درس را با مراعات تجوید به شکل نمونه ای برای شاگردان قراءت می کند سپس به شاگردان هدایت می‌دهد تا متن درس را به شکل خاموشانه بخوانند در جریان خواندن خاموشانه عناوین جانبی درس را به شکل زیر روی تخته می‌نویسد: ـ ترجمه آیات.

ـ لقمان کیست؟

ـ شرک بدترین انواع ظلم است.

ـ نیکی به پدر و مادر.

طاعت والدین مقید به طاعت خداوند متعال است.

ـ فواید و آموختنی ها.

بعد از آن چند شاگرد را انتخاب نموده و از آنها می‌خواهد تا هر کدام به نوبت پیش روی صنف آمده و در مورد یکی از عناوین جانبی با استفاده از مطالعه خاموشانه شان برداشت‌های خود را بیان کند.

بعد از آن معلم به شکل فشرده و خلص درس را برای شاگردان تشریح می‌نماید.

ـ معلم به شاگردان وقت میدهد تا سوال‌های شان را مطرح نمایند سپس از همصنفیان آنها مـی‌خواهـد تـا به سوال‌های مطرح شده جواب ارایه کنند اگر آنها به سوال‌ها جواب گفته نتوانستند خودش به سـوال‌هـا پاسخ می گوید.

معلم فعالیت کتاب درسی را بالای شاگردان عملی می‌نماید.

خلاصه درس

این درس در نکات زیر خلاصه میگردد:

- ♣ لقمان بندۀ حکیم خدا بود و در کردار و گفتارش از حکمت خداوند تعالی استفاده می کرد.
- ♣ نخستین کسی که لقمان به او اندرز گفت پسرش بود.
- ♣ شرک ظلم بزرگ و گناه نابخشودنی است.

۵دقیقه

- ♣ انسان باید به پدر و مادر نیکی کند و حقوق آنها را ادا نماید.
- ♣ طاعت پدر و مادر مطلق نبوده بلکه مقید به طاعت خداوند ﷻ می‌باشد.
- ♣ انسانها باید در مقابل احسان دیگران نیکی کنند.
- ♣ حقوق والدین بر ما واجب است.

ارزیابی

۱۰دقیقه

- لقمان حکیم را کی می‌تواند معرفی کند؟
- کی می‌تواند دو فایده از فواید درس را بگوید؟
- کی می‌تواند که در مورد حقوق پدر و مادر ابراز نظر کند؟

کارخانه گی

معلم محترم به شاگردان وظیفه میدهد تا فواید و آموختنی‌های درس را در کتابچه‌های شان نوشته و آنرا حفظ کنند.

درس هفدهم

عنوان: نصایح لقمان حکیم به فرزندش(قسمت ۲)

صفحه: ۶۶-۶۹

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ترجمهٔ آیات درس را به شکل درست بیاموزند.
- آداب سخن گفتن را خوبتر و بهتر بدانند.
- فواید صبر و استقامت در زنده گی را آموخته و به آن عمل کنند.

داشن لازمی: در این درس از جملهٔ اندرزها و توصیه‌های سودمند حضرت لقمان حکیم امر به عمل صالح و اهتمام به نماز شده؛ زیرا نماز بزرگترین رکن اسلام پنداشته می‌شود و با ادای درست نماز سایر اعمال صحت می‌یابد. الله تعالی درین باره فرموده: «**إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ**» یعنی نماز باز می‌دارد از بی حیایی‌ها و زشتی ها.

« **يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ** » ای پسرك من! نماز را برپا دار. هدف از اقامت نماز تنها نماز خواندن نیست، بلکه ادا کردن نماز با تمام ارکان، آداب و حقوق نماز با رعایت اوقات آن است؛ زیرا اقامت نماز مستلزم تداوم و مواظبت بر نماز است.

نصیحت دیگر لقمان حکیم درمورد اصلاح مردم است. اسلام دین اجتماعی است و همواره براصلاح فردکه جزء اجتماع می‌باشد تأکید می کند و بنا برین بعد از اقامت نماز، امر به معروف و نهی از منکر که فریضهٔ دیگری بالای مسلمانان است، تأکید گردیده است مردم را به طرف انجام دادن کارهای نیك دعوت کردن امر به معروف گویند و مردم را از کارهای بد منع کردن نهی از منکر گفته می‌شود.

« **وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ** » این دو فریضه است یکی اصلاح خودی(فردی) و دیگر اصلاح جامعه(مردم) و در اقامت امر معروف و نهی از منکر دشواریها و مشکلات زیادی فرا راه دعوتگران اسلام وجود دار که با حکمت و مجاهدت و مساعی بی دریغ میتوان بر مشکلات فایق آمد و یگانه راه رسیدن به این آرمان عالی، صبرورزیدن واستقامت داشتن است؛ لهذا به تعقیب وجیبهٔ امر به معروف و نهی از منکر می‌فرماید: «**وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ** » اشاره به تحمل مشقت، ناملایمات و مواجه شدن با مشکلات و چالشها در تنفیذ احکام شریعت و اشاعهٔ امر به معروف و نهی از منکر و دعوت بسوی حق می‌باشد که همچوکارهای در خور شأن به ساده گی و بدون زحمت و تکلیف انجام نمی گیرد و بر اسوهٔ حسنه و سیرت مطهر پیامبر اکرمﷺ عمل کردن است.

سپس در این آیات مبارکه لقمان حکیم از افعال و اعمال جابرانه و تکبرمنشانه منع می کند و شیوه و روش آداب معاشرت را برای فرزند خود چنین می‌آموزاند: به قصد تکبر و خود بزرگ بینی از مردم روگردان مشو و با تکبر و فخر فروشی و نخوت راه مرو، در راه رفتن معتدل باش نه کند برو و نه شتاب کن و صدای خود را پایین بیاور و به آهستگی بقدر شنوایی مخاطب سخن بگو زیرا بدترین آواز، آواز خران است.

معنای کلمات

عزایم: جمع عزیمه بمعنای قصد و اراده ثابت.

بشاشت: گشاده رویی، خوشحالی.

ممتلکات: دارایی ها.

تبختر: غرور، تکبر و خود نمایی.

مذمت: بد گویی، نکوهش.

روش تدریس: تشریح و سؤال و جواب.

مواد ممد درسی:

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان کارخانه گی آنها را بررسی کرده و درس گذشته را با طرح سؤال‌های زیر ارزیابی می کند: ـ طاعت و فرمان برداری پدر و مادر چه وقت واجب است؟ ـ در روشنایی آیات قرآن کریم آنچه راجع به لقمان حکیم میدانید بیان کنید.
۲۵ دقیقه	ـ معلم محترم عنوان درس جدید را که (نصایح لقمان حکیم به فرزندش) است به خط درشت روی تخته نوشته و درس جدید را به نام خداوندﷻ آغاز می کند. نخست آیات درس را با آواز مناسب و با مراعات نمودن تجوید قراءت نمونه ای می‌نماید؛ سپس به دو شاگرد هدایت میدهد تا آیات مبارکه را قراءت کنند. معلم به یک شاگرد هدایت میدهد تا متن درس را به آواز بلند بخواند در جریان خواندن او عناوین جانبی و نکات کلیدی و مهم درس را روی تخته می‌نویسد معلم درس را به شکل فشرده برای شاگردان تشریح نموده سپس از دو شاگرد می‌خواهد تا به نوبت پیش روی صنف آمده و درس را به اسلوب خود برای همصنفیان شان تشریح کنند. ـ معلم به سؤال‌های شاگردان پاسخ ارائه نموده و از آنها می‌خواهد تا بعضی سؤال‌ها را خودشان پاسخ دهند.
۵ دقیقه	**خلاصه درس** این درس در نکات زیر خلاصه میگردد: ♣ برپا داشتن نماز برای ما امر و فرض گردیده است. ♣ نماز باید با خلوص نیت ادا گردد. ♣ هر مسلمان مکلف است تا امر به معروف و نهی از منکر نماید. ♣ انسان از تکبر و غرور منع گردیده است. ♣ انسان متکبر را خداوندﷻ دوست ندارد. ♣ انسان باید با صدای بلند و دلخراش صحبت نکند. ♣ آواز خر بدترین آوازها است که نباید انسان در حین سخن گفتن در آواز خود مبالغه نماید. ♣ انسان باید در مقابل نعمت‌های خداوند شکر خدا را به جا آورد. ♣ صبر و شکیبایی در برابر مشکلات از اخلاق بزرگ مسلمان است.

۱۰ دقیقه	♣ مسلمان باید در برابر مسلمان دیگر با خوشرویی برخورد کند. **ارزیابی** • کی می‌تواند پنج اندرز از اندرزهای لقمان به فرزندش را که در درس امروزی خواندیم بگوید؟ • کی گفته می‌تواند که آداب سخن گفتن چیست؟ • کی می‌تواند در مورد صبر و استقامت ابراز نظر کند؟ • کی می‌تواند حدیث شریف را که در این درس ذکر گردیده از حفظ بگوید؟ **کارخانه گی** معلم محترم به شاگردان هدایت میدهد تا فواید و آموختنی‌های درس را در کتابچه‌های شان نوشته و آنرا حفظ کنند.

درس هژدهم

عنوان: خودداری از بد گمانی، غیبت و تجسس

صفحه: ۷۰- ۷۴

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ترجمه آیات را به شکل درست آن بیاموزند.
- احکام و آداب گرفته شده از این آیات را بدانند.
- از غیبت، عیب جویی، تجسس و بدگمانی بپرهیزند.

دانش لازمی: درس حاضر در بارهٔ آداب و موضوعات حقوقی و مشتمل بر احکام و ممیزاتی می باشد که عبارت اند از:

۱- بد گمانی: ۲- تجسُس(عیب و رازپنهانی کسی را پوییدن و افشا کردن) ۳- غیبت: یعنی در غیاب کسی چیزی گفتن که اگر از آن آگاهی یابد و یا بشنود بروی کریه و بد تمام شود اگر چه راست هم باشد؛ زیرا الزام و اتهام غلط و بی بنیاد تهمت و افترا شمرده می‌شود و آن بصورت قطعی حرام است. در صورتیکه شخص مغتاب حاضر باشد، در موردش گفتن سخنان زشت و خشم آور غیبت گفته نمی‌شود بلکه این نوع اظهارات در حکم لمز داخل است واین هم حرام است.

مطلب از ظن در آیت کریمه گمان است. قرآن کریم میفرماید: از بسیاری گمانها بپرهیزید، زیرا برخی از آنها گناه است که مقصد سوء ظن و بد گمانی است و در مجموع تمام گمان‌ها گناه پنداشته نمی‌شود امام قرطبی رحمه الله تعالی می‌فرماید: مراد از ظن در آیت کریمه تهمت زدن و متهم نمودن کسی بدون کدام دلیل و ثبوت، حیثیت و وقار شخص را بدون موجب شرعی خدشه دار کردن است.

امام ابوبکر جصاص رحمه الله در باره ظن و یا گمان درکتاب احکام القرآن خویش به تفصیل پرداخته و چنین توضیحات جامع داده است:

ظن بر چهار قسم است: حرام، واجب، مستحب و مباح.

۱- ظن حرام آنست که بر الله تعالی بدگمانی کند که او مرا عذاب میدهد یا در غم‌ها آغشته می‌گذارد و یا از مغفرت و رحمت الهی نومید و مأیوس گردد.

در حدیث آمده است: «**لا يموتن أحدكم إلاّ وهو يحسن الظن بالله**» یعنی نمی‌میرد یکی از شما مگر در حالیکه او گمان نیک به الله متعال داشته باشد. در حدیث دیگری پیامبرﷺ از پروردگارش چنین روایت نموده که خداوند متعال فرموده است «**أناعند ظن عبدی**» یعنی من در نزد گمان بندهٔ خود هستم و با وی همانطور معامله می‌نمایم که بر من گمان دارد و اکنون بنده مختار است که برمن چگونه گمان را می‌پسندد و نگهمیدارد.

از سطور بالا معلوم گردید که نگهداشتن گمان نیک بر الله تعالی فرض و بدگمانی نسبت به او تعالی حرام است، همینطور بر یک مسلمان که ظاهراً شخص خوب باشد بدون کدام دلیل و دستاویز بدگمانی نسبت به وی حرام است. از

حضرت ابوهریره ﷺ روایت است که آنحضرتﷺ فرموده اند:«**إيّاكم والظن فإن الظن أكذب الحديث**» یعنی از بد گمانی بپرهیزید زیرا گمان دروغترین سخن است.

۲- در آنجایی که عمل بر گمان غالب شرعاً متحقق می‌گردد و در قرآن و حدیث در موردش کدام دلیل واضح سراغ نگردد در آنجابه غالب گمان عمل کردن واجب است؛ همچنان گمان غالب در بارۀ دریافت جهت کعبه شریفه(قبله) که بروی ناپدید گردد و کسی نباشد تا از وی معلومات بگیرد توجیه شرعی دارد و به اغلب گمان خود عمل کند.

۳- گمان مستحب آنست که در حق هر مسلمان گمان نیک داشته باشد و مستحق ثواب می‌گردد.

امام قرطبی رحمه الله می‌گوید که: هدایت قرآن کریم است «**لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا**» در این آیت بر مؤمنان و مؤمنات، داشتن گمان نیک تأکید شده.

۴- گمان مباح آنست طوریکه در ادای رکعت‌های نماز به شک افتد که آیا سه رکعت خوانده و یا چهار رکعت؟ عمل به غالب گمان جواز دارد و اگر به اغلب گمان عمل نکرد و به یقین متوسل شد طوری که رکعت‌ها را سه ترجیح داد و رکعت چهارم را با آن‌ها پیوست این هم جایز است.

موضوع دیگر در آیت مبارکه درس، تجسس است؛ یعنی عیب کسی را جویاشدن، در اینجا دو قرائت آمده یکی به لفظ « **وَلَا تَجَسَّسُوا** » به حرف جیم و قرائت دیگر به حرف حاء(ح) آمده « **وَلَا تَحَسَّسُوا** » در صحیح بخاری و صحیح مسلم که از کتب معتبر احادیث اند حدیثی از حضرت ابوهریرهﷺ در این مورد نقل گردیده فرق بین هردو لفظ بیان گردیده برین صورت که تجسس به جیم عبارت از جستجوگری کاری است که مردم از وی پنهان نموده باشند و تحسس به حاء بمعنی مطلق تلاش و جستجو کردن است.

در سورۀ یوسف (**فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ**) برهمین معنی دوم مطلق جستجو است.

در بیان القرآن آمده است که سخن کسی را بصورت پنهانی کشف کردن و یا خود را در جایی پنهان نمودن تا سخن پوشیده و راز نهفته کسی را در یابد و یا خود را قصداً در خواب جلوه دهد تا سخنان دیگران را بشنود این همه در مفهوم تجسس داخل اند و این عمل نا جایز است.

اگر کسی سخنی را که به قصد ضرررساندن به شخصی باشد و بصورت پنهان و با مهارت آنرا کشف کند به جهت سلامتی و حفاظت شخص این نوع تجسس جایز می‌باشد.

و موضوع دیگر مسأله غیبت است که سبب توهین و تحقیر شخصیت‌ها می‌شود و بی اعتبارساختن افراد و اشخاص کیان جامعه را به سقوط و فساد می‌کشاند و غیبت گناه کبیره است و زشتی آن شبیه خوردن گوشت مرده برادر می‌باشد که نهایت زشت و قبیح است و آیت بعدی برعدل و مساوات و اصول روابط حسنه، حقوق و آداب اجتماعی ارشادات شایان دارد و ازتفاخر انسانها برمال، نسب و موقف بر همدیگر منع نموده تا کیان جامعۀ اسلامی ضعیف و کمرنگ نگردد.

معنای کلمات

انزجار: متنفر بودن، بیزاری داشتن.

عصبیت: قوم گرایی.

توجیهات: جمع توجیه بمعنی مطلبی را توضیح دادن و رهنمایی کردن.

روش تدریس: تشریحی، انفرادی، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی با شاگردان کارخانه گی آنها را ملاحظه نموده و درس گذشته را ارزیابی می کند. ـ کی می‌تواند چهار اندرز از اندرزهای حضرت لقمان را بگوید؟ ـ در مورد آداب سخن گفتن کی معلومات داده می‌تواند؟ معلم عنوان درس جدید را به خط درشت روی تخته نوشته و به شاگردان هدایت میدهد تا متن درس جدید را خاموشانه بخوانند و در جریان خواندن آنها، عناوین جانبی درس نو را به شکل زیر روی تخته می‌نویسد: ـ برابری میان بشر ـ خودداری از بدگمانی ـ زشتی غیبت و تجسس ـ برتری بر اساس تقوا. بعد از آن از یک دانش آموز می‌خواهد تا متن درس را به آواز بلند بخواند و دانش آموزان دیگر به آن گوش بدهند؛ سپس پنج شاگرد را انتخاب نموده و از آنها می‌خواهد تا هر کدام به نوبت پیش روی صنف آمده و یکی از عناوین را به اسلوب و شیوۀ خود تشریح کنند. ـ آموزگار درس را به شکل فشرده تشریح نموده و سؤال‌های شاگردان را یادداشت می کند سپس از شاگردان می‌خواهد تا به شکل داوطلبانه به سؤال‌های ارایه شده پاسخ بگویند و اگر آنها به سؤال‌ها پاسخ گفته نتوانستند خودش جواب سوال‌های شاگردان را می گوید. **خلاصۀ درس** این درس در نکات زیر خلاصه میگردد: ♣ معیار برتری و فضیلت انسان‌ها بر یکدیگر شان تنها و تنها تقوی و پرهیزگاری است. ♣ بدگمانی یک عمل باطل و ناروا می‌باشد. ♣ آیات مبارکه ما را از غیبت و تجسس منع کرده است. ♣ غیبت کردن مانند خوردن گوشت برادر مسلمان است. ♣ اصل همه انسان‌ها یکی و از یک پدر و مادر آفریده شده اند. ♣ هدف از تنوع در خلقت شناخت و همکاری با یکدیگر است نه تفاخر و برتری.

ارزیابی

- کی می‌تواند بگوید که معیار برتری انسان چیست؟
- کی می‌تواند حدیث را که ابو هریرهﷺ راجع به منع تجسس، بدگمانی و دروغ روایت نموده از حفظ بخواند؟
- کی می‌تواند که غیبت را تعریف کند؟
- کی می‌تواند دو فایده از فواید درس را بگوید؟
- کی می تواند فرق بین (تجسس) و (تحسس) را بگوید؟

کارخانه گی

معلم کارخانه گی داده شده در کتاب درسی را برای شاگردان وظیفه میدهد.

درس نزدهم

عنوان: آداب داخل شدن به خانه ها

صفحه: ۷۵

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- آیات شماره ۲۹-۲۷ سورۀ نور را تلاوت و تحلیل منطقی نموده بتوانند.
- پیامدها و فواید آداب طلب اذن و داخل شدن به خانه‌ها را بیاموزند.
- آداب ورود به خانه‌هایی که سکنه دارند و خانه‌هایی خالی از سکنه را فرا بگیرند.

دانش لازمی: یکی از نزاکت‌ها و آداب معاشرت و زنده گی که قرآن کریم بـه آن تاکیـد و ارشـاد فرمـوده، رعایـت ادب داخل شدن به خانه‌ها می‌باشد، شریعت اسلامی در این باره مطابق به ارشادات قرآن کریم و احادیث سـرور کاینـات رهنمودهای لازم دارد. جای تأسف است امروزه مردم دنیا و بخصوص مسلمانان از این امر غافل اند و یـا آگاهانـه اهمـال می‌ورزند و حتی اشخاص چیز فهم نیز در این مورد اغماض کرده و پیامد ناگوار و گناه آنرا دست کم می گیرند.

حکمت‌ها و مصلحت‌های نهفته در اجازه خواستن ورود به خانه ها

الله تعالی برای هر انسان محلی برای بودوباش داده، خواه بصورت ملکیت شخصی یا کرایه و یا بـه طریقـۀ دیگـر کـه بهـر حال جای بودوباش اوست. مقصد اصلی از مسکن محل سکون و آرامش است.

قرآن کریم در این باره میفرماید« **وَاللّهُ جَعَلَ لَكُم مِّن بُيُوتِكُمْ سَكَنًا**» جزء آیت شماره(۸۰) سورۀ النحل.

ترجمه: و خداوند برای سکونت شما منزل هایتان مقرر داشته است.

سکون و آرامش زمانی متصور است که انسان بدون مداخله غیر در خانه اش بـصورت آزادانـه زنـده گـی نمایـد و ایجـاد مزاحمت و تکلیف منافی اصل سکون خانه و خانواده بوده و شرعاً ممنوع و حرام است.

مصلحت اول در باره اجازه خواستن حین ورود به خانه‌ها دفع ضرر واذیت و عدم ایجـاد مزاحمـت در زنـده گـی آرام و آزاد انسان‌ها می‌باشد که عقل سلیم آدمی نیز حکم می کند تا بدون اسـتئذان بـه منـازل و محـلات مـسکونی داخـل شـدن کار مناسب نسیت.

مصلحت دوم در حق همین شخصی که بخاطر ملاقات به خانه دوستش می‌رود و قبـل از دخـول، بـرین اصـل اسـلامی و انسانی عمل می کند و از جانب مقابل اجازه و رودمی خواهد، اهل خانه این روش او را به دیـدۀ قـدر نگریـسته و بـا ابـراز مسّرت و شادمانی وی را استقبال نموده و هرگاه کدام مشکلی و نیازی داشـته باشـد در بـرآوردن آن صـمیمانه همکـاری خواهند نمود.

در صورتی که بدون کسب اجازۀ قبلی، شخصی و یا جماعتی وارد کدام خانـه و یـا اداره و یـا محـل مـسکونی مـی‌شـوند اهل خانه و ساکنین محل متردّد و وحشت زده می‌شوند و لوکه به قصد و نیت کارنیک داخل خانه و یا محل سـکنی شـده باشند که این نوع عملکرد شرعاً و عقلاً ممنوع و نادرست است.

مصلحت سومی جلوگیری از کارهای زشت و بی حیایی است، در صورتی که بدون اجازه داخل خانه کسی شود طور ناگهانی نظرش به زنان نامحرم می‌افتد و در این فرصت شیطان نیز وسوسه ایجاد می کند تا کدام عمل بد را مرتکب شود و روی این مصلحت، قرآن کریم متصل به احکام مربوط به زن و قذف احکام اجازه دخول به خانه‌ها را بیان می‌فرماید.
مصلحت چهارمی اینست که انسان در بعضی حالات در خانه اش به تنهایی مصروف کارهایی می‌باشد که آگاهی دیگران را از آن مناسب نمیداند، اگر در همین فرصت بدون اجازه کسی وارد خانه اش گردد، از کارش آگاهی می‌یابد و راز خانه اش افشا می گردد و از راز نهفته کسی خبر شدن یک نوع آزار و اذیت تلقی می گردد که این امر در ذات خود گناه است.
همه موارد ذکر شده ایجاب می کند که قبل از داخل شدن به خانه‌ها و محلات مسکونی خواستن اجازه ضروری است.
در حدیث شریف که حضرت عطا بن یسارﷺ روایت کرده یک نفر نزد پیغمبر علیه الصّلاة و السلام آمد و پرسان کرد که یا رسوال اللهﷺ !آیا من وقتیکه پیش مادرم هم می‌روم اجازه بخواهم؟ آنحضرتﷺ فرمودند: بلی، اجازه بگیر آنشخص گفت: من با مادرم یکجا در خانه میباشم. پیغمبرﷺ فرمود: باز هم اجازه بگیر، سپس آن شخص گفت:
یا رسول اللهﷺ من هر وقت در خدمت مادرم هستم. پیغمبرﷺ فرمود: باز هم بدون اجازه داخل خانه نشود، آیا به این راضی می‌شوی که مادرت را برهنه ببینی؟ آن شخص گفت: نخیر! آنحضرتﷺ فرمود. از همین جهت خواستن اجازه ضرور است، زیرا این احتمال وجود دارد که او در خانه بخاطر کدام ضرورت ستر خود را دور کرده باشد.
فشردۀ مطلب این است که حتی حین داخل شدن به همسر خود خواستن اجازه مستحب است تا همسرش را در حالتی نبیند که پسندش نیاید.

طریقۀ مسنونه اجازه خواستن

یکی از حکمت‌های استیذان (اجازه خواستن) این است تا جانب مقابل(صاحب خانه) با در خواست اجازۀ داخل شونده بفهمد که کی داخل خانه می‌آیدو تشویش و ترس او بر طرف گردد.
مسأله دوم اینست که به اهل خانه سلام تقدیم گردد. بدین ترتیب در قدم اول گرفتن اجازه دخول و بعد با گفتن (السلام علیکم و رحمة الله و برکاته) داخل خانه رفتن عمل مسنونه و پاداش نیک دارد.
ماوردی رحمه الله تعالی می‌فرماید: اگر پیش از اجازه خواستن نظرش به کدام شخص بخورد اول سلام بگوید و بعد از آن اجازه دخول بطلبد و هنگامی که وارد خانه شد سلام ارائه کند؛ اما در اکثر احادیث طریقۀ مسنونه طوری رهنمایی شده که نخست از بیرون سلام تقدیم کند و نام خود را بگیرد که فلانی ارادۀ آمدن به خانه شما را دارد؛ اگر اجازه برایش داده شد داخل خانه برود و اگر اجازه داخل شدن به وی ندادند برگردد.
امام بخاری رحمه الله تعالی در کتاب خود از حضرت ابوهریرهؓ حدیثی را نقل نموده که اگر شخصی بدون سلام دادن، اجازه داخل شدن به خانه را خواست برای او اجازه ندهید؛ زیرا طریقه مسنونه را ترک نموده است.
شخصی از قبیلۀ بنی عامر از بیرون اجازه داخل شدن به نزد رسول اکرمﷺ را به این لفظ خواست(أَأَلِجُ) آیا داخل بیایم؟ رسول اللهﷺ به خادم خود گفت: به این شخص که طریقه اجازه خواستن را نمیداند یاد بده که اینطور بگوید: (أَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَأَدْخُلُ) یعنی سلام بر شما، آیا داخل شوم؟ خادم هنوز بیرون نرفته بودکه آن شخص کلمات ارشادی نبی کریمﷺ را شنید و گفت:

(السلام علیکم أَأَدْخُلُ) پس نبی کریمﷺ اجازه داخل شدن را برایش داد.

قابل تذکر است که شخص داخل شونده به این قول اکتفا نکند که (من هستم) زیرا شناسایی او مشکل است.

حضرت مغیره بن شعبهﷺ در جواب یکنفر که از عقب در گفت(من هستم) گفتند: در جمله دوستان من اینطور شخصی نیست که نام او (أَنَا) یعنی (من) باشد.

مزید برآن، زمانی که آداب سلام و اجازه خواستن بطریقهٔ سنت نبویﷺ انجام گردد سبب حصول ثواب و زدو ده شدن ترس، شکوک و شبهات و ازدیاد محبت و اخلاص در بین مسلمانان وانسانها می گردد و از اعمال غیرا خلاقی و خلاف طریقه مسنونه جلوگیری به عمل میآید.

خصوصاً در حالتی که از داخل خانه گفته شود که کیستید؟ و شخص که در بیرون است خاموش و ساکت بماند در این هنگام تشویش و اندیشه به اهل خانه ایجاد شده و شریعت اسلام این عملکردها را ممنوع قرار داده است.

معنای کلمات

بیوتاً: جمع بیت بمعنی خانه.

تُسَلِّمُوا: سلام بگویید.

روش تدریس: بحث گروهی، سؤال و جواب، ایفای نقش.

مواد ممد درسی: کتب درسی تفسیر شریف، لوحههای کلمات قرآنی.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵دقیقه	معلم محترم با طهارت و لباس آراسته با گفتن السلام علیکم ورحمة الله و برکاته وارد صنف میشود و بعد از احوالپرسی، گرفتن حاضری و مساعد نمودن فضای آموزشی با طرح سؤالهایی کوتاه درس گذشته را ارزیابی می کند و ارتباط درس جدید را با درس گذشته واضح میسازد.
۲۵دقیقه	معلم محترم با خواندن استعاذه آیت شماره۲۷ درس را به صدای زیبا و رسا تلاوت می کند و سپس به دو نفر شاگرد وظیفه میدهد تا آیات شماره ۲۸و۲۹ را به نوبت تلاوت کنند و معلم محترم اشتباهات لفظی و صوتی شان را تصحیح می کند. ـ معلم محترم با استفاده از منابع علمی و تفسیری روشنی مختصر پیرامون سورهٔ نور و احکام وارده در این سوره و از جمله سلوک و رفتار اجتماعی و آداب داخل شدن به خانههای مَحرَم، بیگانه و خانههایی که خالی از سکنه میباشند بصورت فشرده در روشنایی آیات درس توضیحات میدهد. ـ معلم محترم به شاگردان هدایت میدهد تا متن درس را یکبار خاموشانه مطالعه نموده و سپس دو نفری با هم در بارهٔ آموزههای سودمند آیات مبارکه با هم بحث نمایند و به نماینده گی از عموم شاگردان دو نفر شاگرد منتخب نتیجهٔ مثبت ارشادی آیات مبارکه را ابراز نمایند. ـ معلم محترم از شاگردان تقاضا به عمل آورد تا دو نفر به شکل داوطلبانه طریقهٔ ادبی و رهنمودی دخول در خانههای مسکونه و غیر مسکونه را در صنف به روش ایفاء نقش تمثیل کنند. ـ معلم محترم کلمات مشکل درس را روی تخته مینویسد و با استفاده از لوحههای قرآنی اگر در دسترس داشته باشد، با پرسشهای صمیمانه در حل معانی آنها، شاگردان را با خود مشارکت میدهد و

	جواب صحیح را به تخته می‌نویسد.
۵دقیقه	**خلاصهٔ درس** از آیات مبارکه درس بر می‌آید که هیچ مسلمانی بدون اذن و اجازهٔ اهل خانه، وارد آن منزل نشود و بعد از اخذ اجازهٔ دخول، با ابراز لفظ سلام داخل خانه شود، مسکن و خانه، محرمیت خاص دارند؛ حتی اگر در چنین خانه‌هایی کسی نباشد تا به شما اجازهٔ داخل شدن را بدهند، باز هم داخل نشوید و سپس به احکام و آداب داخل شدن به محلات و اماکن و خانه‌هایی که محل زنده گی و رهایشی خانواده خاصی نبوده و جهت استفادهٔ محتاجان تهیه گردیده؛ مانند: وزارتخانه ها، هوتل ها، محلات تجارتی و غیره که داخل شدن به چنین محلات غرض استفادهٔ مشروع و مصلحت انسان‌ها بدون اجازه جواز دارد اما تقدیم سلام ضرور است. **ارزیابی** معلم محترم جهت اطمینان از یادگیری شاگردان با استفاده از سؤالهای کتاب درسی آنان را ارزیابی می کند.
۱۰دقیقه	**کارخانه گی** معلم محترم برعلاوه وظیفه خانه گی کتاب درسی، از شاگردان بخواهد تا پیام درس را به دوستان شان بگویند.

درس بیستم

عنوان: حرمت شراب نوشی و قمار بازی

صفحه:۷۹

وقت: دو ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ♣ دلایل حرمت شراب و قمار را در پرتو آیات قرآنی بیاموزند.
- ♣ شأن نزول آیات شماره(۹۰ – ۹۱) سورهٔ مائده را در مورد مراحل تحریم شراب و قمار و حکم شرعی آنها بدانند.
- ♣ اضرار صحی، اقتصادی و اجتماعی شراب و قمار را به دیگران گفته بتوانند.

دانش لازمی: در آیات مبارکه شماره(۹۰-۹۱) سورهٔ مائده به این اشاره گردیده که مالک کائنات این همه کائنات را برای نفع انسان و در خدمت انسان آفریده و هر چیز را خاص به هدف خدمت انسان آفریده و به انسان صرف یک مکلفیت وضع کرده که عبادت خالق و مالک کائنات است و اینکه انسان از آفریده‌ها و نعمت‌های الهی به همان پیمانه بهره بردارد که الله تعالی تعیین نموده و از حدود تعیین شده تجاوز نکند.

چیزهایی را که الله سبحانه و تعالی برای ما حلال و قابل استفاده گردانیده از آن خودداری کردن ناسپاسی و بی ادبی است و چیزهایی را که حرام گردانیده تخلف از آن نافرمانی و بغاوت است.

بنده در هر حال باید مطابق فرمان مالک حقیقی خود در طرز استفاده از اشیا و مخلوقات پروردگار بزرگ عمل کند و از شاهراه شریعت و جادهٔ عبدیت(بنده گی) خارج نگردد.

در آیت اول بیان حرام بودن شراب، قمار، بت پرستی و زدن تیرهای فال بطور قمار افاده شده.

در این آیت به هر چهار چیز یاد شده کلمهٔ(رجس) گفته شده و رجس عبارت ازپلیدی است که طبیعتاً انسان در برابر آن نفرت و انزجار دارد. شراب، قمار بت پرستی و تیر بازی برای بخت و طالع بطور قمار، رجس خوانده شده اند که انسان دارای عقل سیلم و طبیعت سالم خباثت و اضرار آنرا که منجر به نزاع و بر هم خوردن روابط و بار آور فساد در جامعهٔ انسانی می‌شود بخوبی درک می‌تواند.

از لام: از لام جمع زلم و مقصد از از لام همان تیرهایی می باشند که عرب در دورهٔ جاهلیت به قسم قرعه و رمل اندازی به رسم قمار انجام می‌دادند که با آمدن پیام وحی و ظهور اسلام حرام گردانیده شد.

رسم از لام طوری بود که مثلاً ده نفر در یک اشتر با هم شریک می‌شدند و آنرا ذبح می کردند و بعد از آن بجای آنکه گوشت شتر را ده حصه کنند و بین خود قسمت نمایند بالای آن قمار می‌زدند که به ده تیر، حصهٔ هفت تیر را نشانه می‌زدند به کسی یک و به کسی دو و یا سه تیر را مهمل نگهمیداشتند، این تیرها را در جوال می‌انداختند و حرکت می‌دادند باز برای هر یک شریک، یک یک تیر را می کشیدند و هر اندازه تیر حصه‌های گوشت که بنام کسی می‌بر آمد او را مستحق این حصه‌ها می‌دانستند و بنام کسی که صرف تیر ساده می‌برآمد او را از حصه اش محروم می‌ساختند

طوریکه امروز مانند لاتری در بازارها رایج است که اینطور قرعه و بخت آزمایی قمار بوده و از دیدگاه آیات کریمه حرام است .

انصاب: جمع نصب و اطلاق بر آن چیزهایی می‌شود که برای پرستش نصب کرده شده باشد، بت باشد یا درخت و یا سنگ و غیره

مفاسد بدنی و روانی شراب و قمار

مقصد اصلی در این آیات مبارکه بیان حرمت دو چیز است که فساد را ببار می‌آورد؛ یعنی شراب و قمار، و ذکر انصاب(بتان) با آنها بدانجهت است که شنونده بداند که شراب و قمار در قباحت و پلیدی مانند بت پرستی قرار داده شده اند.

در یک حدیث از ابن ماجه (نام کتاب حدیث و بنام مصنف آن است) آمده: «**شَارِبُ الْخَمْرِ كَعَابِدِ الْوَثَنِ**»

یعنی شرابخوار مثل بت پرست است. به همان پیمانه ای که بت پرست منفور است شراب خور و میگسار نیز منفور و زشت می‌باشد.

جان مطلب در فحوای آیت کریمهٔ تحریم شراب و قمار در آنست که این هر دو پدیدهٔ شوم و ویرانگر جسمانی وروحانی و زهرکشنده زنده گی انسانها است به همین منظور«**رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ**» یعنی پلید و عمل شیطان خوانده شده اند که انسان با ارتکاب آنها دچار فساد و هلاکت می گردد و پس از آن حکم می کند«**فَاجْتَنِبُوهُ** » وقتیکه این جرثومه‌ها (شراب، قمار، بت پرستی و تیر فال‌های قمار) سبب خساره مند شدن جسم وروح و بار آور تباهی و فساد در اجتماع می گردد، جداً از آن اجتناب کنید.

در اخیر میفرماید:« **لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ**» یعنی فلاح و رستگاری دنیا و آخرت در این است که از این چیزها خود داری کنید.

در آیت دوم به این اسلوب بیان گردیده که شیطان این را می‌خواهد که بوسیلهٔ شرابخواری و قماربازی در بین شما دشمنی و خشونت را ایجاد کند و روال سالم اجتماع را به فساد و هلاکت و تنش بکشاند.

در گذشته از جهت اعتیاد به شراب و قمار در بین مردم بغض، کینه و عداوت و جنگ فزیکی بو قوع پیوسته بود و الله تعالی بخاطر سلامتی عقل و امنیت جامعهٔ انسانی و اسلامی شراب و قمار و امثال آنها را حرام گردانید.

حضرت قتاده ﷺ می‌فرماید: عادت عده ای از عرب‌ها برین بود که در قمار اهل و عیال، مال و لوازم خود را درمجموع می‌باختند که در فرجام به سر نوشت غم انگیز و مشقت بار، مواجه می‌شدند.

در آیت اخیر به این نکته نیز اشاره شده که مفسدهٔ شراب و قمار سرایت کننده است تا آن حدی که «**وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ** » شما را باز می‌دارد ازیاد کردن الله و از ادای نماز.

«**فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ**» پس آیا شما از آن باز دارنده می‌شوید؟ استفهام برای تقریر و اثبات است؛ یعنی باید که منع شوید و مرتکب همچو گناهان کبیره نشوید که اضرار جسمی، روانی، اقتصادی، دنیوی و اخروی دارند.

معنای کلمات

الخمر: آنچه عقل را زایل کند و نشه آور باشد.

العداوة: دشمنی.

روش تدریس: توضیحی، مباحثوی، کار گروپی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، چارت‌های مصور مواد مخدر.

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوال پرسی، اخذ حضور یومی شاگردان و سماعت شفاهی فعالیت عملی شاگردان در خانه، درس گذشته را که همانا احکام و آداب داخل شدن به خانه‌های محارم و بیگانه بود ضمن پرسش‌هایی به ارزیابی می‌گیرد و ارتباط درس جدید را که تحریم شراب و قمار است که هر دو پدیدهٔ شوم و ویرانگر در جامعه است افاده می‌کند.
۲۵دقیقه	معلم محترم یک نفر شاگرد را وظیفه بدهد تا تلاوت آیات مبارکه شماره(۹۰-۹۱) سورهٔ مائده را به لهجهٔ قرائت زیبا، تلاوت کند و سپس کلمات درس را به تخته صنف نوشته و به کمک و مشارکت شاگردان به دریافت معانی درست اهتمام ورزد و متعاقباً به ترجمه و تفسیر آیات مبارک پرداخته و شأن نزول آیات را که در بارهٔ تحریم شراب وقمار و پرستش بتان که مشرکان نصب می‌نمودند و مفهوم از لام(فال بینی) که مشرکان توسط پرتاب کردن تیرها، به رسم بخت آزمایی و نیک فالی و بد فالی می‌انگاشتند به روش توضیح لکچر می‌دهد و از شاگردان می‌خواهد تا در گروپ‌های مناسب پیرامون فرامین الهی در خصوص شراب و قمار و اضرار فاجعه آمیز آن در اجتماعات انسانی با هم مباحثه نمایند و در پایان فعالیت به نماینده گی از هر گروپ یک نفر شاگرد، نتیجهٔ بحث را به همصنفی‌های شان بازگو نماید. معلم محترم شاگردان دیر آموز و کم هوش را تشویق نماید تا نظریات و برداشت‌های شان را از یادگیری درس باکمال جرأت اظهار بدارند و به سؤالهای شان با عطوفت پاسخ بدهد و با استفاده از اطلاعات رسانه ای و پوسترها و چارت‌های مصور چاپی آمار و ارقام تلفات انسانی و امراض ناشی از شراب و مخدرات را در جهان امروز نیز به بررسی میگیرد.
۵ دقیقه	**خلاصه** سورهٔ مائده در مدینهٔ منوره نازل گردیده و آیات شماره ۹۰ـ۹۱ این سوره که الله تعالی مؤمنان را خطاب فرموده شراب وقمار را در ردیف دیگر اعمال مشرکانه چون بت پرستی وتیر بازی جهت فال نیک(خوش شانسی) و شگون(بد شانسی) که مخالف روح اسلام و روحیه شریعت مطهر الهی است، جداً حرام گردانیده و مورد نزول آیات خاص وحکم آن عام و جهان شمول است. در آیات مبارکه تحریم خمر و هر مادهٔ مسکر و نشه آور قمار و سائر اعمال شرکی و خُرافی شیطان بد اندیش و شرارت افگن است که عبرت‌ها و اندرزهایی که در تفسیر آیات به همه بنده گان الهی هشدار می‌دهد تا از ارتکاب همچو افعال زشت احتراز نمایند.
۱۰دقیقه	**ارزیابی** معلم محترم با کاربرد سؤال‌های کتاب درسی شاگردان را ارزیابی نماید. **کارخانه گی** معلم محترم مطابق هدایت کتاب درسی به شاگردان کارخانه گی بدهد.

درس بیست و یکم

عنوان: امر به عدل و احسان

صفحه: ۸۳

وقت: یک ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ترجمه و تفسیر آیات مبارکه(۹۰-۹۱) سورهٔ نحل را به صورت درست فرا گیرند.
- مفاهیم عدل، احسان، وفا به عهد را درک نمایند و آنرا جزء مهم زنده گی عملی خود سازند.
- در امر دعوت اسلامی و امر به معروف و نهی از منکر مسؤولیت پذیر شوند.

دانش لازمی: آیت مبارک شماره(۹۰) سورهٔ نحل جامعترین آیات قرآن حکیم می‌باشد.

خداوند متعال در این آیت کریمه تمام آموزه‌های تشریعی و اسلامی را در چند لفظ جامع ارائه و ارشاد فرموده و از این رهگذر از زمانهٔ سلف صالح رضی الله عنهم تا امروز خطبا و امامان در خطبه‌های نمازهای جمعه و اعیاد این آیت را تلاوت می کنند.

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه میفرماید: «جامعترین آیات قرآن کریم در سورهٔ نحل است که آیت کریمه « **إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ** » می‌باشد.»

حضرت اکثم بن صیفی به سبب این آیت به اسلام مشرف شدند. امام ابن کثیر رحمه الله تعالی در کتاب **معرفة الصحابة** از حافظ احادیث ابویعلی به سند این واقعه را نقل کرده است که اکثم بن صیفی سردار قوم خود بود زمانی که خبر نبوت و دعوت حضرت محمد ﷺ برای اکثم رسید، می‌خواست به خدمت نبی کریم ﷺ حاضر گردد مگر قومش مانع او شدند و گفتند شما رئیس و کلان ما هستید رفتن شما مناسب نیست. اکثم گفت: خوب است پس دو نفر را تعیین کنید و به آنجا بفرستید تا از حالات بمن اطلاع آورند. این دو نفر در خدمت نبی کریم ﷺ آمدند و عرض کردند که ما از طرف اکثم بن صیفی جهت آگاهی او از رسالت شما آمده ایم. اکثم دو سؤال دارد: (مَن أنتَ وَمَاأنتَ)؟ شما کی هستید و چی هستید (وظیفه شما چیست؟) نبی کریم ﷺ فرمودند: جواب سؤال اول اینست که من محمد فرزند عبدالله هستم و جواب سؤال دوم شما اینست که من بندهٔ الله تعالی و رسول او هستم و بعد این آیت مبارک سورهٔ نحل را تلاوت فرمودند تا حدی تلاوت کردند که قاصدان اکثم آیت مبارک را حفظ کردند. قاصدان که از نزد رسول اکرم ﷺ برگشتند به اکثم گفتند: ما میخواستیم در سؤال اول نسب او را معلوم کنیم مگر او ﷺ به این موضوع توجه زیاد نکردند و صرف با گفتن نام پدر اکتفا نمودند. مگر وقتیکه ما از دیگر مردم در بارهٔ نسب آن تحقیق نمودیم ثابت شد که وی ﷺ از یک نسب شریف و بزرگ است، و قاصدان بعد تر گفتند که محمد ﷺ برای ما چند کلمه ای را شنواند: آیات کریمه فوق را برای اکثم تلاوت کردند: اکثم بعد از شنیدن آیت قرآنی گفت: از این معلوم می‌شود که او به مکارم اخلاق هدایت می کند و از اخلاق رذیله منع می کند شما همه به زودی در دین او داخل شوید تا از دیگران در این کار سبقت کرده و دنباله رو دیگران نشوید.

همچنان حضرت عثمان بن مظعون رضی الله عنه میفرماید: همین آیت در قلب من ایمان را راسخ و محکم گردانید، قبل از شنیدن این آیت ایمان آورده بودم، مگر ایمانم مضبوط نبود ولی با این آیت محکم و مضبوط گردید.

در آیت شریف به سه چیز حکم و فرمان شده و از سه چیز منع گردیده است.
به عدل، احسان و بذل واعطا برای اقارب و خویشاوندان امر گردیده و از کارهای فحش و منکر و ظلم منع به عمل آمده که تفصیل آن قرار آتی افاده می گردد:

عدل: مفهوم عدل برابری و مساوات است، در امور متنازع فیه و معاملات ذات البینی مردم، إعمال عدالت توسط حکام، عدل گفته می‌شود. در آیت شماره(۵۸) سورهٔ نساء قرآن کریم« **وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ**» به همین معنی آمده کلمهٔ عدل حالت اعتدال(میانه روی) بین افراط و تفریط را گویند.

برخی از مفسرین کرام معنی عدل را به برابری ظاهر و باطن تبیین کرده اند و در حقیقت لفظ عدل بمفهوم عام خود است و فراگیر همه صورت‌ها می‌باشد؛ مثلاً: انسان با نفس خود و با پروردگار خود عدل نماید طوری که خواهشات و لذایذ نفسانی اش را در برابر طاعت حق تعالی و کسب رضای او تعالی ترک کند و حقوق الله را مقدم گرداند و از چیزهای ممنوعه اجتناب کند.

دوم عدل اینست که بنده با خود به عدل معامله کند و نفس خودرا از همه مهلکات نگهدارد که برای جسم و روح او زیانبار است.

سوم اینکه که با نفس خود و سایر مخلوقات عدل کند و با همه مخلوقات الهی به طرز نیکو معامله نماید.

الإحسان: معنی لغوی احسان نیکی کردن است.: یکی آنکه عمل، اخلاق و عادات را در ماهیت شایسته و مکمل بسازد. دوم اینکه با افراد دیگر روش نیک، سلوک پسندیده و معاملهٔ نیک کند. در حدیث مشهور جبرئیل﷤ معنای احسان اینطور بیان گردیده(عبادت خدا﷯ را طوری بکن که تو الله تعالی را می‌بینی و اگر تو او را نمی‌بینی، او تورا می‌بیند). و اینقدر دانش به هرکس میسر است که الله تعالی عمل او را می‌داند و می‌بیند و از علم الله متعال ذرهٔ از کائنات بیرون مانده نمیتواند.

حکم دوم در آیت احسان آمده، احسان در عبادت موافق تشریح حدیث شریف، احسان در تمام اعمال، اخلاق و عادات و با همه مخلوق سلوک نیک کردن خواه انسان باشد یا حیوان و با افراد انسانی خواه مسلمان باشد و یا غیر مسلمان.

امام قرطبی رحمه الله میگوید: اگر کسی از حال و احوال یک گربه و یا پرنده گانی که در قفس محبوس اند با خبری نمیکند اگر هر قدر اعمال نیک کرده باشد در شمار(محسنین) نمی‌آید.

حکم سومی اعطای حق و بذل و بخشش در حق اقارب و خویشاوندان است. در آیت شماره (۴۶) سورهٔ اسراء قرآن کریم اینطور فرمان داده شده«**وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ**» یعنی وبده حق صاحب قرابت را از حقوق مالی و یا خدمت کردن و همدردی کردن و...

احکام ممانعت و تحریم درآیت شریف:

فحشا: هر آن عمل و سخنی را شامل می‌شود که قباحت و زشتی آن واضح و معلوم باشد و هرکس آن را بد و زشت پندارد. منکر به آن گفتار و کردار اطلاق می‌شود که حرمت و عدم جواز آن به اتفاق اهل شرع ثابت باشد. لفظ منکر به تمام اعمال و اخلاق زشت ظاهری و باطنی دلالت دارد که عقلاً و شرعاً بد و مذموم باشد.

معنی بغی از حد تجاوز کردن است و مقصد از بغی در امور روز مره و معاملات ارتکاب ظلم و ستم در حق دیگران است. در آیت شریف فحشا و بغی در منکر داخل اند، بخاطر نهایت زشتی و قباحت فحشا را در نخست جدا نیز ذکر نموده و بغی را بخاطری بصورت جداگانه ذکر کرد که اثر بغاوت بر دیگران می‌شود و بسا اوقات سبب منازعات، جنگ‌ها و فساد عامه می گردد.

در آیت دوم پیمان شکنی و وعده خلافی نکوهش گردیده که شرعاً حرام است و لفظ عهد بر تمام معاملات و معاهدات و قرارها شامل است که با زبان تعهد کرده شود در انجام کاری باشد و یا عدم انجام آن که نقص آن گناه پنداشته می‌شود. در حدیث شریف در شأن پیمان شکنان و مخالفان عهد و وعده آمده که در روز بازپرس در عقب شان بیرق ایستاده می‌شود که سبب رسوایی و مجازات شان می گردد.

در اخیر آیت برین اشاره گردیده که الله تعالی جهت آزمایش، چیزهای حلال و حرام را وضع گردانیده تا معلوم شود که آیا مسلمانان پیروی از خواهشات نفسانی و امیال انسانی خود می کنند و یا از احکام الهی پیروی می کنند و خواهشات نفسانی خود را در برابر فرامین الله تعالی قربان می کنند.

معنای کلمات

العدل: توحید و انصاف.

الاحسان: اداء فرایض الهی به وجه اکمل و احسان با بنده گان الله تعالی.

یعظکم: امر و نهی می کند شما را.

عهد الله: بیعت با رسول او و ایمان.

روش تدریس: سؤال و جواب، فن خطابه، کار گروپی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف، پوستر مصور کلمات قرآنی و مناظر قدرت.

جریان درس

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه ۲۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و احوالجویی و تحلیل وضعیت صنف و شاگردان در رابطه به تحریم شراب و قمار و مفاسد اخلاقی و اجتماعی در پرتو آیات مبارکهٔ درس گذشته به سؤالهای عاطفی می‌پردازد و بعد از اخذ جواب درست عنوان درس جدید را بخط جلی به تخته صنف می‌نویسد و در صورت موجودیت پوسترهای مصور مناظر خلقت و چارت کلمات قرآنی، جهت دلچسپ شدن درس جدید آنها را در محل مناسب در صنف نصب میکند و ارتباط درس جدید را که امر به عدل و احسان از جانب الله تعالی به بنده گانش است برقرار می‌نماید و با گفتن استعاذه و بسمله در نخست آیات مبارکهٔ شماره(۹۰) و (۹۱) را به اسلوب قرائت تحقیق تلاوت می کند سپس کلمات درس را به تخته می‌نویسد و شاگردان را تشویق می کند تا کلمات را در کتابچه‌های شان رونویس نمایند. معلم محترم از شاگردان بخواهد تا وضعیت صنف را به گونهٔ تالار سخنرانی تغییر شکل داده و از سه نفر شاگرد تقاضا نماید تا در پیش روی صنف میز خطابه را درست نمایند و بعداً طور داوطلبانه از شاگردان دعوت نماید که کدام یک می‌تواند به شیوهٔ ایراد بیانیه به ارتباط عدل و احسان و مسؤولیت اسلامی امر به معروف و نهی از منکر سخنرانی کند؟ معلم به منظور تشویق بیشتر شاگردان راهنمایی و همکاری همه

جانبه نماید. معلم محترم در پایان کنفرانس نکات مهم و کلمات کلیدی درس را بگونـه ای ارشـادی و تفـسیری بیـان شفاهی کرده و در رابطه به جامعیـت آیـات مبارکـه و فـرامین و احکـام مندرجـه بـه شـاگردان معلومـات مختصر ارایه می کند و شاگردان را در گروپ‌های دو نفری وظیفه می‌دهد تا بخـش بخـش نـص آیـات و متن ترجمه و تفسیر آیات قرآنی را با هم بخوانند. **خلاصۀ درس** سورۀ نحل در مکۀ مکرمه نـزول یافتـه و ۱۲۸ آیـت مـی‌باشـد، در قـسمتی از آن سـبب اسـلام عثمـان بـن مظعون گردید، آیات این سوره کـه امـر بـه عـدل و احـسان در معـاملات روزمـره زنـده گـی و همچنـان احسان با اقارب و صلۀ رحم و اعطای حقوق شرعی و انسانی شـان و نیکـی کـردن بـا بینوایـان، کمـک و مساعدت کردن را از وجایب امت اسلامی و طـرق رهیـابی بـه سـعادتمندی داریـن خـاطر نـشان فرمـوده است؛ همچنان در آیات از کارهای زشت و فحشا که عقـلاً و شـرعاً قبـیح اسـت منـع شـده و از ارتکـاب منکرات و انواع مظالم و زورگویی و اتـلاف حقـوق خویـشاوندان و سـایر مـردم و حقـوق هـر ذی حـق برحذر داشته است، حضرت عبدالله بن مسعودﷺ مـی فرمایـد: ایـن آیـت﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ﴾ الایه. از جامعترین آیات در بارۀ امر به نیکی و باز داشتن از بدی می‌باشد. از همین لحاظ در خطبه‌های نماز جمعه امامان مساجد بیشتر ایـن آیـت را مـی‌خواننـد و مـواعظ شـانرا بـر مفاد آن ایراد می‌نمایند.	۵دقیقه
ارزیابی معلم محترم با استفاده از سؤالهای کتاب درسـی شـاگردان را ارزیـابی نمایـد و بـرای شـان کارخانـه گـی بسپارد.	۱۰دقیقه
کارخانه گی معلم محترم مطابق هدایت کتاب درسی به شاگردان کارخانه گی می‌دهد.	

درس بیست و دوم

عنوان: حقوق والدین

صفحه: ۸۶

وقت: یک ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- ♣ آیات مبارکه شماره(۲۵-۲۳) سورهٔ اسراء را درست قرائت نمایند.
- ♣ مفاهیم آیات مبارکهٔ درس را فراگرفته و در زنده گی سرمشق خود قرار بدهند.
- ♣ به حقوق والدین واقف گردیده وبا، رفتار و سلوک نیک با آنان گرایش ذهنی و عملی مستمر پیدا کنند.

دانش لازمی: امام قرطبی رحمه الله تعالی میفرماید: الله تعالی در این آیت کریمه گرامیداشت و اطاعت پدر و مادر و سلوک نیک با آنان را متصل عبادت ذات پاک خود یکجا ارشاد فرموده است.

طوری که در درس شانزدهم در آیات شماره(۱۲-۱۳-۱۴) سورهٔ لقمان به تعقیب سپاسگزاری از الله تعالی به شکر گزاری از پدر و مادر ارشاد فرموده است:« **أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ**» یعنی سپاس کن مرا و پدر و مادرت را.

از ارشادات فوق بر می‌آید که بعد از عبادت الله تعالی، اطاعت از پدر و مادر واجب است و مانند شکرانگی کردن به الله تعالی، سپاسگزاری از والدین نیز واجب است.

در صحیح بخاری شریف درین مورد آمده است: یکنفر از رسول اکرمﷺ پرسید کدام عمل به نزد الله تعالی محبوبتر و بهتر است؟آنحضرتﷺ فرمودند: ادای نماز در اوقات آن، بعداً پرسید: بعد از آن کدام عمل بهتر است: آنحضرتﷺ فرمودند: با پدر و مادر سلوک نیک کردن.

ترمذی، ابن ماجه مستدرک در حاکم و احمد در مسند خویش به سند صحیح از حضرت ابودرداؓ روایت می کنند که نبی کریمﷺ فرموده اند:(پدر دروازهٔ میانی جنت است، حال اختیار به شماست که آنرا حفاظت میکنید یا ضایع سازید (از دست می‌دهی).

ابن ماجه از حضرت ابوأمامهؓ روایت نموده که یکنفر از نبی کریمﷺ پرسید: حق پدر و مادر بالای اولاد چیست؟ آنحضرتﷺ فرمودند: (این هر دو یا جنت و یا دوزخ شما هستند). مطلب اینکه پاداش اطاعت و خدمت پدر و مادر جنت است وکیفر نافرمانی وبی ادبی و رفتار نا پسند در برابر پدر و مادر دوزخ است.

در حدیث شریف که راوی آن عبدالله بن عباس رضی الله عنهما است به این عبارت آمده که: (... **وَإِنْ ظَلَمَاهُ؟ قَالَ: وَإِنْ ظَلَمَاهُ؟**) الحدیث.

به این معنی که در اثر نافرمانی و اذیت و آزار مادر و پدر عذاب جهنم است اگر چه مادر و پدر بر اولاد ظلم کرده باشند. مطلب اینکه اولاد حق انتقام خواهی را از پدر و مادر ندارند؛ طوریکه به بهانهٔ اینکه پدر و مادر بروی ظلم کرده اند اولاد از خدمت شان دست بکشند.

در روایتی از حضرت عبدالله بن عباسؓ، نبی کریمﷺ میفرمایند: فرزندی که در خدمت پدر و مادر خود باشد و به نظر احترام و شفقت به پدر و مادر نگاه کند در عوض هر نظر، ثواب یک حج مقبول را می‌یابد، اگر در روز صد مرتبه

همینطور نظر کند، آنحضرتﷺ فرمودند: اگر صد بار هم نظر کند این ثواب را در یافت می‌کند، الله تعالی بزرگ است در خزانهٔ او هیچ کمی نیست.

بیهقی در شعب الایمان از حضرت ابی بکرؓ روایت میکند. نبی کریمﷺ فرمودند: سزای همه گناهان را که الله بخواهد تا قیامت تأخیر می‌کند و بعد به آن می‌دهد؛ غیر از سزای حق تلفی و نا فرمانی پدر و مادر که سزای آن پیش از قیامت در دنیا هم داده می‌شود. (این روایت از تفسیر مظهری نقل گردیده).

بلی! علما و فقها به این اتفاق دارند که اطاعت پدر و مادر تنها در کارهای جایز واجب می‌باشد، برعکس در اموری که ناروا و ارتکاب گناه متصور باشد، اطاعت شان جایز نیست.

نظر به حدیث شریف: «**لَا طَاعَةَ لِمخلُوْقٍ فِيْ مَعْصَيْةِ الْخَالِقِ**» یعنی برای هیچ مخلوق اطاعت نیست که در آن نافرمانی خالق باشد. اطاعت و سلوک نیک به پدر و مادری که مسلمان هم نباشند لازم است. حضرت اسماء از پیامبرﷺ در حق مادرش که مشرک بود، فتوا خواستند که مادرم به ملاقات من می‌آید، آیا برای من رواست که باوی روش نیک کنم؟ پیامبرﷺ فرمودند:(**صِلِیُ أَمَّکِ**) یعنی با مادرت صلهٔ رحم کن. درآیت شماره(۱۵) سورهٔ لقمان قرآن کریم آمده است:«**وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا**»

مفهوم آیت کریمه اینست که مادر و پدر اگر کافر باشند و به اولاد حکم کنند تا کافر و مشرک شود درینصورت پذیرفتن حکم شان بر اولاد قابل اجراء نیست، مگر درکارهای دنیا با آنهارویه نیک کردن، به طریقهٔ معروف با آنها مدارا کردن و معامله و سلوک نیک نمودن است.

مسألهٔ فقهی است که تا وقتی که جهاد فرض عین نگردیده باشد و در حدّ فرض کفایی باشد برای فرزند جایز نیست که بدون اجازهٔ مادر و پدر در جهاد اشتراک کند.

خدمت پدر و مادر در همه احیان ضروری است؛ مگر در حالت پیری و کهولت چند حکم تاکید شده است که درزیر بیان می‌گردد:

حکم اول: اینکه به قدر(أف) به پدر و مادر گفته نشود.« **فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ** ». مقصد از کلمه(أف) در برابر پدر و مادر اظهار نا سپاسی و خفه شدن فرزند بر آنها و سرپیچی از فرمان پدر و مادر و یا مکث کردن در برابر امر شان و کمترین آزار هم در حق پدر و مادر ممنوع گردیده است.

حکم دوم: «**وَلاَ تَنْهَرْهُمَا**» معنی نهر طرد کردن و راندن است که سبب آزار پدر و مادر می‌گردد.

حکم سوم:« **وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا**» دو حکم قبلی به جنبه نفی مرتبط است که کوچکترین آزار به پدر و مادر را منع می‌کند.

حکم سومی طریقهٔ صحبت کردن با پدر و مادر را بیان می‌دارد که با کمال ادب به محبت و شفقت و با لهجه و گفتار نرم با آنها سخن بگویید.

حضرت سعید بن مُسیبؓ میفرماید: طوری با پدر و مادر سخن گفته شود، مانند یک غلام که با مالک سخت مزاج و خشن طبیعت خود حرف می‌زند.

حکم چهارم: «وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ» مطلب از این آیت اینست که در برابر پدر و مادر، خود را مانند یک شخص عاجز و ذلیل قراربده و از نهایت فروتنی و عاجزی کار بگیر، مانندغلام که در برابر بادار خود عاجز و ذلیل می‌باشد.

معنای جناح شانه است. معنای لفظی آن شانهٔ عاجزی و ذلت را بگستران و این معامله نباید از روی خودنمایی و تظاهر باشد، بلکه بر اساس عزت و از رحمت قلب نشئت کرده باشد.

حکم پنجم: «وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا» مطلب اینست که به پدر و مادر طوریکه لازم است انسان نمیتواند حقوق شان را بجا آورد و یا در راحت و آسایش آنان بکوشد مگر حتی الوسع در فراهم سازی راحت و رضایت شان در حد توان و نیز از الله تعالی در حق شان دعا طلبد که آنان را به رحمت خود بیامرزد و تمام مشکلات شان را آسان سازد.

حکم اخیر آنقدر وسیع است که بعد از وفات پدر و مادر نیز جاری است که با این دعا اولاد همیشه در خدمت پدر و مادر باشد.

در ضمن آیات کریمه یادشده در آیت اخیر« رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِن تَكُونُواْ صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا» آن شبهه و دلتنگی را برطرف می کند که در احترام و خدمت پدر و مادر در دل اولاد پیدامی شود و الله تعالی داناتر است به آنچه در ضمیر شما است اگر شما صالح و نیکوکار باشید پس الله تعالی برای کسانی که به او رجوع می کنند آمرزنده است.

خواهی نخواهی در طول زنده گی از طرف اولاد برخی کلمات و تصرفات که مناسب شأن والدین نباشد سرمی زند که سبب گناه و عذاب در دوزخ می گردد، بناءً در آیت اخیر خداوند متعال این شبهه را توضیح فرمودکه در صورت بروز کدام سخن نا مناسب و خلاف ادب در برابر پدر و مادر و توبه کردن بعد از آن، الله تعالی آن را مورد عفو و آمرزش قرار می‌دهد مشروط بر اینکه شخص با اخلاص و صداقت به خداوند رجوع کند و با پدر و مادرش نیکوکار باشد.

روش تدریس: مباحثوی، توضیحی، سؤال و جواب.

معنای کلمات

قولاً کریما: سخن نرم.

و اخفض: فروتنی و تواضع کن و این تشبیه به پرنده ای است که در قوت بالا رفتن بال‌ها را بلند می کند و حین نشست پایین می‌سازد

مواد ممد درسی: کتاب درسی، منابع تفسیری و قصه‌های دینی وارده در احادیث شریف.

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم با لفظ سلام و چهرهٔ بشاش وارد صنف شود بعد از احوالپرسی و گرفتن حاضری، ترتیب و تنظیم صنف از شاگردان می‌خواهد تا یک نفر به نماینده گی کل، مقالهٔ خود را راجع به وفاداری به عهد و پیمان بخوانش بگیرد و به تشویق شاگردان بیفزاید، سپس درس جدید را که ارشادات الهی در باره رعایت حقوق والدین است با درس گذشته عدل و احسان که عدل در توحید و اهتمام به طاعت الله تعالی و رسول اکرمﷺ و احسان و اخلاص در عبادات فرضی و نفلی وواجبات شریعت است و احسان به والدین و کافهٔ مردم را نیز شامل است ارتباط بدهد. معلم محترم دو نفر شاگرد را توظیف به تلاوت آیات درس که در خصوص حقوق والدین است،

۲۵ دقیقه	می‌سازد تا بالنوبه آیت‌ها را با کمال خشوع و ادب تلاوت نمایند و معلم کلمات و مفردات درس را به تخته می‌نویسد. معلم محترم در محور درس با افادۀ ترجمۀ تحت الّفظی و مفهوم تفسیری آیات توضیحات لازم را ارایه می‌دارد و به سؤالها و مشکل‌های دانشی و ذهنی شاگردان توجه بیشتر را بخرج می‌دهد. معلم محترم شاگردان را در سه گروپ وظیفه می‌دهد تا خلاصۀ نیکویی کردن و طرز سلوک با والدین را با هم مباحثه نموده و یکنفر به نماینده گی از همه گروپها مشخصات فهرست شده را به همگان ابلاغ نماید و معلم جمع بندی کرده و کاستی‌ها را اکمال و به شاگردان تفهیم بدارد.
۵دقیقه	**خلاصۀ درس** قسمت نخستین آیات مبارکه ترغیب بر عبادت واجب الوجود الله متعال است که حق رب العزت بر مردم، عبادت او تعالی است به توحید و اعتقاد و اخلاص به صفات و اسما و همه اشیای مؤمن به و هم درین آیت بعد از عبادت خود، الله تعالی احسان و روش نیک با والدین را فرمان داده است و اطاعت والدین را واجب گردانیده، زیرا در عالم اسباب، والدین در باب زایمان اولاد متقبل مشقات و زحمات زیادی می‌شوند و حق والد و والده بی حد و حصر است که نمیتوان آن را ادا نمود، خصوصاً در وقت کبر سن که حاجت شان به کمک و دستگیری اولاد بیشتر می‌شود. تأکید بیشتر بر حقوق والده از این جهت است که از بدو پیدایش اولاد و پرورش آن در اطوار و حالات جنین در وجود مبارکش و تا وقت تولد و دورۀ شیر دهی، آغوش پر مهر مادر تربیتگاه جسمی، روحی و آموزشی طفل است؛ بنا بر آنچه ذکر شد هدایات قرآنی و احادیث سرور کائنات ﷺ بر معامله و سلوک اخلاق نیک با والدین تاکید می‌فرماید و متخلفین را با مجازات شدید در دنیا و آخرت هشدار داده و مؤکد ترین حقوق را بعد از حق الله تعالی و رسولش حقوق والدین قرار داده است.
۱۰ دقیقه	**ارزیابی** معلم محترم با استفاده از سؤال‌های کتاب درسی در بخش دانش، مهارت و ذهنیت شاگردان را ارزیابی کند. **کارخانه گی** معلم محترم مطابق کتاب درسی به شاگردان کارخانه گی توصیه بدارد.

درس بیست و سوم

عنوان: حقوق خویشاوندان، مسکینان و مسافران

صفحه: ۹۰

وقت: یک ساعت درسی

اهداف: شاگردان باید:

- تلاوت، ترجمه و تفسیر آیات شماره ۲۶-۳۰ سورۀ اسراء را به صورت درست بفهمند.
- مفاهیم حقوقی مستفاد از آیات درس را تفکیک و تحلیل نمایند.
- بحیث افراد و اشخاص مفید در جامعه تبارز نموده و خدمات شایسته را عرضه بدارند.

دانش لازمی: در آیت قبلی بیان حقوق والدین و مسایل مرتبط به آن توسط نصوص قرآنی، احادیث نبویﷺ اقوال صحابه و تابعین افاده گردید، در این آیات کریمه حقوق عمومی اقارب ، خویشاوندان، بینوایان و مسافران ارشاد گردیده و همچنان از بذل مال و ثروت در راه غلط و بی مورد ممانعت به عمل آمده است.

انسان در برابررشته داران و نزدیکان و آن اقاربی که محتاج باشند، نفقۀ آنان بر اقارب توانگر لازم است در قسمت مصرف نمودن بی مورد مال، پول و دارایی، در قرآن کریم دو لفظ یادشده: یکی تبذیر و دیگری اسراف. طوریکه الله تعالی می‌فرماید: «وَلاَ تُسْرِفُواْ» یعنی اسراف نکنید. برخی میگویند: تبذیر و اسراف به یک معنی اند. مصرف نمودن مال در گناه و بدون لزوم، تبذیر و اسراف گفته می‌شود، بعضی میگویند: صرف مال در کار ناروا و بی مورد تبذیر است، و اسراف عبارت از مصرف نمودن مال دریک مورد جایز بیشتر از حد ضرورت است و این را اسراف گفته اند.

تبذیر بمقایسه اسراف بسیار سخت و قبیح است، و مبذرین در قرآن کریم، برادران شیاطین خوانده شده اند.

مجاهد رحمه الله تعالی در تفسیر خود میفرماید: اگر کسی تمام مال خود را درراه حق بمصرف برساند تبذیر نیست، و هرگاه به اندازۀ یک مد(پاو) در راه باطل مصرف کند در تبذیر داخل است.

حضرت عبدالله بن مسعودرضی الله عنه می‌فرماید: مصرف کردن مال بدون حق تبذیر است. (تفسیر مظهری)

مصرف پول و مال در اموری که جایز و مباح است از حد زیاد که سبب احتیاج و ناداری شخص در آینده گردد، این هم در تبذیر داخل است.

شخصی که سرمایۀ اصلی اش را حفاظت می کند و مفاد آنرا به پیمانۀ وسیع در رفع ضروریات مشروع مصرف می کند، تبذیر گفته نمی‌شود.(تفسیر قرطبی).

اعتدال و میانه روی در مصارف

در آیت (۲۹) سورۀ اِسراء، الله تعالی رهنمایی به اقتصاد می کند طوری که نه کمک و مساعدت در حق مردم بینوا و محتاج ترک گردد و نه برای شخص منفق کدام مشکل اقتصادی رخ دهد؛ یعنی اقتصاد و میانه روی در نظر گرفته شود.

درشأن نزول آیت کریمه ابن مردویه از حضرت عبدالله بن مسعودرضی الله عنه و بغوی رحمه الله تعالی از حضرت جابررضی الله عنه حدیثی را روایت کرده ند که: در حضور نبی کریمﷺ پسری آمد و عرض کرد: مادرم از شما یک پیراهن میخواهد، درینوقت نزد آنحضرتﷺ غیر از یک پیراهن که در بدن مبارک شان بود، کدام پیراهن دیگر موجود نبود. پیامبرﷺ برای آن پسر گفت: یک وقت دیگر بیا که چیزی پیدا شود و حاجت مادر شما را پوره کنم. پسر بطرف خانه رفت و باز

آمد و گفت: مادرم میخواهد آن پیراهن که در وجود مبارک شماست بدهید. نبی کریمﷺ پیراهن خود را از وجود شان بیرون آورد و برایش داد و آنحضرت ﷺ بدون پیراهن ماند، هنگامیکه وقت نماز شد حضرت بلالؓ اذان گفت، نبی کریمﷺ به نماز تشریف نیاوردند. برای اصحابؓ فکر و اندیشه پیدا شد، برخی از آنها نزد آنحضرتﷺ داخل شدند و دیدند که آنحضرتﷺ پیراهن ندارد و نشسته اند، بعد این آیت کریمه نازل گردید.

لفظ (مَّحْسُورًا) در قرآن کریم به آن اشاره دارد که بعضی مردم حوصله مندی زیاد و همت عالی دارند که از پریشانی آینده هراس ندارند و حقوق مستحقین را نیز بجا می‌آرند، به این سبب نبی کریمﷺ چنین عادت شریف داشتند که چیزی را برای فردا ذخیره نمیکردند و در بین اصحاب کرامؓ نیز چنان اشخاص وجود داشت که در عهد فرخندهٔ پیامبرﷺ تمام مال خود را در راه حق سبحانه و تعالی مصرف کرده اند پیامبرﷺ نه آنان را منع می کردند و نه آنان را مورد ملامتی قرار می‌دادند. از این معلوم میشود که ممانعت در حق کسانی است که تکلیف گرسنه گی و تشنه گی را تحمل کرده نمیتوانند و در صورت مصرف مال افسوس میخورند که کاشکی مصرف نمی کردیم در این صورت عمل گذشته شان فاسد می گردد.

«مَلُومًا مَّحْسُورًا» در این باره تفسیر مظهری شریف میفرماید: که (مَلُوم)متعلق به حالت بخل است که اگر دست‌های خود را از انفاق باز دارند مردم اورا ملامت میکنندو (مَحسوُرًا) تعلق به حالتی دارد که در مصرف کردن چندان افراط نماید که خود او به فقر و تنگدستی روبرو شود و در این حالت او محسور (ناتوان، عاجزی و تأسف کننده) باشد.

معنای کلمات

وَ آتِ: بده؛ امر برای وجوب است.

ذا القربی: صاحب قرابت.

ولا تبذر: و اسراف مکن در غیر طاعت الله تعالی(در راه نامشروع و غیر حق).

کفوراً: بیحد ناسپاس.

روش تدریس: بیان شفاهی، تلاوت انفرادی، کار گروپی.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، منابع تفسیری و حدیث، پوسترهایی که بیانگر تبذیر باشند.

وقت	فعالیت ها
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از عرض سلام و احوال پرسی و مشاهده نظافت شاگردان و تنظیم و ترتیب صنف، کارخانه گی شاگردان را طور نمونه از یک دو شاگرد می‌بیند و درس گذشته را با پرسش سؤال‌های کوتاه ارزیابی می کند و مشکلات درسی شاگردان را حل می‌نماید و ارتباط درس جدید را با درس گذشته واضح می‌سازد.
	معلم محترم چهار نفر شاگرد را به شکل داوطلبانه هدایت تلاوت نمودن ۴ آیت مبارکهٔ درس می‌دهد که به نوبت تلاوت کنند و اشتباهات تلاوت شان را اصلاح می کند.
۲۵دقیقه	معلم محترم کلمات درس را روی چارت و یا تخته صنف نوشته و ضمن ترجمه و تفسیر آیات مبارکه، نظام حقوقی شریعت اسلامی را که حقوق الله ـ حقوق والدین، حقوق اقارب، مسکینان یا مسافران و همه حقوق العباد را توضیح داده و از شاگردان در مورد دریافت معانی کلمات درس همکاری و مشارکت تقاضا می‌دارد.

	معلم محترم به شاگردان رهنمایی میکند تا از روی کتاب درسی آیات مبارکه را طور انفرادی تلاوت نمایند و در ختم تلاوت از شاگردانیکه نسبتاً ضعیف و مشکل دارند با روحیهٔ عالی عاطفی در تفهیم نقاط مشکل رهنمایی و همکاری نماید. - معلم محترم با ارایهٔ مثالهای زنده از وضع نابسامان اسراف در محافل عروسی و مجامع و رسوم و عنعنات ناپسندیده و غیر شرعی به شاگردان در گروپ‌ها وظیفه بدهد تا فهرستی از مصارف گزاف را با هم ترتیب دهند و جهت محو و زدودن آنها راهکارهای مناسب را نشان دهی نمایند و نتیجه را به هم صنفی‌های شان ابلاغ کنند. معلم محترم درس را جمع بندی نموده و حقوق الله و رسولﷺ و حقوق والدین و اقارب و مسکینان، مسافران و نیکی نمودن با آنها و خودداری از اسراف و بخل و امساك و اعتدال در مصارف را شفاهی بیان کند. **خلاصه درس** سورهٔ مبارکه اسراء که بنام سورهٔ بنی اسرائیل نیز مسمی گردیده است در مکه نازل شده مگر برخی از آیات اخیر آن در مدینه شرف نزول یافته، آیات شماره‌های(۲۵-۲۳) که درس ۲۲ بود به ارتباط حکم حقوق الهی و طاعت و عبادت توحیدی و عاری از شرك و معاصی و همردیف آن حقوق والدین و نیکی با آنها در همه احوال مطالبه گردیده تا فرزندان بعد از حقوق الله تعالی و اطاعت از رسول اکرمﷺ به آن اهتمام و عنایت نمایند و با نهایت نکویی، سخنان زیبا و نوید بخش با همگان تعامل گردد.
۵دقیقه	درس حاضر امروز پیوست همان آیات مبارکهٔ حقوقی بوده که از آیت(۲۶-۳۰) سورهٔ متذکره اسراء می‌باشد که اعطای کل ذیحق را حقش است که مفهوم عدالت اسلامی را افاده می‌کند، ادای حقوق خویشاوندان، مسکینان، محتاجان و مسافران واجب است، بمذهب امام نعمان بن ثابت رحمه الله یعنی نزد احناف که شخص ثروتمند تکافل و تساند اقارب خود را کند و آنها را وقتاً فوقتاً مراعات نماید چون برادر، خواهر و دیگر محارم، و به نزد دیگر علما امر برای استحباب است و آنها مساعدتها را منحصر به اصول و فروع انسان کرده و بس و در جمله نیکی کردن، صلهٔ رحمی با آنها مطلوب است. و سپس اسراف و ضیاع مال، دارایی و ثروت را نکوهیده و در خط شیطان قرار داده که مصرف بی مورد و گزاف در غیر موردش بر طریقهٔ قبیحه شیاطین که همه ناسپاس اند قرار دارند.
۱۰دقیقه	**ارزیابی** معلم محترم با استفاده از سؤال‌های کتاب درسی شاگردان را ارزیابی نماید.\ **کارخانه گی** معلم محترم به شاگردان توصیه نماید تا فواید و آموختنی‌های درس را در کتابچه‌های شان رونویس و نکات مهم آن را حفظ کنند.

درس بیست و چهارم

عنوان: عدالت و مسؤولیت در معاملات

صفحه: ۹۴

اهداف: شاگردان باید:

- مفاهیم و احکام آیات مبارکۀ درس را خوبتر بیاموزند.
- در معاملات و داد و ستد و پوره دادن و گرفتن پیمانۀ اجناس عدل و انصاف نمایند.
- از افعال و اعمال متکبرانه جداً خودداری نموده و پیام درس را به دیگران برسانند.

دانش لازمی: فقهای کرام در بارۀ آیت کریمه(۳۵) سورۀ إِسراء یعنی در قسمت وزن و پیمانه در تول و ترازو، میگویند که حق کسی را کم دادن در وزن و پیمانه حرام است. ابوحیان(ح) در تفسیر بحرمحیط در مورد آیت مبارک «وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذا كِلْتُمْ» می‌فرماید: این آیت در باره پوره سنجیدن پیمانه و ترازو است که فروشنده ذمه واری و مکلفیت آنرا دارد و صراحتاً آیت شریف برپوره پیمانه کردن فروشنده دلالت دارد.

در اخیر این آیت کریمه، الله تعالی می‌فرماید: « ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً » در حکم این آیت مبارکه در باره پیمانه کردن و سنجش عادلانه بصورت برابر دو موضوع نهفته است: یکی آنکه این یک عمل خیر و عقلاً وشرعاً نیک است که هر انسان صاحب خرد، کم دادن و نقصان در پیمانه و ترازو را کاردرست نمیداند و دوم اینکه پاداش پوره پیمانه کردن و به انصاف وزن کرن فرجام نیکو دارد و سبب اجر و دخول جنت می گردد.

همچنان به این کار نیک و رعایت انصاف در پیمانه دردنیا نیز سبب اعتبار و محبوبیت تاجر می گردد و این اعتبار و اعتماد متکی بر امانت داری تجارتی میباشد.

در آیات بعدی در قسمت زنده گی عمومی دو حکم آمده: یکی اینکه بدون تحقیق و غیر آگاهانه در یک موضوع، عمل کردن منع است و هدف از تحقیق درجه یقین کامل است که به جانب مخالف هیچ شک و تردید باقی نماند. دوم: اینکه قطعی و یقینی باشد مانند امور عقیده وی و اصول دین در این قسم به درجه اول تحقیق ضروری است و بدون تحقیق عمل کردن جواز ندارد.

قسم دوم ظنّیات است مانند احکام، اعمال و فروعات.

از آیت شریف برمیآید که در احکام قطعی و یقینی نیز تحقیق ضروریست تا آنگاه که به قطعیت و یقین کامل نرسد عمل کردن جائز نیست، و در امورظنی و احکام فرعی درجه دوم(گمان غالب) تحقیق ضروریست.

مورد بازپرس قرار گرفتن چشم، گوش و دل در روز قیامت

قول الله تعالی اینطور ارشاد گردیده.« إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً» در آیت کریمه خاطر نشان گردیده که در روز قیامت از گوشها، چشمها و دل بازپرس صورت می گیرد؛ از گوشها پرسیده می‌شود که در طول دوام حیات چه چیزها را شنیده؟ از چشم‌ها سؤال می گردد که در مدت حیات چه چیزها را دیده و از دل پرسیده می‌شود که به چه چیزها اندیشیده و بکدام مفکوره معتقد و باور داشته است. اگر با گوش‌ها سخن‌های بیهوده، دروغ، غیبت، ساز و موسیقی راشنیده باشد و یا به چشم به عورت‌های دیگران و به زنان نا محرم و برهنه رویان دیده باشد و یا

در دل فکر و خیال باطل را پرورانیده باشد، از این همه پرسش صورت می گیرد و در صورت ارتکاب همچو اعمال معذّب می‌شود.

به ارتباط آیت قبلی«**وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ**» در تفسیر قرطبی و مظهری بیان شده به آنچه که علم و تحقیق نداشته باشید عمل نکنید و متصل به آن ذکر گوش ها، چشم هاو دل که مورد بازپرسی قرار می گیرند اینست که بدون علم و تحقیق بالای کسی الزام کردن و بدون فکر درست در بارهٔ کسی سخنی را بگوید که گویا آن شخص با این کار ارتباط دارد و اگر این سخن را با گوش شنیده باشد و یا باچشم دیده باشد و یا با دل فهمیده باشد از همه سؤال می‌شود که آیا این سخن و یا موضوع واقعیت داشت و یاخیر؟ و چرا اعضای شریف را در امور ناروا استعمال کرده و تمام اندام‌های بدن انسان بر علیه خودش شاهدی می‌دهند.

در آیت کریمه دوم ارشاد شده که در زمین به تکبرو بزرگمنشی راه مرو، این کار و پیشهٔ بی خردان است؛ زیرا تو(ای انسان) نه زمین را شگافته(پاره) میتوانی و نه از کوها برتر وبلند هستی.

حضرت عبدالله بن مسعودﷺ میگوید که نبی کریمﷺفرموده اند: کسیکه به اندازهٔ یک ذره در دلش تکبر باشد به جنت داخل نمی‌شود.

حضرت عمر فاروقﷺ حین ایراد خطبه بالای منبر فرموده اند که من از حضرت رسول اکرمﷺ شنیده ام که کدام شخصیکه تواضُع و فروتنی را پیشه خود سازد، الله تعالی او را بلند مرتبه می‌نماید، او خود را کوچک فکر می کند؛ اما در نظر مردم بزرگ و صاحب عزت می‌باشد، و کسیکه تکبر و بزرگمنشی کند الله تعالی او را سبک و ذلیل می‌سازد، او خود را کلان و صاحب مقام می‌شمارد در حالیکه درنظر مردم، پست، ذلیل و فرومایه می‌باشد.

معنای کلمات

أَوْفُواْ: پوره (کامل) بدهید.

الْفُؤَادَ: قلب، دل.

الْحِكْمَةِ: موعظه.

روش تدریس: مباحثوی، توضیحی، سؤال و جواب.

مواد ممد درسی: کتاب درسی، کتب تفسیر شریف، پوسترهای مصور ترازوهای سیستم و تناژ بلند وغیره.

وقت	فعالیت معلم
۵ دقیقه	ـ معلم محترم بعد از ادای سلام و حمد و ثنای الله تعالی و درود به روان پاک محمدﷺ مختصراً با شاگردان و بویژه آن عده شاگردانی که مشکل ذهنی و تکلیف جسمی داشته باشند صمیمانه احوال پرسی می‌نماید و با حرکات و مهارتهای سنجیده فضای آموزشی صنف را مساعد و با طرح پرسش‌هایی از فراگیری مسایل ارشادی حقوقی آیات مبارکه درس گذشته میزان فهم و برداشت شاگردان را ارزیابی می کند. معلم محترم با یک مرور گذرا پیرامون درس‌های تفسیر شریف روشنی اجمالی انداخته و عطف توجه شاگردان را به دروس قبلی از امتحان وسط سال و دروس نیمه اخیر بعد از امتحان بر می گرداند و سپس با ابراز حمد و ابراز سپاس خدای منعم و مددگار آخرین درس مضمون تفسیر را با نوشتن عنوان

۲۵دقیقه ۵ دقیقه ۱۰دقیقه	آن به خط درشت معرفی می کند. معلم محترم ضمن ابراز احساسات و عواطف نیک به شاگردان که در اخیر سال تعلیمی و آخرین درس تفسیر شریف قرار دارند، توجه شاگردان را به ارتباط درس جدید جلب نموده تا از بین شان یکنفر قاری ورزیده در علم تجوید آیات مبارکه شماره(۳۵-۳۹) سورۀ اسراء را به صدای بلند و زیبا تلاوت کند و دیگران نیز او را بعد از قرائت هر آیت همراهی کنند. ـ معلم محترم کلمات درس را به شاگردان وظیفه بدهد تا رونویس و در حل مفهوم آن دقت کنند. ـ معلم محترم ضمن بیان شفاهی و توضیحی ترجمه و تفسیر آیات کریمه را ارایه داشته و از فرا آورده‌های پیامی و حکمی آن قسماً تفصیل وار با شاگردان مباحثه نماید و شاگردان را موقع بدهد تا سؤال‌ها و نقطه نظرهای شان را ابراز نمایند. ـ معلم محترم از شاگردان بخواهد تا در چهار گروپ، هر گروپ یک صفحه از درس را متن خوانی کنند و مشکلات لغوی و تلفظی شانرا صمیمانه اصلاح نماید و به سؤال‌های شاگردان جواب‌های مناسب و قناعت بخش بدهد. **خلاصۀ درس** شاگردان عزیز، امروز آخرین عنوان درس تفسیر شریف را خواندیم و شما تسلسل و ارتباط درسهای تفسیر را از ابتدای سال تا نیمه سال و از آن به بعد تا اخیر سال که آیات منتخب و گزیده شده از قرآن کریم که فراگیری عقاید، عبادات، معاملات و احکام فقهی و اخلاقیات است آموختید. درس حاضر که آیات کریمه سورۀ اسراء از شماره(۳۹-۳۵) است عدالت و مسؤولیت پذیری در کلیه معاملات را ارشاد میفرماید و یکی از مهمترین معامله پیمایش و سنجش چیزهای مکیل و موزون در ترازو است؛ از ترازوی زرگران گرفته تا قپان و ترازوی تناژ بلند که مقادیر کم و زیاد را تا هزاران تن وزن می کنند که اهل پیمانه در ترازو کمال عدل و انصاف را رعایت کنند تا در زمرۀ مطففین که یک سورۀ دیگر قرآن است قرار نگیرند که کم دهنده گان و خاینان را در تول و ترازو به عقوبات شدید تهدید می کند و همچنان آیات بعدی از کنجکاوی چیزهایی که انسان بدان علم ندارد منع می‌فرماید و از کبر و غرور و خود خواهی و خیال پردازی که عادت جباران و سرکشان است مسلمانان را بر حذر می‌سازد. ـ معلم محترم در صورت داشتن ساعات اضافی به تکرار درسها آغاز کند. **ارزیابی** معلم محترم با استفاده از سؤال‌های پایانی درس، شاگردان را ارزیابی نماید. **کارخانه گی** معلم محترم به شاگردان وظیفه بدهد تا مفاهیم آیات کریمه را که در مورد عدل و انصاف و احکام متعلق به معاملات نازل گردیده حفظ نمایند.